

15112

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΘΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Κυριώτερα ἀποτελέσματα τῶν
τελευταίων ἀπογραφῶν πληθυσμοῦ
καὶ ἐρευνῶν ἀπασχολήσεως
ἐν Ἑλλάδι

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

ΑΘΗΝΑΙ 1967

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΥΤΟΡΡΕΣΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΥΤΟΡΡΕΣΙΑ

Καταστάση των εργαζομένων στην οικονομία
στον κλάδο των μεταφορών, της ενέργειας
και των επικοινωνιών
1997

ΣΕΡ: 8 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΜΕΛΕΤΑΙ

ΑΘΗΝΑ 1997

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελίς	7
2. ΑΠΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΕΝΝΟΙΑΙ ΑΦΟΡΩΣΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟΝ		7
3. ΕΝΝΟΙΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΙ ΕΦΑΡΜΟΣΘΕΙΣΑΙ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑΣ ΑΠΟΓΡΑΦΑΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1928, 1951 ΚΑΙ 1961		8
4-5. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΠΟΓΡΑΦΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1928, 1951 ΚΑΙ 1961		11
Συγκρίσεις μεταξύ τών απογραφών τών έτων 1928 και 1961		11
Συζήτησις επί τών αποτελεσμάτων τής απογραφής πληθυσμού του 1951		16
6-7. ΕΡΕΥΝΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΕΩΣ ΑΝΑΛΗΦΘΕΙΣΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ 1960-1963		18
Έννοιαι και διαδικασίαι		18
Έξελίξεις τών άνθρωπίνων πόρων 1960-1963		20
8. ΤΟ «ΕΡΓΑΤΙΚΟΝ ΔΥΝΑΜΙΚΟΝ» ΤΟ ΠΡΟΚΤΥΨΑΝ ΕΚ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ 1961		24
9. ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙΣ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΠΡΟΟΠΤΙΚΑΙ		30
ΠΙΝΑΚΕΣ		35
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ		43
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ		53

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

1	ΕΙΣΑΓΩΓΗ
2	1.1. ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
3	1.2. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
4	1.3. ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
5	1.4. ΧΡΟΝΟΣ ΔΙΑΡΚΕΙΑΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
6	1.5. ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
7	1.6. ΔΕΛΤΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ
8	1.7. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
9	1.8. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ
10	1.9. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
11	1.10. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
12	1.11. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
13	1.12. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
14	1.13. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
15	1.14. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
16	1.15. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
17	1.16. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
18	1.17. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
19	1.18. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
20	1.19. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
21	1.20. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
22	1.21. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
23	1.22. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
24	1.23. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
25	1.24. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
26	1.25. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
27	1.26. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
28	1.27. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
29	1.28. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
30	1.29. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
31	1.30. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
32	1.31. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
33	1.32. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
34	1.33. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
35	1.34. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
36	1.35. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
37	1.36. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
38	1.37. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
39	1.38. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
40	1.39. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
41	1.40. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
42	1.41. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
43	1.42. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
44	1.43. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
45	1.44. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
46	1.45. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
47	1.46. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
48	1.47. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
49	1.48. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
50	1.49. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
51	1.50. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
52	1.51. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
53	1.52. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
54	1.53. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
55	1.54. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
56	1.55. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
57	1.56. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
58	1.57. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
59	1.58. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
60	1.59. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
61	1.60. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
62	1.61. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
63	1.62. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
64	1.63. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
65	1.64. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
66	1.65. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
67	1.66. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
68	1.67. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
69	1.68. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
70	1.69. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
71	1.70. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
72	1.71. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
73	1.72. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
74	1.73. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
75	1.74. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
76	1.75. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
77	1.76. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
78	1.77. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
79	1.78. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
80	1.79. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
81	1.80. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
82	1.81. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
83	1.82. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
84	1.83. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
85	1.84. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
86	1.85. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
87	1.86. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
88	1.87. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
89	1.88. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
90	1.89. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
91	1.90. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
92	1.91. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
93	1.92. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
94	1.93. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
95	1.94. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
96	1.95. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
97	1.96. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
98	1.97. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
99	1.98. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
100	1.99. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
101	1.100. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Σημαντικός αριθμός στατιστικῶν στοιχείων ἀναφερομένων εἰς τὸν δημογραφικόν, κοινωνικόν καὶ οἰκονομικόν τομέα τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἐργαζομένου πληθυσμοῦ εἶναι δυνατόν νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τῶν διαδοχικῶν ἀπογραφῶν πληθυσμοῦ, ἐκ τῶν στατιστικῶν ἐκθέσεων ὠρισμένων ὑπηρεσιῶν καὶ τῶν διεξαγομένων ὑπὸ τῆς ΕΣΥΕ διαφόρων ἐρευνῶν. Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων, ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν αἱ ἐπὶ τῆς ἀπασχολήσεως δοκιμαστικαὶ ἐρευναι τῶν ἐτῶν 1960, 1962 καὶ 1963.

Ὡς συμβαίνει ὁμως καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους τομεῖς, τὰ ἐν λόγῳ στοιχεῖα πολλάκις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐκληφθοῦν ἐν τῇ ἐπιφανειακῇ αὐτῶν ἐννοίᾳ, καθ' ὅσον ἐξαοτῶνται, μέχρις ὠρισμένου σημείου, ἐκ τῶν διαφόρων ὀρισμῶν καὶ μεθόδων οἱ ὅποιοι ἐφηρμόσθησαν κατὰ τὴν συλλογὴν καὶ ἐπεξεργασίαν τῶν ἀρχικῶν πληροφοριῶν. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, ἡ ΕΣΥΕ ἔκρινε σκόπιμον νὰ ὑποβάλλῃ τὸ συγκεντρωθὲν κατὰ τὸ παρελθόν καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη στατιστικὸν ὕλικόν εἰς λεπτομερῆ ἀνάλυσιν, διὰ νὰ παράσχη σαφῆ εἰκόνα ἐπὶ τῶν σπουδαιότερων τάσεων αἱ ὁποῖαι καθώρισαν τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀπασχολήσεως ἐν Ἑλλάδι.

Ἡ ἐν λόγῳ ἐργασία ἀνετέθη εἰς τὸν σουηδὸν στατιστικὸν κ. Bengt Helger, Εἰδικὸν Σύμβουλον παρὰ τῇ ΕΣΥΕ. Ὁ κ. Helger ἐθεωρήθη ὡς ὁ πλέον εἰδικὸς διὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἐν λόγῳ ἐργασίας, δεδομένου ὅτι συμμετεῖχεν ὡς ἐμπειρογνώμων τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν εἰς τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν προαναφερθεισῶν ἐρευνῶν ἀπασχολήσεως καὶ τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ τοῦ ἔτους 1961. Ἀναλαβὼν ἐκ νέου τὴν ἐργασίαν τοῦ ὡς σύμβουλος τῆς ΕΣΥΕ, ὁ κ. Helger ἠδυνήθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἐν λόγῳ μελέτην, ἐν στενῇ συνεργασίᾳ μετὰ τῶν ἀρμοδίων στελεχῶν τῆς ΕΣΥΕ, καὶ ἰδιαίτερος μετὰ τοῦ κ. Β. Βαλαώρα, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, καὶ τοῦ κ. Ἰ. Ὑψηλάντου, τοῦ Διεθνoῦς Γραφείου Ἐργασίας.

Ἡ ΕΣΥΕ ἐλπίζει ὅτι ἡ ἐκθεσις τοῦ κ. Helger θὰ ἀποτελέσῃ τὸ κίνητρον περαιτέρω συζητήσεων καὶ ἐρευνῶν ἐπὶ τῶν προβλημάτων ἀπασχολήσεως, τὰ ὁποῖα εἶναι ζωτικῆς σημασίας διὰ τὴν Χώραν.

ΠΕΤΡΟΣ Τ. ΚΟΥΒΕΛΗΣ

Γενικὸς Διευθυντῆς
τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς
Ἐπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος

Ἀθῆναι, Ἰούλιος 1967

ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΑΠΟΓΡΑΦΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΩΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΕΩΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 'Η παρούσα μελέτη αποτελεί προσπάθειαν διὰ τὴν ἐξαγωγήν ἐκ τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ 1961 καὶ ἐκ τῶν ἐρευνῶν ἀπασχολήσεως τῶν ἀναληφθεισῶν ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰ ἔτη 1960, 1962 καὶ 1963 συνεπῶν ἐκτιμήσεων αἱ ὁποῖαι ἀφοροῦν εἰς τὸ διαθέσιμον ἐργατικὸν δυναμικὸν καὶ τὴν ἀπασχόλησιν αὐτοῦ καί, ἐφ' ὅσον τοῦτο καθίσταται δυνατόν, διὰ τὴν σύνδεσιν τῶν ἐκτιμήσεων τούτων πρὸς τὰ στοιχεῖα τῶν ἀπογραφῶν πληθυσμοῦ τῶν ἐτῶν 1928 καὶ 1951.

1.2 'Ο ὅρος «οἰκονομικῶς ἐνεργὸς» χρησιμοποιεῖται ἐνταῦθα διὰ νὰ ὑποδηλώσῃ τὸν «ἐργαζόμενον πληθυσμόν», ὡς οὗτος καθορίζεται εἰς ἐκάστην κεντρικὴν περίπτωσιν. Ἡ μελέτη ἀναζητεῖ νὰ ἀποκαλύψῃ εἰς ποίαν ἔκτασιν ἐπέδρασαν αἱ μεταβολαὶ εἰς τὸν ὄρισμόν τοῦτον, ὡς καὶ εἰς τὰς διαδικασίας τῆς ἀπογραφῆς, ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀτόμων τῶν ἀπαριθμηθέντων ὡς οἰκονομικῶς ἐνεργῶν.

1.3 Κοινὸν χαρακτηριστικὸν τῶν τελευταίων ἐρευνῶν ἀπασχολήσεως ἐν Ἑλλάδι ὑπῆρξεν ἡ προσπάθεια ταυτοχρόνου ἐφαρμογῆς διαφόρων ἐννοιῶν ἀφορωσῶν εἰς τὸν ἐργαζόμενον πληθυσμόν. Τοῦτο καθιστᾷ δυνατόν μίαν στενὴν μᾶλλον σύγκρισιν μεταξὺ τῶν ἀριθμῶν τῶν προκυπτόντων ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς μῆς ἢ τῆς ἄλλης ἐννοίας. Ἐκ τῆς ἐμπειρίας ταύτης, δύναται τις νὰ συναγάγῃ ἐπίσης, ἔστω καὶ προχειρῶς, ποῖαι εἶναι αἱ πλέον κατάλληλοι ἐννοιαὶ καὶ διαδικασίαι, λαμβανόμενων ὑπ' ὄψιν τῶν ἀντικειμένων.

2. ΑΠΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΕΝΝΟΙΑΙ ΑΦΟΡΩΣΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟΝ

2.1 'Απὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος αἱ διαφοροὶ ἐθνικαὶ ἀπογραφαὶ πληθυσμοῦ ἀπέβλεπον, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, εἰς τὸν προσδιορισμόν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν προσώπων τὰ ὁποῖα ἤσκουν διάφορα ἐπαγγέλματα, εἶδη ἐμπορίου ἢ τέχνας. Ἦτο συνεπῶς συνήθες μέχρι τοῦ ἔτους 1930 νὰ ζητῆται ἀπὸ ὅλα τὰ ἄτομα τὰ εὐρισκόμενα εἰς ἡλικίαν ἐργασίας νὰ δηλώσουν τὸ «ἐπάγγελμά» των. Διὰ τὸ ἐρώτημα τοῦτο δὲν ὑπῆρχεν εἰδικὸς χρόνος ἀναφορᾶς. Ὑπετίθετο ὅτι θὰ ἀνεφέρετο εἰς τὸ «συνήθες» ἐπάγγελμά των. Οἱ ἀντίστοιχοι ὅροι εἰς ἄλλας γλώσσας ἦσαν: εἰς τὴν γαλλικὴν *profession* ἢ *metier*, εἰς τὴν γερμανικὴν *Beruf*, εἰς τὴν σουηδικὴν *yrke*, σημαίνοντες ὅλοι ἐπάγγελμα,

εἶδος ἐμπορίου ἢ ἄλλην τακτικὴν ἀπασχόλησιν ἢ ὁποῖα δίδει εἰς τὸ ἄτομον μίαν κοινωνικὴν θέσιν.

2.2 Ἐπειδὴ τὸ κοινὸν δὲν θὰ ἠδύνατο συνήθως νὰ θεωρήσῃ τὰς ἐγγάμους γυναῖκας καὶ τὰ λοιπὰ μέλη οἰκογενείας τὰ συμμετέχοντα εἰς τὰς δραστηριότητας τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας ὡς ἔχοντα ἐν ἰδικόν των «ἐπάγγελμα», αὗται πολὺ συχνὰ δὲν περιελαμβάνοντο εἰς τὸν ἐργαζόμενον πληθυσμόν. Τοῦτο ἰσχύει ἰδιαιτέρως διὰ τὰς συζύγους καὶ θυγατέρας τῶν γεωργῶν καὶ τοὺς νεαροὺς αὐτῶν υἱοὺς. Ἐνίοτε οἱ ἀπογραφεῖς, ἀναγνωρίζοντες τὸ μειονέκτημα τοῦτο, ὑπελόγιζον ὅλα τὰ ἱκανὰ πρὸς ἐργασίαν μέλη τῶν ἀγροτικῶν νοικοκυριῶν ὡς «ἐργαζομένους». Τοῦτο ὅμως ὀδηγεῖ εἰς ἀδυναμίαν ἐπιτεύξεως συγκρισιμότητος ὄχι μόνον μεταξὺ χωρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τῆς αὐτῆς χώρας, μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀπογραφῶν.¹

2.3 Εἰς τὴν Γερμανίαν ἡ εἰσαγωγή τοῦ ὅρου *Erwerbsarbeit* ἢ *Erwerbstaetigkeit* (βιοποριστικὴ ἐργασία) ἀντὶ τοῦ ὅρου *Beruf* καὶ μίαν ἀντίστοιχος μεταβολὴ ὁρολογίας εἰς τὰς σκανδιναβικὰς χώρας, ἐθεωρήθη κατάλληλος διὰ νὰ βελτιώσῃ τὴν δήλωσιν ἐκείνων τῶν ἐργαζομένων οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν κοινὴν ἀντίληψιν δὲν εἶχον ἰδικόν των «ἐπάγγελμα». Θὰ ἐφαίνετο ὅμως ἀμφίβολον μέχρι ποίου σημείου ἐπετεύχθη ὄντως διὰ τοῦ τρόπου τούτου βελτίωσις (βλ. ὑποσημείωσιν παραγράφου 4.24).

2.4 Ὑπὸ στατιστικῶν ἐμπειρογνομόνων τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, εἰς μίαν ἐκθεσίν των τοῦ ἔτους 1938,² συνεστήθη ἡ διακοπὴ τῶν παλαιῶν παραδόσεων. Οἱ ἐμπειρογνώμονες ἀφ' ἑνὸς μὲν προέτειναν ὅπως ἡ «βιοποριστικὴ ἐργασία» τοῦ ἀτόμου (ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τῆς δραστηριότητος καὶ οὐχὶ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως) χρησιμοποιεῖται ὡς βᾶσις διὰ νὰ κρίνῃ τις ἐὰν πρέπει νὰ ταξινομοῦνται εἰς τὸν ἐργαζόμενον πληθυσμόν ἢ ὄχι· διὰ τὸν ἐργαζόμενον πληθυσμόν προέτειναν τὸν ὅρον «βιοποριστικῶς ἀπασχολούμενος πληθυσμός», ὡς ἀντίστοιχον τοῦ γαλλικοῦ *population active*. Ἀφ' ἑτέρου, συνέστησαν ὅπως αἱ ζητούμεναι πληροφορίες, αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὰς οἰκονομικὰς δραστηριότητας τῶν ἀτόμων, ἀναφέρονται εἰς «τὴν στιγμὴν διενεργείας τῆς ἀπογραφῆς».

2.5 Φαίνεται ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο τμήμα τῆς συστάσεως τῶν ἐμπειρογνομόνων ἔχει παραβλεφθῆ. Ὅπως δὲν ἐτονίσθη ἐπαρκῶς, οὔτε ἔτυχε τῆς

1. Βιβλιογρ. 21, σ. 21, ὡς καὶ 11, Κεφ. I.
2. Βιβλιογρ. 6.

δεύσης προσοχής ἐκ μέρους τῶν χωρῶν. Ἐν τούτοις, ἄλλαι ἐξελίξεις ὠδήγησαν εἰς ἰδέας πολὺ συναφεῖς πρὸς ἐκείνας τὰς ὁποίας φαίνεται ὅτι εἶχον ὑπ' ὄψιν τὸν οἱ ἐμπειρογνώμονες. Οὕτω, εἰσῆχθη κατὰ τὴν ἀπογραφὴν πληθυσμοῦ τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τοῦ 1940 ἡ ἔννοια τοῦ «ἐργατικοῦ δυναμικοῦ», ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιήθη καὶ τὸ 1950, ὡς καὶ τὸ 1960. Ἡ νέα αὕτη προσέγγισις ὑπεργορεύθη ἐκ τῆς ἐπιθυμίας νὰ ἐπιτευχθῆ μεγαλύτερα ἀκρίβεια εἰς τὰς στατιστικὰς τὰς ἀφορώσας εἰς τὴν πραγματικὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ἀνθρωπίνου δυναμικοῦ καὶ νὰ ριφθῆ φῶς ἐπὶ προβλημάτων ὡς ἡ τότε ὑφισταμένη μεγάλη ἀνεργία.

2.6 Τὸ κατὰ πόσον ἐν πρόσωπον ἀνήκει ἢ ὄχι εἰς τὸ «ἐργατικὸν δυναμικόν», ἐξαρτᾶται κατ' ἀρχὴν ἐκ τῶν δραστηριοτήτων τοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν εἰδικῆς περιόδου ἀναφορᾶς, συνήθως τὴν πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀπογραφῆς (ἢ ἐρεύνης) ἐβδομάδα. Τὸ ἐργατικὸν δυναμικὸν εἶναι τὸ σύνολον τῶν:

α) ἀπασχολουμένων προσώπων (δηλαδὴ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐκτελέσει κάποια ἐργασίαν ἐπὶ κέρδει ἢ πληρωμῇ κατὰ τὴν «τελευταίαν ἐβδομάδα», περιλαμβανομένων ὅμως καὶ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι εὐρίσκοντο ἐκτὸς ἐργασίας λόγω προσκαίρου ἀσθενείας, ἀδείας, ἐργατικῶν διαφορῶν ἢ διὰ συναφεῖς λόγους) καὶ

β) ἀνέργων (δηλαδὴ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχον ἐργασίαν κατὰ τὴν «τελευταίαν ἐβδομάδα» καὶ οἱ ὁποῖοι ἐζήτουν ἐργασίαν ἐπὶ κέρδει ἢ πληρωμῇ, περιλαμβανομένων ὅμως καὶ τῶν προσώπων τῶν προσωρινῶς «ἐκτὸς ἐργασίας» ἀνευ πληρωμῆς, τὰ ὁποῖα, τοῦλάχιστον πρὸς τὸ παρὸν, δὲν ζητοῦν ἐργασίαν).

2.7 Ὅταν διὰ τοῦ τρόπου τούτου προσδιορίζεται ὁ ἀριθμὸς τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν, δι' ἀναφορᾶς πρὸς δοθεῖσαν ἐβδομάδα, εἶναι ἀναπόφευκτον νὰ ἐξαρτᾶται εἰς κάποια ἐκτασιν ἐκ τῶν ἐποχικῶν συνθηκῶν τῶν ἐπικρατουσῶν τὴν ἐποχὴν τοῦ ἔτους κατὰ τὴν ὁποίαν διεξάγεται ἡ ἀπογραφὴ. Τοῦτο ἐνδεχομένως ἐλαττώνει τὴν συγκρισιμότητα τῶν στοιχείων τὰ ὁποῖα προκύπτουν ἐκ διαδοχικῶν ἀπογραφῶν, καθισταμένης οὕτω δυσχεροῦς τῆς μελέτης τῶν τάσεων. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ Στατιστικὴ Ἐπιτροπὴ τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν συνέστησε τὴν υἱοθέτησιν μιᾶς πλέον συντηρητικῆς προσεγγίσεως κατὰ τὰς ἀπογραφὰς αἱ ὁποῖαι θὰ διενηγοῦντο τὸ (ἢ περὶ τὸ) ἔτος 1950, ὑπὸ χωρῶν μὴ δυναμένων (ὡς αἱ Ἑνωμέναι Πολιτεῖαι) νὰ διενεργοῦν μηνιαίας ἢ τριμηνιαίας «ἐρέυνας ἐργατικοῦ δυναμικοῦ», αἱ ὁποῖαι θὰ ἀπεκάλυπτον τὰς ἐποχικὰς διακυμάνσεις. Προκειμένου νὰ ἐξασφαλισθῆ μεγαλύτερα ἀκρίβεια ἀπὸ ὅ,τι εἰς τὸ παρελθόν, ὅτε ὅλα τὰ άτομα ἠρωτῶντο ἀπλῶς περὶ τοῦ «ἐπαγγέλματός» των ἢ τῆς «βιοποριστικῆς δραστηριότητός» των, ἀνευ χρονικῆς ἀναφορᾶς, προετάθη ὅπως τοιαῦται χῶραι συσχετίζον τὰ ἐρωτήματά των τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰς οἰκονομικὰς δραστηριότητάς τοῦ ἀτόμου πρὸς ἐν ὁλόκληρον ἔτος (κατὰ κανόνα τὸ πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀπογραφῆς ἔτος).¹

2.8 Ὅμοιαν στάσιν ἔλαβε καὶ ἡ Ἐκτὴ Διεθνὴς Διάσκεψις τῶν Στατιστικῶν Ἐργασίας (1947), ἡ ὁ-

ποία συνέστησε τὴν προσέγγισιν τοῦ «ἐργατικοῦ δυναμικοῦ» ὡς διαζευκτικὴν τῶν περισσώτερον πατροπαράδοτων ἐνοιῶν. Ἡ Ὀγδόη Διεθνὴς Διάσκεψις τῶν Στατιστικῶν Ἐργασίας (1954) ἐπροχώρησε περαιτέρω, συστήσασα πλέον τὴν προσέγγισιν «ἐργατικοῦ δυναμικοῦ» ὡς μόνιμον.²

2.9 Κατὰ τὰς ἀπογραφὰς πληθυσμοῦ τὰς διεξαχθείσας τὸ (ἢ περὶ τὸ) ἔτος 1960, πέντε ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ἠρώτησαν ἀκριβῶς ὅπως καὶ πρότερον τὸ (σύνθετος) ἐπάγγελμα τοῦ ἀτόμου, ἐνῶ εἴκοσι τρεῖς ἐχρησιμοποίησαν τὸν τύπον τῆς ἐρωτήσεως μὲ χρονικὴν περίοδον (ἀνεξαρτήτως ἐὰν εἶχον πράγματι ὑπ' ὄψιν των νὰ ἐφαρμόσουν ἢ ὄχι τὴν ἔννοιαν τοῦ «ἐργατικοῦ δυναμικοῦ»). Προσφάτως ἡ Διάσκεψις τῶν Εὐρωπαϊκῶν Στατιστικῶν συνέστησεν ὅπως ἡ προσέγγισις τοῦ «ἐργατικοῦ δυναμικοῦ» χρησιμοποιοθῆ ὑπὸ τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, κατὰ τὸν ἐπόμενον κύκλον ἀπογραφῶν πληθυσμοῦ τὸ (ἢ περὶ τὸ) ἔτος 1970. Ἐν τούτοις, ἀνεγνωρίσθη ὅτι αἱ πληροφορίες ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς συνήθεις δραστηριότητας τῶν ἐργαζομένων παρουσιάζον πράγματι ἐνδιαφέρον.³

2.10 Ἐν τῷ μεταξύ, ἀπεδείχθη πολὺ χρήσιμος ἡ ἔννοια «ἐργατικὸν δυναμικόν», ὡς βᾶσις τρεχουσῶν στατιστικῶν ἀπασχολήσεως καὶ ἀνεργίας αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἐκ μηνιαίων ἢ τριμηνιαίων «ἐρευνῶν ἐργατικοῦ δυναμικοῦ». Ἀρκεταὶ χῶραι καὶ λίαν ἀνεπτυγμένα, ἀλλὰ καὶ ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένα, ἔχουν ὀργανώσει τοιαύτας ἐρέυνας, ὡς μόνιμον χαρακτηριστικὸν τοῦ στατιστικοῦ των συστήματος. Μεταξὺ αὐτῶν συγκαταλέγονται τρεῖς μόνον εὐρωπαϊκαὶ χῶραι: ἡ Ἰταλία, ἡ Φινλανδία καὶ προσφάτως ἡ Σουηδία. Πειραματικὰ «ἐρευνᾶι ἐργατικοῦ δυναμικοῦ» ἐγένοντο εἰς ὠρισμένας ἄλλας χῶρας, ἅπαξ (1960) σχεδὸν ταυτοχρόνως εἰς τὰς χῶρας τὰς ἀνηκούσας εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Κοινὴν Ἀγοράν.⁴ Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην εὐκαιρίαν ἀπεκαλύφθη πάλιν πόσον δύσκολον εἶναι νὰ φθάσῃ κανεὶς εἰς ἐνιαίους κανόνας εἰς τὸν τομέα τούτον.

2.11 Ἴσως αἱ διαφοραὶ αἱ ὁποῖαι χαρακτηρίζουν τὰς ἀπογραφὰς καὶ ἐρέυνας ἐξ ἐπόψεως ἐκτάσεως, περιοδικότητος, διατυπώσεως τῶν ἐρωτημάτων τῶν τιθεμένων εἰς τοὺς ἐρευνωμένους, κλπ. δὲν ἔχουν τόσον μεγάλην σημασίαν· τοῦτο ὅμως εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ τὸ γνωρίζῃ κανεὶς. Ἐν προκειμένῳ ἡ ἐλληνικὴ ἐμπειρία ἴσως ἀποδειχθῆ χρήσιμος.

3. ΕΝΝΟΙΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΙ ΕΦΑΡΜΟΣΘΕΙΣΑΙ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑΣ ΑΠΟΓΡΑΦΑΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1928, 1951 & 1961

3.1 Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν πληθυσμοῦ τοῦ 1928 οἱ ἀπογραφόμενοι (ἡλικίας 10 ἐτῶν καὶ ἄνω) ἠρωτήθησαν ἀπλῶς νὰ δηλώσουν τὸ ἐπάγγελμά των (βλ. ἀνω-

1. Βιβλιογρ. 7.
2. Βιβλιογρ. 14.
3. Βιβλιογρ. 12 καὶ 13.
4. Βιβλιογρ. 17.

τέρω παράγραφον 2.1). 'Επειδή αἱ οἰκοκυραὶ θεωρεῖται συνήθως ὅτι δὲν ἔχουν ἐπάγγελμα, οἱ ὑπεύθυνοι τῆς ἀπογραφῆς ἐφρόντισαν νὰ ἐξηγήσουν ὅτι αἱ οἰκοκυραὶ καὶ ἄλλα μέλη οἰκογενείας μετέχοντα εἰς βιοποριστικὰ δραστηριότητας ἔπρεπε νὰ δηλώσουν ἐν ἐπάγγεμα. 'Εν σχέσει πρὸς τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα, αἱ ὁδηγίαι πρὸς τοὺς ἀπογραφεῖς (περιλαμβανόμεναι εἰς τὸ ἐρωτηματολόγιον) ἔγραφον ἐπὶ λέξει:

«Διὰ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιὰ (ἄνω τῶν 10 ἐτῶν) ποὺ ἐργάζονται, θὰ δηλωθῇ ἐπίσης τὸ ἐπάγγελμα τῶν. Δηλαδή, ἂν ἡ γυναῖκα ἐργάζεται εἰς τὰ κτήματα τοῦ συζύγου της, θὰ δηλώσῃ καὶ αὐτὴ ὅτι εἶναι καλλιεργητῆς σιτηρῶν, ἀμπελοργός, κλπ., καθὼς καὶ τὰ παιδιὰ. Ἄν βόσκη τὰ πρόβατα, θὰ δηλώσῃ ὅτι εἶναι κτηνοτρόφος, ἂν πλέκη ἢ ὑφαίνῃ, ἐπίσης θὰ δηλώσῃ, καὶ οὕτω καθεξῆς. Μόνον δὲ ἂν δὲν ἔχῃ καμμίαν ἐργασίαν ποὺ φέρει εἰσόδημα καὶ ἀπασχολῆται μόνον εἰς τὸ νοικοκυριό της, θὰ δηλώσῃ ὅτι εἶναι ἄνευ ἐπαγγέλματος.» (Δὲν εἶναι γνωστὸν τοιοῦτου χειρισμοῦ ἔτυγον «οἱ νέοι ἐργάται οἱ ζητοῦντες ἀπασχόλησιν». Πολὺ πιθανόν, ὅσοι εἶχον διπλῶμα τεχνικῆς ἢ ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐθεωρήθησαν ὡς ἔχοντες ἐπάγγελμα, ἔστω καὶ ἂν ἐξηκολούθουν νὰ μὴ ἔχουν ἐργασίαν.)

3.2 Τὸ 1951 ἐζητήθη ἀπὸ τοὺς ἀπογραφομένους νὰ δηλώσουν ἐάν: 1) εἰργάζοντο ἐπαγγελματικῶς (δηλαδή ἐὰν ἦσκον ἐπάγγελμα συμφώνως πρὸς τὸν παρτιθέμενον κατωτέρω εἰς τὴν παράγραφον 3.3 ὁρισμόν)· 2) ἦσαν ἄνεργοι· 3) εἰργάζοντο εἰς τὰ οἰκιακὰ μόνον· 4) ἦσαν μαθηταὶ ἢ σπουδασταὶ· 5) ἦσαν ἀνίκανοι πρὸς ἐργασίαν· 6) ἦσαν συνταξιούχοι· 7) εἰσοδηματῆται· ἢ 8) φυλακισμένοι.

Ἄνευ ἐδήλωσαν ὅτι εἰργάζοντο ἐπαγγελματικῶς, ἢ ὅτι ἦσαν ἄνεργοι, ἠρωτήθησαν περαιτέρω εἰς τοιοῦτου εἴδους κατάστημα, ἐπιχείρησιν ἢ ὑπηρεσίαν ἠσχολοῦντο (ἢ εἶχον ἀσχοληθῆ), ποῖα ἦτο ἡ θέσις των εἰς τὸ ἐπάγγελμα (ἐργοδότης, ἐργαζόμενος, κλπ.), ὡς καὶ ποῖον ἦτο τὸ ἀτομικόν των ἐπάγγελμα.

3.3 Αἱ ὁδηγίαι πρὸς τοὺς ἀπογραφεῖς (αἱ περιεχόμεναι εἰς τὸ ἐρωτηματολόγιον) ἔχουν ὡς ἀκολούθως:

«Ὡς ἐργαζόμενοι ἐπαγγελματικῶς θεωροῦνται: α) ὅσοι, ἄνδρες ἢ γυναῖκες, εἰργάζοντο τὴν ἐβδομάδα πρὸ τῆς ἀπογραφῆς (ἀπὸ 1 Ἀπριλίου ἕως 7 Ἀπριλίου) εἰς ὅποιανδήποτε ἐργασίαν ποὺ τοὺς δίδει ἀμοιβὴν ἢ κέρδος, β) ὅσα πρόσωπα τῆς οἰκογενείας ἐβόηθουν τὸν οἰκογενειάρχην ἢ ἄλλο μέλος τῆς οἰκογενείας εἰς τοιαύτην ἐργασίαν καὶ γ) ὅσοι εἶχον μὲν αὐτὴν τὴν ἐβδομάδα τοιαύτην ἐργασίαν ἀλλὰ τὴν εἶχον διακόψει προσωρινῶς ἕνεκα ἀσθενείας, ἀδειάς, ἀπεργίας, κλπ. Πρέπει ὅμως ἡ ἐπαγγελματικὴ ἐργασία νὰ εἶναι τοῦλάχιστον μία ὥρα τὴν ἡμέραν κατὰ μέσον ὄρον... Ἄνεργοι θεωροῦνται ὅσοι δὲν εἰργάζοντο τὴν ἐβδομάδα πρὸ τῆς ἀπογραφῆς, ζητοῦν ὅμως νὰ εὑρουν ἐργασίαν ἐπ' ἀμοιβῆ. Δὲν θεωροῦνται ὅτι ἐργάζονται ἐπαγγελματικῶς ὅσοι γυναῖκες ἀσχολοῦνται μόνον εἰς τὸ νοικοκυριό των (οἰκιακὰ), οἱ μαθηταὶ καὶ σπουδασταὶ ἂν δὲν ἔχουν ἄλλην ἐργασίαν ἐπ' ἀμοιβῆ, οἱ ἀνίκανοι πρὸς ἐργασίαν καὶ ὅσοι ἐπαυσαν ὀριστικῶς νὰ ἐργάζωνται δι' οἰκονομικοῦ λόγον (γῆρας, κλπ.), οἱ

συνταξιούχοι, εἰσοδηματῆται καὶ οἱ φυλακισμένοι, ἔστω καὶ ἂν μέσα εἰς τὴν φυλακὴν κάμνουν ἐργασίαν μετὰ ἀμοιβῆν.»

3.4 Εἶναι ἀμέσως προφανὲς ὅτι αἱ ὁδηγίαι αὗται βασιζονται εἰς κανόνες οἱ ὅποιοι κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον εἶχον εἰσαχθῆ εἰς τὰς ἐρεῦνας ἐργατικοῦ δυναμικοῦ εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, ὡς καὶ εἰς τὴν ἀπογραφὴν πληθυσμοῦ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, τοῦ προηγουμένου ἔτους. Οἱ κανόνες οὗτοι εἶχον δοθῆ εἰς τοὺς ἀπογραφεῖς ὑπὸ τῶν ἀμερικανῶν συμβούλων. (Συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς ταύτας, ὅλα τὰ ἄτομα τὰ ὅποια ἐδήλωσαν ὅτι ἦσαν ἄνεργοι περιελήφθησαν, κατὰ τὴν πινακοποίησιν τῶν στοιχείων, εἰς τὸν οἰκονομικῶς ἐνεργὸν πληθυσμόν.)

3.5 Ἐν τούτοις, ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ὄρου ἐπαγγελματικῶς, διὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν ἐργασίαν, ἐδημιούργησε σοβαρὰ προβλήματα. Οἰοσδήποτε ἀναγινώσκων προσεκτικῶς τὰς ὁδηγίας, ἐγκαταλείπων τὴν μοιραίαν λέξιν ἐπαγγελματικῶς, θὰ εὔρη ὅτι πρόθεσις τῶν διενεργούντων τὴν ἀπογραφὴν ἦτο νὰ περιλάβουν ὅλα τὰ ἄτομα τὰ ὅποια ἦσκον ἐπιμερδῆ δραστηριότητα κατὰ τὴν προηγουμένην τῆς ἡμέρας τῆς ἀπογραφῆς ἐβδομάδα, διὰ μίαν τοῦλάχιστον ὥραν ἡμερησίως κατὰ μέσον ὄρον. Τὸ νὰ λέγῃ τις ὅτι τοιαύτη ἐργασία ἀσχεῖται ἐπαγγελματικῶς, εἶναι *contradictio in adjecto*, ἢ ὅποια πρέπει νὰ προεκάλεσε σύγχυσιν.

3.6 Εἶναι πάντοτε ἐπικίνδυνον νὰ χρησιμοποιοῦνται ὄροι κατ' ἔννοιαν διάφορον ἐκείνης τὴν ὅποιαν ἐννοεῖ ὁ πολὺς κόσμος, ἰδιαιτέρως κατὰ μίαν γενικὴν ἀπογραφὴν πληθυσμοῦ, ὅτε πρέπει νὰ βασιζέται τις διὰ ἐξωτερικὴν ἐργασίαν εἰς πολλὰς χιλιάδας μὴ ἐκπαιδευμένων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἀπογραφέων. Τὸ 1928 οἱ διενεργήσαντες τὴν ἀπογραφὴν φαίνεται ὅτι ἀπέφυγον τὸν κίνδυνον τοῦτον εἰς μεγάλην ἔκτασιν, διὰ τῆς ἀπλῆς καὶ εὐθείας διατυπώσεως τῶν ὁδηγιῶν πρὸς τοὺς ἀπογραφεῖς, διὰ τῶν ὁποίων ὑπεδείκνυον κατὰ ποῖαν ἐννοιαν ἐπεθύμουν νὰ ἐκτείνεται ὁ ὄρος ἐπάγγελμα. Τὸ 1951, ἀφ' ἑτέρου, ἐδημιουργήθησαν ἀναμφιβόλως παρανοήσεις, λόγω τῶν ἀρνητικῶν διατυπώσεων, αἱ ὅποια ἐδίδον μεγαλύτεραν ἐμφασιν εἰς τὸ ποῖα περιπτώσεις ἔπρεπε νὰ ἀποκλειῶνται.

3.7 Ὅπωςδήποτε, ἡ υἰοθέτησις κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1951 τῆς ἐννοίας «ἐργατικὸν δυναμικόν» πρέπει νὰ ἀνεμένετο ὅτι θὰ ὠδήγει εἰς μείωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀτόμων τῶν ἀπογραφέντων ὡς οἰκονομικῶς ἐνεργῶν, ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀριθμοὺς τοῦ 1928. Ὅταν τὰ ἐρωτήματα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰς οἰκονομικὰς δραστηριότητας τοῦ ἀτόμου σχετίζονται πρὸς δοθεῖσαν ἐβδομάδα καὶ ὅταν ἡ ἐβδομάς αὕτη συμβαίνει νὰ εὑρίσκειται ἐντὸς ἐποχῆς ὄχι ἰδιαιτέρως πολλῆς ἐργασίας διὰ τοὺς γεωργούς, εἶναι φυσικόν ὅτι πολλὰ μὴ ἀμειβόμενα μέλη οἰκογενείας ἐργαζόμενα εἰς τὴν γεωργίαν δὲν θὰ δηλώθουν ὡς ἀπασχολούμενοι, οὔτε ὡς ἄνεργοι, δεδομένου ὅτι τὸ τελευταῖον θὰ ἀπῆται νὰ ἀναζητοῦν ἐργασίαν. Συνήθως ὅμως αἱ σύζυγοι τῶν γεωργῶν δὲν δύνανται νὰ ζητοῦν ἀπασχόλησιν μακρὰν τῶν οἰκιῶν των καὶ τῶν

τέκνων των. Κατά συνέπειαν, πρὸς τὸ παρὸν δὲν ἀνήκουν εἰς τὸ ἐργατικὸν δυναμικόν.

3.8 Κατὰ τὰς προπαρασκευαστικὰς ἐργασίας τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ τοῦ ἔτους 1961 συνεζητήθη λεπτομερῶς τὸ θέμα, ἐὰν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιδιωχθῆ συγκρισιμότης πρὸς τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1928, ἢ τοῦ 1951. Ἀπεφασίσθη νὰ γίνον ἀμφότερα, κατὰ τὸ δυνατόν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὅλοι οἱ ἀπογραφόμενοι (ἡλικίας 10 ἐτῶν καὶ ἄνω) ἠρωτήθησαν:

Πρῶτον, ἐὰν εἰργάζοντο συνήθως δι' ἀμοιβήν, ἢ κέρδος, ἢ διὰ νὰ βοηθοῦν τὴν οἰκογενειακὴν ἐπιχείρησιν.

Δεύτερον, πόσας ὥρας εἶχον ἐργασθῆ κατὰ τὴν προηγούμενην τῆς ἡμέρας τῆς ἀπογραφῆς (19.3.1961) ἐβδομάδα (τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἐτέθη εἰς ὅλους, ἀνεξαρτήτως ἐὰν εἶχον ἀπαντήσῃ ΝΑΙ ἢ ΟΧΙ εἰς τὸ πρῶτον).

Οἰοσθήποτε ὁ ὁποῖος οὐδὲν εἶχε ἐργασθῆ τὴν «τελευταίαν ἐβδομάδα», ἢ εἶχε ἐργασθῆ ὀλιγωτέρας τῶν 10 ὥρῶν, ἠρωτήθη ἐὰν ἐζήτει ἐργασίαν.

Περαιτέρω, ἠρωτήθη ὁ ἀπογραφόμενος διὰ τὸ εἶδος ἐργασίας του, τὸ εἶδος καταστάματος, ἐπιχειρήσεως ἢ ὑπηρεσίας, ὡς καὶ τὴν θέσιν του εἰς τὸ ἐπάγγελμα (ἐργοδότης, ὑπάλληλος, ἐργαζόμενος δι' ἴδιον λογαριασμόν, ἢ μὴ ἀμειβόμενος συμβοηθοῦν μέλος οἰκογενείας). Τὰ ἐρωτήματα ταῦτα ἀνεφέροντο εἰς τὴν προηγούμενην τῆς ἡμέρας τῆς ἀπογραφῆς ἐβδομάδα, ἢ εἰς τὴν συνήθη κατάστασιν τοῦ ἀπογραφομένου, ὅσον ἀφορᾷ εἰς αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχον ἐργασθῆ τὴν τελευταίαν ἐβδομάδα. Πρόσωπα οὐδέποτε ἐργασθέντα, οὔτε ὡς μὴ ἀμειβόμενα συμβοηθοῦντα μέλη οἰκογενείας, καὶ τὰ ὁποῖα ἐζήτουν ἐργασίαν, ἐχαρακτηρίζοντο ὡς ΝΕΟΣ ἢ ΝΕΑ.

Περαιτέρω σειρά ἐρωτημάτων, ἀναφερομένων εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι συνήθως δὲν εἰργάζοντο, καὶ δὲν ἐζήτουν ἐργασίαν, ἀπεσκόπει εἰς τὸ νὰ διασαφηνίσῃ κατὰ πόσον τὰ πρόσωπα ταῦτα ἦσαν οἰκοκυραὶ, σπουδασταί, ἀποσυρθέντες ἐκ τῆς ἐργασίας των ἢ ἀνίκανοι πρὸς ἐργασίαν, ὡς καὶ ποία ἦτο ἡ κυρία πηγὴ συντηρήσεώς των.

Ἔτερα ἐρωτήματα, ἀναφερόμενα εἰς τὸ νοικοκυριό, ἀπεσκόπουν εἰς τὸ νὰ διαπιστωθῆ ἐὰν ἐντὸς τοῦ νοικοκυριοῦ ὑπῆρχεν οἰκοτεχνία καὶ ποία μέλη τοῦ νοικοκυριοῦ, ἐφ' ὅσον ὑπῆρχον, ἦσαν κάτοχοι γεωργικῆς ἢ κτηνοτροφικῆς ἐκμεταλλεύσεως. (Διὰ τοὺς τελευταίους τοῦτους, συνεπληροῦτο καὶ ἕτερον ἐρωτηματολόγιον, τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσε τὴν βᾶσιν τῆς γεωργικῆς ἀπογραφῆς.)

3.9 Ἀπεφεύχθη μετὰ προσοχῆς νὰ χαρακτηρισθῆ τὸ δηλούμενον εἶδος ἐργασίας ὡς ἐπαγγελματικόν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἐχρησιμοποιήθη ὁ ὅρος βιοποριστικός. Ὁ ὅρος οὗτος κατανοεῖται εὐκόλως, ὡς ἰσχύων δι' οἰανδήποτε ἐργασίαν ἢ ὁποία παρέχει τὰ μέσα συντηρήσεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς οἰκιακὰς καθημερινὰς ἐργασίας καὶ τὰ συναφῆ. Ὁ ὅρος βιοποριστικὴ ἐργασία ἀποτελεῖ ὄντως ἐπιτυχῆ μετάφρασιν τοῦ γερμανικοῦ Erwerbsarbeit καὶ τῶν ἀντιστοίχων ὄρων τῶν σκανδιναβικῶν γλωσσῶν, ἤδη χρησιμοποιούμενος καὶ κατὰ τὰς ἀπογραφὰς καὶ τὰς ἐρεῦνας (ἀποδιδόμενος, οὐχὶ ἀπολύτως, εἰς τὴν ἀγγλικὴν διὰ

τοῦ «gainful activity» ἢ διὰ τοῦ «activité lucrative» εἰς τὴν γαλλικὴν).

3.10 Ὡς πρὸς τὴν ἔκφρασιν «συνήθως» ἐργαζόμενος, ἀνεγνωρίσθη ὅτι ὄντως στερεῖται αὕτη ἀκριβείας. Ἐπὶ πόσον χρόνον καὶ πόσον συχνὰ ὑποτίθεται ὅτι ἐν πρόσωπον πρέπει νὰ ἐργάζεται διὰ νὰ θεωρηθῆ ὡς «συνήθως» ἐργαζόμενος; Εἰς τοὺς ἀπογραφεῖς ἐλέχθη νὰ καταχωρήσων ὡς «συνήθως» ἐργαζόμενα πρόσωπα ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἤσκουν βιοποριστικὴν ἐργασίαν δύο τοὐλάχιστον ὥρας ἡμερησίως κατὰ μέσον ὄρον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους, ἢ 6 τοὐλάχιστον ὥρας ἡμερησίως κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐποχῶν ἐντατικῆς ἐργασίας, ὡς π.χ. κατὰ τὴν σπορὰν ἢ τὸν θερισμόν, ἢ κατὰ τὰς πωλήσεις Χριστουγέννων καὶ Πάσχα. Δὲν ὑπῆρχεν ὅμως μεγάλη ἐλπίς ὅτι οἱ ἀπογραφεῖς θὰ ἠδύναντο νὰ κατανοήσων τὸ θέμα τοῦτο. Ὁ διατεθεὶς εἰς τοὺς χρόνους δὲν ἦτο ἐπαρκής, ὥστε εἰς πλείστας περιπτώσεις ἐδέχοντο τὴν πρῶτην ἀπάντησιν ἢ ὁποία τοὺς ἐδίδοτο εἰς τὸ ἐρώτημα: Ἐργάζεσθε συνήθως δι' ἀμοιβήν ἢ κέρδος ἢ διὰ νὰ βοηθήσετε τὴν οἰκογενειακὴν ἐπιχείρησιν;¹

3.11 Κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν στοιχείων, ἐκ τῶν ἀτόμων τὰ ὁποῖα εἶχον ἀπαντήσῃ ΝΑΙ εἰς τὸ πρῶτον ἐρώτημα (ἐργάζεσθαι συνήθως), ἐκείνοι οἱ ὁποῖοι εἶχον πράγματι ἐργασθῆ τοὐλάχιστον 10 ὥρας κατὰ τὴν προηγούμενην τῆς ἡμέρας τῆς ἀπογραφῆς ἐβδομάδα (ἀκόμη καὶ ἐὰν εἶχον ἀπαντήσῃ ΟΧΙ εἰς τὸ πρῶτον ἐρώτημα), ὡς καὶ ἐκείνοι οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐργασθῆ ὀλιγώτερον (ἢ καθόλου), ἀλλ' ἐζήτουν ἐργασίαν (χαρακτηρισθέντες ὡς ἀνεργοί), ἐταξινομήθησαν ὡς «οἰκονομικῶς ἐνεργοί». Ὁ ἀριθμὸς τούτων θεωρεῖται περίπου συγκρίσιμος πρὸς τὸν ἀριθμὸν ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἐδήλωσαν κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1928 ὅτι εἶχον ἐν ἐπάγγελμα.

3.12 Ἀφ' ἑτέρου, ἠλπίζετο ὅτι τὰ ἐρωτήματα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐβδομάδα τὴν προηγούμενην τῆς ἡμέρας τῆς ἀπογραφῆς θὰ παρεῖχον ἐπαρκῶς ἀκριβεῖς πληροφορίας, ὥστε νὰ ἠδύναντο οἱ διενεργούντες τὴν ἀπογραφὴν νὰ προσδιορίσων ἐκ τῶν ἀπογραφικῶν στοιχείων τὸ «ἐργατικὸν δυναμικόν». Πρέπει, ἐν τούτοις, νὰ παρατηρηθῆ ὅτι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον θὰ ἐχρειάζοντο ὠρισμένα ἐπὶ πλέον ἐρωτήματα, ἀναφερόμενα εἰς τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποῖους πρόσωπα ἔχοντα ἐργασίαν δὲν εἰργάζοντο κατὰ τὴν προηγούμενην τῆς ἡμέρας τῆς ἀπογραφῆς ἐβδομάδα. Οἱ ἀπουσιάζοντες λόγω προσκαιροῦ ἀσθενείας, κλπ. (βλ. παράγραφον 2.6) ἔπρεπε νὰ περιληφθοῦν εἰς τὸ «ἐργατικὸν δυναμικόν». Δὲν ἦτο ὅμως δυνατόν νὰ ἐπιβαρυνθῆ τὸ ἀπογραφικὸν δελτίον μετὰ πρόσθετα ταῦτα ἐρωτήματα. Θὰ πρέπει νὰ εἶναι κἀνεις ἱκανοποιημένοι μετὰ τὰς προσέγγισιν ἐκτιμήσεις, βασιζομένης ἐπὶ πληροφοριῶν ἐπιτευχθεισῶν κατὰ τὴν ἀνωτέρω

1. Κατὰ τὴν δοκιμαστικὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1960 (τακτικὴ δειγματοληπτικὴ ἐρευνα, ἢ ὁποία ἐκάλυψε τὸν πληθυσμὸν ὁλοκλήρου τῆς χώρας) ἐχρησιμοποιήθη τὸ ἐρώτημα «ἐργάζεσθε διὰ νὰ ζήτε;». Δὲν ἐγένετο σαφὴς σύστασις νὰ χρησιμοποιηθῆ τοῦτο εἰς τὴν γενικὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1961, θὰ ἦτο δυνατόν ὅμως νὰ χρησιμοποιηθῆ μετὰ ὁμοίας ἀπλᾶς ἐκφράσεις, προκειμένου νὰ εἰσαγάγῃ τὸ θέμα εἰς τοὺς ἀπογραφόμενους.

μνημονευθεῖσαν δοκιμαστικὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1960, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ἀριθμὸν ἐκείνων οἱ ὅποιοι προσωρινῶς ἀπεῖχον τῆς ἐργασίας των.

4-5. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΠΟΓΡΑΦΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1928, 1951 & 1961

4. Συγκρίσεις μεταξὺ τῶν ἀπογραφῶν τῶν ἐτῶν 1928 καὶ 1961

4.1 Ἐπειδὴ θὰ ἐφαίνετο ὅτι ἡ γενικὴ προσέγγισις πρὸς τὸ πρόβλημα τοῦ ἐργαζομένου πληθυσμοῦ κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1961 θὰ ἦτο περισσότερο σύμφωνος πρὸς τὰς ἐννοίας τὰς ἐφαρμοσθείσας κατὰ τὸ 1928 ἀπὸ ὅ,τι πρὸς τὰς τοῦ ἔτους 1951, θὰ γίνῃ κατ' ἀρχὰς μία σύγκρισις μεταξὺ τῶν ἀπογραφῶν τῶν ἐτῶν 1928 καὶ 1961. Τὰ στοιχεῖα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸ σύνολον τῶν ἐνεργῶν ἀρρένων καὶ θηλέων, ὡς ἐξάγονται ἐκ τῶν διαθεσίμων δημοσιευμάτων, ἔχουν ὡς ἀκολούθως:

Σύνολον «ἐνεργῶν»	* Ἀρρενες (⁰ 000)	Θήλειες (⁰ 000)
* Ἔτος 1928 ¹	1.972	773
* Ἔτος 1961 ²	2.458	1.205

1. Βιβλιογρ. 1. 2. Βιβλιογρ. 3.

4.2 Διὰ νὰ καταστήσῃ τις τὰ στοιχεῖα ταῦτα συγκρίσιμα κατὰ τὸ δυνατόν, πρέπει νὰ προσθέσῃ εἰς τοὺς ἀριθμοὺς τοῦ 1961:

α) Τοὺς κληρωτοὺς τοὺς ἐκπληροῦντας τὴν στρατιωτικὴν των θητείαν, ὡς καὶ τοὺς φυλακισμένους. (Οὗτοι κατὰ τὸ 1928 εἶχον περιληφθῆ εἰς τοὺς οἰκονομικῶς ἐνεργοὺς, ἐνῶ τὸ 1961 δὲν περιελήφθησαν οὔτε εἰς τοὺς οἰκονομικῶς ἐνεργοὺς.)

β) Τοὺς «μὴ ἐργαζομένους» γεωργοὺς. Οὗτοι ἦσαν κατὰ κανὸνα ἡλικιωμένοι, ἄρρενες καὶ θήλειες, οἱ ὅποιοι ἐδήλωσαν ὅτι «δὲν ἐργάζονται συνήθως» (προφανῶς, δηλαδὴ, ὅτι δὲν ἐργάζονται οἱ ἴδιοι εἰς τοὺς ἀγρούς), ὑπεύθυνοι ὅμως διὰ μίαν γεωργικὴν ἐκμετάλλευσιν ἢ κάτοχοι κτηνῶν.¹ Ὡς ἐγένετο καὶ περὶ τῶν λοιπῶν συνήθως μὴ ἐργαζομένων προσώπων, οὗτοι ἐδήλωσαν διατί δὲν ἐργάζονται (ἀποσυρθέντες τῆς ἐργασίας, ἀναπηρία, οἰκιακά) καὶ ποία ἦτο ἡ κυρία πηγὴ συντηρήσεώς των (σύνταξις, εισόδημα ἐκ περιουσίας, οἰκογένεια, βοηθήματα). Ἀπεφασίσθη οὕτω νὰ περιληφθοῦν οὗτοι μεταξὺ τῶν οἰκονομικῶς μὴ ἐνεργῶν. Ἐὰν εἶχον ἐρωτηθῆ περὶ τοῦ ἐπαγγέλματός των, ὡς κατὰ τὸ 1928, εἶναι σχεδὸν βέβαιον ὅτι θὰ εἶχον ἀπαντήσει («γεωργός») καὶ θὰ εἶχον ὑπολογισθῆ ὡς ἐνεργοί. Ἴδου διατί, εἰς μίαν σύγκρισιν μὲ τὸ 1928, πρέπει νὰ περιληφθοῦν μεταξὺ τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν.²

4.3 Οἱ ἀριθμοί, συνεπῶς, τοῦ 1961 πρέπει νὰ «διορθωθοῦν» ὡς ἀκολούθως:

Οἰκονομικῶς ἐνεργοὶ τὸ 1961:	* Ἀρρενες (⁰ 000)	Θήλειες (⁰ 000)
ὡς φέρονται εἰς τὸ δημοσίευμα τῆς ἀπογραφῆς	2.458	1.205
ὀπλῖται καὶ φυλακισμένοι	140	—
«μὴ ἐργαζόμενοι» γεωργοί	74	50
Διορθωμένον σύνολον	2.672	1.255

4.4 Οὕτω, ἡ σύγκρισις πρὸς τοὺς ἀριθμοὺς τοῦ 1928 λαμβάνει τὸ ἀκόλουθον σχῆμα:

Οἰκονομικῶς ἐνεργοί:	* Ἀρρενες (⁰ 000)	Θήλειες (⁰ 000)	Σύνολον (⁰ 000)
* Ἔτος 1928	1.972	773	2.745
* Ἔτος 1961	2.672	1.255	3.927
Ποσοστὸν αὐξήσεως:	+35,5%	+62,4%	+43,4%

4.5 Ὁ συνολικὸς πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος ηὔξηθη κατὰ τὴν ὑπὸ ἐξέτασιν περίοδον κατὰ 35%. Ἡ αὐξήσις αὕτη ἦτο πολὺ κατωτέρα τῆς αὐξήσεως τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν (43%, βλ. ἀνωτέρω). Τοῦτο δὲν εἶναι ἀνεξήγητον, ἐφ' ὅσον ὁ ἀριθμὸς τῶν παιδιῶν κάτω τῶν 10 ἐτῶν εἶχεν αὐξηθῆ κατὰ 8% μόνον, λόγῳ τῆς χαμηλῆς γεννητικότητος κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς περιόδου 1950-1960. Δυνατὸν ὅμως νὰ γεννηθῆ τὸ ἐρώτημα, διατί ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐνεργῶν ἀρρένων ηὔξηθη κατὰ 35% μόνον, ἐνῶ ὁ ἀντίστοιχος ἀριθμὸς θηλέων κατὰ 62%.

4.6 Τόσον κατὰ τὸ 1928 ὅσον καὶ κατὰ τὸ 1961, τὰ άτομα κάτω τῶν 10 ἐτῶν δὲν ὑπελογίσθησαν μεταξὺ τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν. Προκύπτει οὕτω ἀνάγκη νὰ ἐξετασθῆ εἰς ποῖον βαθμὸν ηὔξηθη ὁ πληθυσμὸς ἡλικίας ἄνω τῶν 10 ἐτῶν. Τοῦτο προκύπτει ἐκ τοῦ κατωτέρω πίνακος:

Συνολικὸς πληθυσμὸς ἡλικίας 10 ἐτῶν καὶ ἄνω:	* Ἀρρενες (⁰ 000)	Θήλειες (⁰ 000)	Σύνολον (⁰ 000)
* Ἔτος 1928	2.366	2.449	4.815
* Ἔτος 1961	3.333	3.555	6.888
Ποσοστὸν αὐξήσεως:	+40,9%	+45,2%	+43,1%

4.7 Τὰ τελευταῖα ταῦτα ποσοστὰ αὐξήσεων πρέπει νὰ συγκριθοῦν πρὸς τὰ τῆς παραγράφου 4.4. Διαπιστοῦται τότε ὅτι, ἐὰν οἱ ἄρρενες καὶ θήλειες ληφθοῦν ὁμοῦ, ὁ ἀριθμὸς τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν ηὔξηθη κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν, ὡς καὶ ὁ πληθυσμὸς ἡλικίας 10 ἐτῶν καὶ ἄνω (περίπου 43%). Ἐμφανίζεται ὅμως σημαντικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν φύλων. Ἐνῶ οἱ ἐνεργοὶ ἄρρενες ηὔξηθησαν κατὰ μικροτέραν ἀνα-

1. Ὑπὸ τὴν ιδιότητά των ταῦτην ὑπετίθετο ὅτι θὰ συμπλήρουν γεωργικὸν ἀπογραφικὸν δελτίον. Συμφώνως πρὸς τὴν γεωργικὴν ἀπογραφὴν, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκμεταλλευσῶν (συνισταμένων ἐκ γῆς ἢ κτηνῶν) ἦτο ἐλαφρῶς ἀνώτερος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐκμεταλλευστῶν συμφώνως πρὸς τὴν ἀπογραφὴν πληθυσμοῦ (περιλαμβάνοντος τοὺς μὴ ἐργαζομένους γεωργοὺς), ἧτοι 1.156.000, ἐναντι 1.139.000.

2. Βλ. σχετικῶς διάγραμμα 1.

λογίαν από 6,τι όλοι οι άρρενες άνω των 10 ετών (35% έναντι 41%), αί δηλωθεΐσαι ως ενεργοί θήλεις παρουσιάζουν αύξησιν σημαντικωτέραν από 6,τι όλοι αί θήλεις άνω των 10 ετών (62% έναντι 45%).

4.8 Τοϋτο φαίνεται να ύποδηλοΐ ότι αί θήλεις συμμετεΐχον συχνότερον εις οικονομικάς δραστηριότητας. Τοϋτο προκύπτει επίσης εκ των ακόλουθων ποσοστών των οικονομικώς ενεργών μεταξϋ των προσώπων ηλικίας άνω των 10 ετών:

	Άρρενες	Θήλεις	Άρρενες και Θήλεις
1928	83,4%	31,5%	57,0%
1961	80,2%	35,3%	57,0%

4.9 Τό ότι αί γυναΐκες μετέχον των οικονομικών δραστηριοτήτων συχνότερον η πρό όλίγων δεκαετιών, τοϋτο άποτελεΐ κοινήν παρατήρησιν. Είναι όμως δυσχερές να βεβαιώση τις άν τα άπογραφικά στοιχεία δίδουν ακριβές μέτρον τής τάσεως ταύτης. Θα εφαινετο, εν τούτοις, άπολύτως έφικτή αύξησις του ποσοστού συμμετοχής εις οικονομικάς δραστηριότητας, των γυναικών άνω των 10 ετών, από 31% η 32% εις 35% περίπου. Άφ' έτέρου, φαίνεται εκ πρώτης όψεως κάπως περίεργον ότι τό αντίστοιχον ποσοστόν των άρρένων ηλαττώθη από 83% η 84% εις άνω μόλις του 80%.

4.10 Λεπτομερεστέρα εικών των μεταβολών αί όποΐαι έπραγματοποιήθησαν από του 1928 μέχρι του 1961 προκύπτει εκ του διαγράμματος 1, τό όποϊον δεικνύει τās αναλογίας των οικονομικώς ενεργών άρρένων και θηλέων εις τās διαφόρους ομάδας ηλικιών. Αί καμπύλαι εσχεδιάσθησαν διά τής χειρός, άλλ' εις τρόπον ώστε να προσαρμόζωνται προς τούς μέσους των ομάδων, οι όποιοι εμφανίζονται επίσης εις τό διάγραμμα. (Βλ. επίσης πίνακα 2.)

4.11 Όσον άφορā εις τούς άρρενας, διαπιστουΐται ότι η διάρθρωσις ηλικιών τής συμμετοχής των εις οικονομικάς δραστηριότητας είναι γενικώς πολύ όμοια κατά τās δύο άπογραφάς. Άπό του ημίσεος η κάτω του ημίσεος εις την ηλικίαν περί τās 15, η αναλογία των οικονομικώς ενεργών άνέρχεται ταχέως, φθάνουσα περίπου τό 96% εις την ηλικίαν των 30, παραμένει εις τό επίπεδον τοϋτο μέχρι των 50 περίπου, από όπου πίπτει μάλλον αποτόμως, τείνουσα εις τό μηδέν εις την ηλικίαν των 80. Έν συγκρίσει όμως προς τό 1928, τās στοιχεΐα του 1961 φαίνεται να δεικνύουν ότι τās ποσοστά συμμετοχής κατέστησαν σημαντικώς μικρότερα, τόσο εις τās κατωτέρας όσον και εις τās άνωτέρας ομάδας ηλικιών.

α) Τό 1961, εκ των άρρένων τής ηλικίας 10-19 ετών μόνον τό 42% φαίνεται να ησαν οικονομικώς ενεργοί, έναντι 59% του 1928. Τοϋτο αναμφιβόλως όφείλεται εις την επέκτασιν του σχολικου συστήματος: εισαγωγή υποχρεωτικής εξαετούς σχολικής φοιτήσεως στοιχειώδους εκπαιδευσεως τό 1929, και μετέπειτα έπιβολή τής υποχρεώσεως ταύτης' ίδρυσις πολλών σχολείων δευτεροβαθμίου (μέσης) εκπαιδευσεως.

β) Τό 1961, επίσης, μόνον τό 70% των άρρένων ηλικίας 60 ετών και άνω φαίνεται ότι ησαν οικονομικώς ενεργοί (περιλαμβανομένων και των «μη εργαζομένων» γεωργών), ενώ η αντίστοιχος αναλογία κατά τό 1928 ητο 84%. Ηδη αρχίζει να διαφαίνεται εις την ηλικίαν περίπου των 50 η διαφορά αύτη μεταξϋ των δύο άπογραφικών ετών (βλέπε διάγραμμα). Τοϋτο αναμφιβόλως είναι συνέπεια του συστήματος κοινωνικής ασφάλισεως τό όποϊον εισήχθη κατά την περίοδον 1930-39 και εν συνεχεία επεξετάθη, καθιστών ευχερεστέραν την άποχώρησιν εκ τής εργασίας των ηλικιωμένων, ασθενών και άνικάνων.

Όμοιαι τάσεις (μειωσις του βαθμού συμμετοχής εις οικονομικάς δραστηριότητας μεταξϋ των νεαρών και των ηλικιωμένων), ως συνέπειαι τής επεκτάσεως του σχολικου συστήματος και των κοινωνικών ασφαλίσεων, παρατηρήθησαν και εις άλλας χώρας.¹

4.12 Ός προς τās θήλεις, άφ' έτέρου, η ύψηλοτέρα αναλογία οικονομικώς ενεργών εύρίσκειται περί την ηλικίαν των 20 ετών. Ηδη, εις την ηλικίαν των 25 αρχίζει να μειουΐται, καθ' όσον πλείσται των γυναικών νυμφεύονται, άποκτοϋν ιδικόν των νοικοκυριό και ίσως και τέκνα, τās όποια τās άπασχολουΐ. Έτέρα μειωσις εμφανίζεται εις την ηλικίαν των 50 περίπου ετών, υποβιβάζουσα τό ποσοστόν των οικονομικώς ενεργών μέχρι του μηδενός εις την ηλικίαν των 80 περίπου ετών.² Ός προς τās θήλεις επίσης αί καμπύλαι αί αναφερόμεναι εις τό 1961 και τό 1928 διαφέρουν σημαντικώς, ως εύκόλως διαπιστουΐται εκ του διαγράμματος. Ειδικώτερον:

α) Εις τās νεαράς θήλεις τής ομάδος ηλικιών 10-14 ετών, τό ποσοστόν συμμετοχής εις τās οικονομικάς δραστηριότητας φαίνεται ότι μειώθη από 29% περίπου (εκτίμησις διά προεκβολής) εις 17%, προφανώς λόγω επεκτάσεως του σχολικου συστήματος, ως και προκειμένου περί των άρρένων. Η μειωσις αύτη αντισταθμιζεται υπό ηϋξημένου ποσοστού συμμετοχής εις την ομάδα ηλικιών 15-19 ετών, ώστε η μειωσις καθίσταται σχεδόν μικρά (από 35% εις 31%), δι' όλας τās θήλεις 10-19 ετών.

β) Ουδόλως φαίνεται να επέδρασε τό σύστημα κοινωνικής ασφάλισεως εις τās μεγαλυτέρας ομάδας ηλικιών, όσον άφορā εις τās θήλεις, ίσως διότι πλείσται των ενεργών εισέτι ηλικιωμένων γυναικών άπασχολουΐται εις την γεωργίαν. (Τό 1961 εισήχθη η παροχή συντάξεων εις τούς αγρότας. Δέν ειχεν όμως αρχίσει η λειτουργία του συστήματος, ότε εγένετο η άπογραφή.)

γ) Εις όλας τās ομάδας ηλικιών, από 15 μέχρις 60 ετών, των γυναικών, η αναλογία των οικονομικώς ενεργών ηϋξήθη σημαντικώς. Η σημαντικώτερα αύξησις φαίνεται ότι εσημειώθη εις την ομάδα ηλικιών 20-24 ετών (από 37% εις 54%). Ό γάμος και η ανατροφή των τέκνων, ως και προηγουμένως, ελαττώνουν τό ποσοστόν συμμετοχής. Έν τούτοις, εις τās ομάδας ηλικιών 30-39 και 40-49 ετών τās στοιχεΐα του 1961 δεικνύουν αύξησιν εν συγκρίσει προς τό 1928, από κατά τι άνω του 30% εις 40% σχεδόν.

¹ Π. Βιβλιογρ. 11, σσ. 16-17.

² Βλ. και Βιβλιογρ. 25.

4.13 'Εφ' ὅσον ὑπάρχει μία τοιαύτη χαρακτηριστική διάθροσιν ἡλικιῶν εἰς τὰ ποσοστὰ συμμετοχῆς εἰς οἰκονομικὰ δραστηριότητα, τὰ γενικὰ ποσοστὰ πρέπει νὰ ἐξαρτῶνται, ἐν τινι βαθμῷ, ἐκ τῆς κατανομῆς ἡλικιῶν ἀρρένων καὶ θηλέων, ὡς καὶ ἐκ τῶν μεταβολῶν αἱ ὁποῖαι σημειοῦνται εἰς τὴν κατανομήν ταύτην. Εἶναι ἐνδιαφέρον, συνεπῶς, νὰ ἐξετασθῇ κατὰ πόσον τοιαῦται μεταβολαὶ ἐπηρέασαν τὰ γενικὰ ποσοστὰ συμμετοχῆς κατὰ τὴν ὑπὸ ἐξέτασιν περίοδον. Τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ διὰ τῶν πινάκων 1 καὶ 2. Συμφώνως πρὸς τὸν πίνακα 1, τόσον εἰς τοὺς ἄρρενας ὅσον καὶ τὰς θήλειαι ἡ σχετικὴ σημαντικότης τῆς ομάδος ἡλικιῶν 10-19 ἐτῶν ἠλαττώθη ἀξιοσημειώτως (λόγω σημαντικῆς μειώσεως εἰς τὰ ποσοστὰ γεννήσεων κατὰ τὴν περίοδον 1941-1950). Ἐλαφρὰ μείωσις φαίνεται νὰ ἐπηρέασεν ἐπίσης καὶ τὴν ομάδα ἡλικιῶν 20-29 ἐτῶν. Ἀντιθέτως, ὅλαι αἱ ομάδες ἡλικιῶν ἄνω τῶν 30 ἐτῶν διαπιστοῦνται ὅτι ἀντιπροσωπεύουν μεγαλύτεραν ἀναλογίαν τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ ὅ, τι προηγουμένως. Ἡ αὔξησις εἶναι μετρία ὡς πρὸς τοὺς ἄρρενας καὶ τὰς θήλειαι μεταξὺ 30 καὶ 50 ἐτῶν, εἶναι ὅμως λίαν σημαντικὴ εἰς τὴν ομάδα ἡλικιῶν 50-59 ἐτῶν καὶ ἄνω τῶν 60 ἐτῶν.

4.14 Διὰ νὰ εὔρη τις πῶς αἱ μεταβολαὶ αὗται ἐπηρέασαν τὸ διαθέσιμον δυναμικόν, δύναται νὰ ἀναλάβῃ μία «σταθερὰν στάθμισιν» τῶν ποσοστῶν δραστηριοτήτων εἰς τὰς διαφόρους ομάδας ἡλικιῶν τὸ 1928 (βλ. πίνακα 2), διὰ συντελεστῶν ἐκφραζόντων τὴν σχετικὴν σημαντικότητα τῶν ἀντιστοιχῶν ομάδων ἡλικιῶν κατὰ τὸ 1961. Τὰ ἀποτελέσματα ἔχουν ὡς ἀκολούθως:

α) Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς ἄρρενας, ἐὰν ἡ ἀναλογία τῶν ἐνεργῶν εἰς τὰς διαφόρους ομάδας ἡλικιῶν ἦτο ἡ αὐτὴ τὸ 1961 ὡς καὶ τὸ 1928, ἡ μεταβολὴ τῆς διαρθρώσεως τῶν ἡλικιῶν τοῦ πληθυσμοῦ θὰ ἐπέφερον ἐλαφρὰν αὔξησιν τοῦ γενικοῦ ποσοστοῦ δραστηριότητος, ἀπὸ τοῦ πραγματικοῦ 83,7% τὸ 1928, εἰς 84,5% τὸ 1961. Τοῦτο προφανῶς συμβαίνει, διότι ἡ ἀναλογία τῶν ομάδων ἡλικιῶν μεταξὺ 30-60 ἐτῶν τοῦ ἄρρενος πληθυσμοῦ ἠϋξήθη.

β) Ἀντιθέτως, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς θήλειαι, ἐὰν τὰ ποσοστὰ δραστηριότητος εἰς τὰς διαφόρους ομάδας ἡλικιῶν τοῦ πληθυσμοῦ ἦσαν τὰ αὐτὰ τὸ 1961 ὡς καὶ τὸ 1928, ἡ μεταβολὴ τῆς διαρθρώσεως τῶν ἡλικιῶν τοῦ πληθυσμοῦ θὰ ἐπέφερον ἐλαφρὰν μείωσιν τῆς γενικῆς ἀναλογίας τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν, ἀπὸ 31,6% τὸ 1928 εἰς 30,0% τὸ 1961. Τοῦτο δέ, ὡς ἤδη παρετήρηθη, διότι εἶχε σημειωθῆ μείωσις εἰς τὴν ἀναλογίαν τῶν ομάδων ἡλικιῶν κάτω τῶν 30 ἐτῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἀνήκουν κυρίως αἱ ἐνεργοὶ θήλειαι.

4.15 Ἐν ἀπὸ τὰ πλέον ἐνδιαφέροντα χαρακτηριστικά, τὸ ὁποῖον ἀποκαλύπτεται ἐκ τῆς παρουσίας ἀναλύσεως τῶν ἀπογραφικῶν στοιχείων, εἶναι ὅτι αἱ πραγματικαὶ μεταβολαὶ εἰς τὴν ἀναλογίαν τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν εἶναι σχεδὸν ἀντίθετοι πρὸς ἐκεῖνας τὰς ὁποίας θὰ ἀνέμενε τις, ἐν ὄψει τῶν μεταβολῶν τῆς διαρθρώσεως τῶν ἡλικιῶν τοῦ πληθυσμοῦ: α) πραγματικὴ μείωσις τῆς ἀναλογίας τῶν ἐνεργῶν ἀρρένων ἀπὸ 83,4% εἰς 80,2%, ἐνῶ θὰ ἀνέμενε τις ἐλαφρὰν αὔξησιν, β) πραγματικὴν αὔξησιν τῆς ἀνα-

λογίας τῶν ἐνεργῶν θηλέων ἀπὸ 31,6% εἰς 35,3%, ἀντὶ ἀναμενομένης ἐλαφρᾶς μειώσεως.

4.16 Αἱ ἀνωτέρω παρατηρήσεις εἶναι τοιαύτης φύσεως, ὥστε νὰ τονίζουσι τὴν ἀρνητικὴν ἐπίδρασιν διαθεσιμότητος δυναμικοῦ, ἢ ὁποία ἐνεφανίσθη ἐκ τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ σχολικοῦ συστήματος καὶ τῶν κοινοικιῶν ἀσφαλίσεων. Ἀμφότεραι αἱ ἀναμορφώσεις φαίνεται ὅτι ἠλάττωσαν τὴν διαθεσιμότητα ἐργασίας ἀρρένων, καὶ ἡ πρώτη, τοῦλάχιστον, ἔτεινε νὰ ἐλαττώσῃ ἐπίσης καὶ τὴν διαθεσιμότητα ἐργασίας θηλέων, ἀριθμητικῶς δηλαδή. Ἐπειδὴ ἡ μείωσις ἐπηρεάζει βασικῶς τὴν ἐργασίαν παιδιῶν, ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐργατῶν τῶν ὁποίων ἡ ἰκανότης πρὸς ἐργασίαν παρεμποδίζεται λόγω μεγάλης ἡλικίας, ἀσθενείας ἢ βλάβης, φυσικὸν εἶναι οἱ ἀπλοὶ ἀριθμοὶ οἱ προκύψαντες ἐκ τῶν ἀπογραφῶν νὰ παρέχουν διωγκωμένην ἐντύπωσιν τῆς πραγματικῆς ἐπιδράσεως τῶν ἀναμορφώσεων ἐπὶ τῆς διαθεσιμότητος ἀνθρωπίνου δυναμικοῦ.¹

4.17 Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν γενικὴν αὔξησιν τοῦ θήλεος δυναμικοῦ, αὕτη προέρχεται ἐκ γυναικῶν ἄνω τῆς σχολικῆς ἡλικίας, ὡς καὶ ἐκ γυναικῶν ἡλικίας 20-50 ἐτῶν. Εἶναι φυσικὸν νὰ συνδέωμεν τὴν μεταβολὴν ταύτην μὲ τὴν πτώσιν τῆς γονιμότητος τῶν γυναικῶν. Καίτοι ἡ παροῦσα ἀνάλυσις δὲν ἀποσκοπεῖ εἰς τὸ νὰ «ἐκρίζωσῃ» τὴν σύνδεσιν ταύτην, σημειοῦται ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν γεννήσεων κατῆλθεν ἀπὸ 30 ἐπὶ χιλίων κατοίκων περὶ τὸ 1928, εἰς 18 ἐπὶ χιλίων κατοίκων τὸ 1961. Ἐκφραζόμενον τοῦτο εἰς γονιμότητα, παρατηρεῖται ὅτι ἐτησίως, εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν περιόδου, ἐκάστη τετάρτη ἐργασία γυναικῶν κάτω τῶν 45 ἐτῶν γεννᾷ ἓν τέκνον, ἐνῶ εἰς τὸ τέλος τῆς περιόδου ἡ ἀναλογία ἠλαττώθη εἰς ἐκάστην ἕκτην. Ὀλιγώτερον ἐμποδιζόμενα ἐκ τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἀνατροφῆς τέκνων, αἱ γυναῖκες φυσικῶς δύνανται νὰ μετέχουν συχνότερον τῆ πρότερον εἰς οἰκονομικὰς δραστηριότητας. Ὅμοια παρατηρήσεις ἰσχύει καὶ προκειμένου περὶ τῆς αὔξεσεως τῆς μέσης ἡλικίας γάμου γυναικῶν, ἢ ὁποία ἐσημειώθη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς αὐτῆς περιόδου, ἀπὸ κατὰ τι ἄνω τῶν 23 εἰς 24½ ἔτη. Ἐκ τοῦ διαγράμματος 1 θὰ ἐφαίνετο ὅτι ἡ ἀκριβὴς ἡλικία τῆς μεγίστης συμμετοχῆς εἰς οἰκονομικὰς δραστηριότητας, μεταξὺ τῶν γυναικῶν, ἐκινήθη πρὸς τὰ ἄνω, ἀπὸ 18 περίπου εἰς 22 ἔτη. (Εἶναι φυσικὸν ἡ παρατήρησις αὕτη νὰ βασιίζεται ἐπὶ τῆς αὐθαιρέτου κάπως παρεμβολῆς ἢ ὁποία ἐγένετο κατὰ τὸν σχεδιασμὸν τῶν καμπυλῶν.)

4.18 Ὁ χῶρος δὲν ἐπιτρέπει λεπτομερῆ μελέτην τῶν μεταβολῶν αἱ ὁποῖαι ἐπραγματοποιήθησαν εἰς τοὺς διαφόρους κλάδους οἰκονομικῆς δραστηριότητος. Πρέπει ὅμως νὰ δοθῇ κάποια προσοχὴ εἰς τὴν ἐξέλι-

1. Ἡ ἠλαττωμένη, οὐχ ἦττον, διαθεσιμότης παιδιῶν πρὸς ἐργασίαν πρέπει νὰ κατέστη ἐμφανὴς εἰς ἐκεῖνον τὸν κλάδον τῆς οἰκονομίας ὅπου ἡ ἐργασία παιδιῶν ἐχρησιμοποιοῦτο ἐπιτεταμένως, ἦτοι εἰς τὴν γεωργίαν. Διὰ τοῦτο, ὑπάρχουν παραδείγματα καὶ ἀπὸ ἄλλας χώρας. Εἰς τὴν Σουηδίαν, παραδόξως, οἱ μικροὶ γεωργοὶ ἤθελον νὰ παραμένουν τὰ τέκνα των εἰς τὰς οἰκίας, διὰ νὰ βοηθοῦν εἰς τὰς γεωργικὰς ἐργασίας. Μόλις δὲ πρὸ 40 ἐτῶν ὑπερευκλήθη ἡ τελευταία ἀντίστασις αὐτῶν ἐναντίον τῆς παροχῆς πλήρους χρόνου στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως εἰς τὰ τέκνα των.

ζιν του δυναμικού εις την γεωργίαν (περιλαμβανομένης της κτηνοτροφίας, δασοπονίας και άλιείας), άφ' ενός, και άφ' ετέρου εις τας μη άγροτικές δραστηριότητες. Δυστυχώς, ή σύγκρισις μεταξύ των στοιχείων των απογραφών του 1928 και του 1961 στερείται ακριβείας, λόγω ώρισμένων ελλείψεων των στοιχείων των αναφερομένων εις τά επαγγέλματα:

α) Δια μέγαν αριθμόν ατόμων, εις άμφοτέρας τας απογραφάς, ελλείπουν πληροφορία αναφερόμεναι εις τó επάγγελμα των. Τó 1928 τουτο ίσχυε δια 191.000 άρρενας και 140.000 θήλεις, οι όποιοι όμως ύπελογίσθησαν ως οικονομικώς ενεργοί. Τó 1961, τουτο ίσχυε δια 204.000 άρρενας (περιλαμβανομένων 140.000 όπλιτών και φυλακισμένων και 41.000 ανών εργατών ζητούντων άπασχόλησιν) και 77.000 θήλεις (περιλαμβανομένων 46.000 ανών εργατριών ζητούντων άπασχόλησιν).

β) Δέν είναι σαφές ποίου χειρισμού έτυχον οι νεαροί κληρωτοί κατά την απογραφήν του 1928. Έθεωρήθησαν προφανώς ως οικονομικώς ενεργοί, αλλά υπό την κατονομασίαν "Αμυνα της Χώρας φαίνεται ότι μόνον οι μόνιμοι άνδρες των ενόπλων δυνάμεων είχαν δηλωθή (ώς τó 1961). Τó πλέον πιθανόν είναι ότι τινές των κληρωτών έταξινομήθησαν συμφώνως πρός τó επάγγελμα τó όποιον είχαν ως πολίται, ενώ ή πλειονότης περιελήφθη εις εκείνους των όποίων δέν είχε δηλωθή τó επάγγελμα ή δέν είχαν έπαρκώς καθορισθή. (Τó 1961, δέν εξητήθησαν πληροφορία ύσον άφορᾶ εις τó επάγγελμα τó όποιον οι όπλιται και οι φυλακισμένοι είχαν ως πολίται.)

4.19 Προκειμένου να εύθυγραμμίση τις τά στοιχεία του 1928 πρός τά του 1961, δύναται να λάβη υπ' όψιν την πληροφορίαν ότι οι δοθέντες αριθμοί των μη άγνωστον επάγγελμα ήσαν «ύπάλληλοι» (15.000 άρρενες και 3.000 θήλεις) ή «εργάται» (129.000 άρρενες και 36.000 θήλεις). Είναι δυνατόν να θεωρηθή ως δεδομένον ότι εν τή πράξει οι πρώτοι άνήκον εις μη άγροτικά επαγγέλματα, ενώ οι τελευταίοι είναι δυνατόν να χωρισθοῦν (αυθαιρέτως) εις άγροτικά και μη άγροτικά επαγγέλματα. Ούτω θα είχε τις τους κάτωθι αριθμούς, δια να προστεθοῦν εις τους αριθμούς της απογραφής, τους άφορώντας εις πρόσωπα με γνωστόν επάγγελμα:

Πρόσωπα των όποιων δέν εδηλώθη τó επάγγελμα ή δέν καθορίσθη έπακριβώς:	Άρρενες (¹ 000)	Θήλεις (¹ 000)
<i>Εις άγροτικά επαγγέλματα</i>		
«Υπάλληλοι»	—	—
«Εργάται»:		
Αθήναι-Πειραιεύς	—	—
άλλαχοῦ ¹	54	15
Σύνολον	54	15
<i>Εις μη άγροτικά επαγγέλματα</i>		
«Υπάλληλοι»	15	3
«Εργάται»:		
Αθήναι-Πειραιεύς	21	6
άλλαχοῦ ¹	54	15
Σύνολον	90	24

1. Χωρισμένοι εις τó μέσον μεταξύ άγροτικών και μη άγροτικών επαγγελμάτων.

Ούτω, 46.000 άρρενες και 101.000 θήλεις δέν ύπελογίσθησαν εις τά πρόσωπα με γνωστόν επάγγελμα. Είναι δυνατόν να ύποθεθῆ ότι ή πλειονότης των άρρένων ήσαν όπλιται.

4.20 Τά στοιχεία του 1928 τά άφορώντα εις πρόσωπα με γνωστόν επάγγελμα, ούτω προσηρμοσμένα, συγκρίνονται κατωτέρω με τά αντίστοιχα σύνολα του 1961:

	Άρρενες (¹ 000)	Θήλεις (¹ 000)	Σύνολον (¹ 000)
<i>Εις άγροτικά επαγγέλματα¹</i>			
1928	1.062	483	1.545
1961	1.255	819	2.074
Ποσοστά αύξήσεως	18%	69%	34%
<i>Εις μη άγροτικά επαγγέλματα</i>			
1928	864	190	1.054
1961	1.213	358	1.571
Ποσοστά αύξήσεως	40%	88%	49%

1. Περιλαμβάνονται οι άσκολούμενοι με την άλιείαν και δασοπονίαν.

4.21 Ός θα άνέμενε τις, τά ποσοστά αύξήσεως ήσαν ύψηλότερα εις τά μη άγροτικά επαγγέλματα ή εις τά άγροτικά (49% έναντι 34%). Ήσαν επίσης ύψηλότερα εις τας θήλεις ή εις τους άρρενας: άνω του διπλασίου (88% έναντι 40%) εις τας μη άγροτικές δραστηριότητας, σχεδόν δέ τετραπλάσια (69% έναντι 18%) εις τά άγροτικά επαγγέλματα.

4.22 Τó ότι ó αριθμός των θηλέων γυναικών εις τά μη άγροτικά επαγγέλματα ηύξήθη πολύ, άποτελεῖ κοινήν παρατήρησιν. Άν και όχι άπολύτως συγκρίσιμα, τά απογραφικά στοιχεία τά αναφερόμενα εις διαφόρους μεγάλας ομάδας μη άγροτικών επαγγελμάτων, είναι δυνατόν να αντιπαρατεθοῦν ως άκολούθως:

Μη άγροτικά επαγγέλματα	Άρρενες		Θήλεις	
	1928 (¹ 000)	1961 (¹ 000)	1928 (¹ 000)	1961 (¹ 000)
Άσכולόντες τεχνικά, έλευθέρια ¹ και διοικητικά επαγγέλματα	83	110	18	46
Υπάλληλοι γραφείου, πωληται ²	182	293	8	69
Υπάλληλοι μεταφορών και επικοινωνιών	94	104	1	2
Τεχνίται και εργάται μεταλλείων, όρυχείων, βιομηχανίας, κλπ. ³	421	550	123	153
Παρέχοντες ύπηρεσίας	84	156	39	88
Σύνολον	864	1.213	190	358

1. Περιλαμβάνεται τó βοηθητικόν προσωπικόν των τεχνικών και έλευθερίων επαγγελμάτων, ως και οι διεθυνταί ιδιωτικών επιτηρήσεων («βιομηχανοί» και «επιτηρηματισταί» κατά τó 1928), καθώς και οι άνωτεροι υπάλληλοι του κράτους και της τοπικής αυτοδιοικήσεως (έκτιμηθέντες τó 1928 εις 5% του συνόλου των κρατικών υπαλλήλων).

2. Περιλαμβάνονται, εις τó 1928, 15.000 άρρενες και 3.000 θήλεις χαρακτηρισθέντες ως «ύπάλληλοι», άνευ περαιτέρω ένδειξεως του επαγγέλματός των.

3. Περιλαμβάνονται, εις τó 1928, 75.000 άρρενες και 22.000 θήλεις χαρακτηρισθέντες ως «εργάται», άνευ περαιτέρω ένδειξεως του επαγγέλματός των.

Εις την ομάδα των τεχνικών, έλευθερίων και διοικητικών επαγγελμάτων, οι άρρενες είχαν αύξηθῆ κατά

τὸ ἐν τρίτον, ἐνῶ αἱ θήλειες ἦσαν δύο καὶ ἡμίσειαν φορές περισσότεραι ἀπὸ ὅ,τι τὸ 1928. Εἰς τὴν ομάδα τῶν ὑπαλλήλων γραφείων καὶ πωλητῶν, οἱ ἄρρενες εἶχον αὐξηθῆ κατὰ τὰ δύο τρίτα, ἐνῶ αἱ θήλειες ἦσαν ὀκτώ φορές περισσότεραι ἀπὸ ὅ,τι τὸ 1928. Ἡ ομάδα αὕτη ἐμφανίζει ἐπίσης τὴν μεγαλύτεραν αὐξησιν εἰς ἀπολύτους ἀριθμούς θηλέων (ἀπὸ 8.000 εἰς 69.000). Εἰς τὴν ομάδα τῶν ἐπαγγελμάτων παροχῆς ὑπηρεσιῶν (προσωπικὸν ἀσφαλείας, ὑπηρετικὸν προσωπικόν, προσωπικὸν ξενοδοχείων καὶ ἐστιατορίων, καθαρισταί, κομμωταί, κλπ.), τόσον οἱ ἄρρενες ὅσον καὶ αἱ θήλειες ἦσαν σχεδὸν διπλάσιοι εἰς ἀριθμὸν ἀπὸ ὅ,τι προηγουμένως. Ἐν συγκρίσει, ἡ σχετικὴ αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τεχνιτῶν καὶ λοιπῶν ἐργατῶν παραγωγῆς ἦτο ἀρκετὰ μικρά: ἐν τρίτον ὡς πρὸς τοὺς ἄρρενας καὶ μόνον ἐν τέταρτον ὡς πρὸς τὰς θήλειες. Παλὸν ὀλίγαι γυναῖκες ὑπῆρχον τὸ 1961, καθὼς καὶ τὸ 1928 εἰς τὴν ομάδα τῶν ἐργαζομένων εἰς τὰς μεταφορὰς καὶ ἐπικοινωνίας. Οἱ ἄρρενες ἐργάται μεταφορῶν εἶχον ἐλάχιστα αὐξηθῆ. Τοῦτο προφανῶς ὀφείλετο εἰς τὸ ὅτι οἱ ὀδηγοὶ ταξὶ καὶ οἱ ἀγωγάται ἐμειώθησαν ἀπὸ 25.000 εἰς 6.000, καὶ εἰς τὸ ὅτι ἡ ἀκτοπλοῖα ἀπασχολεῖ ὀλιγωτέρους. (Τὸ 1961 ἀπεγράφησαν 18.000 μόνον ναυτικοί, ἐναντι 34.000 τὸ 1928. Εἰς ἀμφοτέρους τοὺς ἀριθμούς δὲν περιλαμβάνονται οἱ ἑλληνες ναυτικοὶ οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὸ ἐξωτερικὸν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀπογραφῆς.)

4.23 Περισσότερον ὅμως ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἴσως ἡ σημαντικὴ αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐνεργῶν γυναικῶν εἰς τὰς ἀγροτικὰς δραστηριότητας. Εἰς ἀπόλυτον μέγεθος, ἡ αὐξήσις αὕτη φαίνεται νὰ ἦτο μεγαλύτερα ἐκείνης ἢ ὅποια ἐσημειώθη εἰς τὰ μὴ ἀγροτικὰ ἐπαγγέλματα. Οἱ παρατεθέντες εἰς τὴν παράγραφον 4.20 ἀριθμοὶ δεικνύουσιν ὅτι ὑπῆρχον 336.000 περισσότεραι γυναῖκες ἐνεργοὶ εἰς τὴν γεωργίαν-κτηνοτροφίαν τὸ 1961 ἀπὸ ὅ,τι τὸ 1928, ἐναντι 168.000 περισσοτέρων εἰς τὰς μὴ ἀγροτικὰς δραστηριότητας.

4.24 Αἱ παρατηρήσεις αὗται ἀπαιτοῦν κατὰ πρῶτον μίαν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα κατὰ πόσον αἱ δηλώσεις τῶν θηλέων εἰς ἀγροτικὰ ἐπαγγέλματα ἦσαν πληρέστεραι τὸ 1961 ἀπὸ ὅ,τι τὸ 1928. Πιθανῶς πολλαὶ γυναῖκες, βοηθοῦντα μέλη νοικοκυριῶν, αἱ ὅποια ἀπασχολοῦντο ὀλίγας ὥρας μόνον εἰς τὴν γεωργίαν, παρημέλησαν κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1928 νὰ δηλώσουν ἐπάγγελμα. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα εἶναι ἐὰν αἱ ἐρωτήσεις αἱ ὅποια ἐτέθησαν κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1961 εἰς τὰς συζύγους καὶ θυγατέρας τῶν γεωργῶν ὠδήγησαν ταύτας νὰ δηλώσουν ὅτι συμμετεῖχον εἰς γεωργικὰς ἐργασίας συχνότερον. Δὲν φαίνεται ὅμως νὰ συνέβη τοιοῦτόν τι. Διεπιστώθη πράγματι εἰς τὰς μετέπειτα ἐρεῦνας ἀπασχολήσεως, χρησιμοποιοηθείσας διὰ τὴν διερεύνησιν τοῦ θέματος, ὅτι εἰς τὴν πραγματικὴν ἴσως 300.000 περισσότεραι γυναῖκες ἀπὸ ὅ,τι παρουσίασεν ἡ ἀπογραφὴ τοῦ 1961 ἐργάζονται, τοῦλάχιστον κατὰ περιόδους, εἰς τὴν γεωργίαν.¹

4.25 Δύναται συνεπῶς νὰ θεωρηθῆ τις τὰ στοιχεῖα τοῦ 1928 καὶ τοῦ 1961 ὡς κατὰ προσέγγισιν συγκρίσιμα. Τότε ὅμως ἀνακύπτει τὸ ἐρώτημα κατὰ πόσον αἱ ἀνάγκαι τῆς γεωργίας εἰς ἐργασίαν εἶχον οὕτω ἐξε-

λιχθῆ ὥστε νὰ δικαιολογήσουν ὅτι ὄντως ἐπραγματώποιήθη μεγάλη αὐξήσις εἰς τὸ γεωργικὸν ἐργατικὸν δυναμικόν. Διὰ νὰ ἔχη τις ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο, πρέπει νὰ συγκρίνη τὰ στοιχεῖα τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ πρὸς τὰς πληροφορίας τὰς ἀναφερομένας εἰς τὰς καλλιεργουμένας ἐκτάσεις, αἱ ὅποια (πληροφορίαι) εἶναι διαθέσιμοι ἐκ τῶν γεωργικῶν ἀπογραφῶν 1929 καὶ 1961. Κατωτέρω παρατίθεται ἡ σύγκρισις αὕτη:

	1928/29	1961
Γεωργοί-κτηνοτρόφοι ¹ ('000)	1.461	1.990
Καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις (χιλιάδες στρεμμάτων) ²	24.800	36.733

1. Μὴ προσηρμοσμένα στοιχεῖα. 2. Περιλαμβάνονται αἱ ἀγροναπαύσεις ἀλλ' ἔχει τὰ δάση καὶ οἱ βοσκοτόποι.

Ἐκ τῆς συγκρίσεως προκύπτει μέσος ὄρος 17 στρεμμάτων (1,7 ἑκτάρια ἢ 4 ἄκραι) ἀνά γεωργὸν τὸ 1928/29, περίπου δὲ 18 στρεμμάτων τὸ 1961. Θὰ ἐφάνετο οὕτω ὅτι τὸ διαθέσιμον δυναμικὸν συνεβάδισε σχεδὸν πρὸς τὴν ἐπέκτασιν τῶν καλλιεργουμένων ἐκτάσεων. Εἰς τὴν πραγματικὴν ὅμως, αἱ ἀνάγκαι εἰς ἐργασίαν πρέπει νὰ ἠϋξήθησαν περισσότερον τῆς καλλιεργουμένης γῆς, λόγω οὐσιώδους μειώσεως τῆς ἀναλογίας τῶν ἀγροναπαύσεων (ἴσως ἀντισταθμιζομένης ὑπὸ ἠϋξημένης χρήσεως μηχανῶν εἰς τινὰς περιοχὰς τῆς χώρας) καὶ λόγω τῆς ἐξαπλώσεως καλλιεργειῶν ἐντάσεως ἐργασίας (βάμβαξ, φρούτα καὶ λαχανικά). Παρ' ὅλον ὅτι θὰ ἐφάνετο ἡ ἀνά γεωργὸν καλλιεργουμένη γῆ πολὺ μικρά,² ἐξειλίχθη ἐν τούτοις κατὰ τὴν περίοδον 1950-1959 εἰς ἐποχικὸν ἑλλειμμα ἐργασίας, ἐνισχυθεῖσα λόγω τῆς μεταναστεύσεως νεαρῶν ἡλικίας ἐργατῶν.³

4.26 Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὴν πληροφορίαν ταύτην καὶ θεωροῦντες ἐπίσης ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀρρένων εἰς τὰ ἀγροτικὰ ἐπαγγέλματα δεικνύει συγκριτικῶς ἐλαφρὰν αὐξήσιν (ἀπὸ 1.062.000 εἰς 1.255.000 ἢ 18%), δὲν εὐρίσκομεν περιέργον ὅτι ὁ ἀντίστοιχος ἀριθμὸς τῶν θηλέων ἠϋξήθη τόσον πολὺ (ἀπὸ 483.000 εἰς 819.000 ἢ 69%).

1. Ὅμοια ἐμπειρία ὑπάρχει καὶ εἰς ἄλλας χώρας. Λόγω ἐμφύτων τάσεων τῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἡ ἐργασία θηλέων, ὅταν ὑπάρχη εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ἐπιχειρήσιν καὶ δὲν ἀμείβεται ἀμέσως, λησιμονεῖται ἢ δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν. Τοῦτο δὲν εἶναι ἰδιομορφία τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὴν Σουηδίαν, κατὰ τὴν ἀπογραφὴν πληθυσμοῦ τοῦ 1961, ἐζητήθη ἀπὸ τοὺς παρέχοντας τὰς πληροφορίας νὰ δηλώσουν ὡς ἐνεργὰ ὅλα τὰ μέλη οἰκογενείας τὰ ὅποια εἶχον ἀπασχοληθῆ εἰς βιοποριστικὰς δραστηριότητας, τοῦλάχιστον τὸ ἕμισυ τῶν κανονικῶν ὠρῶν ἐργασίας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ παρελθόντος ἔτους. Ἡ ἀπογραφὴ φαίνεται νὰ ἔδειξεν ὅτι μόνον 18.000 γυναῖκες ἦσαν ἐνεργοὶ εἰς τὴν γεωργίαν, συμφώνως πρὸς τὸ κριτήριον τοῦτο. Διενεργηθεὶς δειγματοληπτικὸς ἔλεγχος, τῇ βοήθειᾳ ἐκπαιδευμένων ἀπογραφῶν, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπογραφὴν, ἔδειξεν ὅτι ὁ πραγματικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐνεργῶν εἰς τὴν γεωργίαν γυναικῶν πρέπει νὰ ἐκτιμηθῆ, διὰ τῆς χρησιμοποιοηθείσας τοῦ αὐτοῦ κριτηρίου, εἰς 149.000 (±28.000). (Βλ. Βιβλιογρ. 19, σ. 11.)

2. Ἡ μέση ἐκτασις ἀνά ἐκμετάλλευσιν εἶναι 33 περίπου στρέμματα καὶ φαίνεται νὰ εἶναι 1,7 ἐνεργὰ ἄτομα ἀνά ἐκμετάλλευσιν κατὰ μέσον ὄρον.

3. Διὰ προσπάθειαν μετρήσεως τοῦ ἑλλειμματος τούτου (ὡς καὶ τοῦ πλεονάσματος ἐργασίας διαθέσιμου εἰς ἄλλας ἐποχὰς) βλέπε Βιβλιογρ. 22.

4.27 'Εν σχέσει πρὸς τὸν συνολικὸν ἀριθμὸν προσώπων τῶν ὁποίων ἦτο γνωστὸν τὸ ἐπάγγελμα, τὰ προσηρμοσμένα στοιχεῖα τῆς ἀνωτέρω παραγράφου 4.20 δίδουν 59% ἐνεργοὺς εἰς ἀγροτικά ἐπαγγέλματα (55% τῶν ἀρρένων καὶ 72% τῶν θηλέων) τὸ 1928. Τὸ 1961 τὰ ἀντίστοιχα στοιχεῖα δίδουν 57% ἐνεργοὺς εἰς ἀγροτικά ἐπαγγέλματα (51% τῶν ἀρρένων καὶ 70% τῶν θηλέων). 'Εάν, συνεπῶς, τὰ ἀγροτικά ἐπαγγέλματα τὸ 1961 ὑπερεῖχον εἰσέτι τῶν μὴ ἀγροτικῶν εἰς τὸ συνολικὸν δυναμικόν, τοῦτο ὠφέλιτο κυρίως εἰς τὴν συμμετοχὴν θηλέων εἰς τὰς γεωργικὰς δραστηριότητας.

5. Συζήτησις ἐπὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ τοῦ 1951

5.1 'Ολίγοι ἐκ τῶν πλέον σημαντικῶν συνολικῶν ἀριθμῶν τῶν ἀπογραφῶν πληθυσμοῦ τῶν ἐτῶν 1928, 1951 καὶ 1961 ἔχουν ὡς ἀκολούθως:

*Ἔτος ἀπογραφῆς	*Ἀρρενες (*000)	Θήλειες (*000)
<i>Συνολικὸς πληθυσμὸς</i>		
1928	3.076	3.128
1951	3.722	3.911
1961	4.101	4.287
<i>10 ἐτῶν καὶ ἄνω</i>		
1928	2.366	2.449
1951	2.995	3.226
1961	3.333	3.555
<i>Οἰκονομικῶς ἐνεργοί¹</i>		
1928	1.972	773
1951	2.329	511
1961	2.672	1.255

1. Περιλαμβάνονται οἱ κληρωτοὶ οἱ ἐκπληροῦντες τὴν στρατιωτικὴν τῶν θητείαν καὶ οἱ μὴ ἐργαζόμενοι γεωργοὶ (ὕπολοισθέντες κενωρισμένως τὸ 1961, βλ. παρ. 4.2). Περιλαμβάνονται ἐπίσης εἰς τὰ στοιχεῖα τοῦ 1961 οἱ φυλακισμένοι (οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον περιληφθῆ τὸ 1951). Τὸ 1928 καὶ 1961 ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν διὰ ταξινόμησιν ὡς οἰκονομικῶς ἐνεργοὶ μόνον τὰ ἄτομα ἡλικίας ἄνω τῶν 10 ἐτῶν. Ὁ περιορισμὸς οὗτος δὲν ἐφημερόσθη τὸ 1951, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν παιδιῶν κάτω τῶν 10 ἐτῶν, τὰ ὁποῖα ἐβρέθησαν ὡς οἰκονομικῶς ἐνεργά, ἦτο ἀσήμαντος.

5.2 Λόγω τῶν χαμηλῶν ποσοστῶν γεννήσεων κατὰ τὰς πρὸ τῶν ἀπογραφῶν 1951 καὶ 1961 δεκαετίας (ἐπίσης καὶ λόγω χαμηλοτέρας θνησιμότητος εἰς τὰς μεγαλύτερας ἡλικίας), ἡ ἀναλογία ἀτόμων ἡλικίας ἄνω τῶν 10 ἐτῶν ηὔξήθη ἀπὸ 77% εἰς 80% ἢ 81% εἰς τὸ σύνολον τοῦ ἄρρενος πληθυσμοῦ καὶ ἀπὸ 78% εἰς 82% ἢ 83% εἰς τὸ σύνολον τοῦ θήλεος πληθυσμοῦ. Τὰ ἀκολουθοῦντα ποσοστὰ ἐκφράζουν τὴν ἀναλογίαν τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν εἰς τὸν πληθυσμὸν ἡλικίας 10 ἐτῶν καὶ ἄνω:

	*Ἀρρενες	Θήλειες
1928	83,4%	31,5%
1951	77,8%	15,8%
1961	80,2%	35,3%

5.3 'Ἡ ἀναλογία τῶν «οἰκονομικῶς ἐνεργῶν» εὑρέθη οὕτω νὰ εἶναι πολὺ χαμηλοτέρα τὸ 1951 ἀπὸ ὅ,τι τὸ 1928 καὶ τὸ 1961, τόσον εἰς τοὺς ἄρρενας ὅσον καὶ εἰς τὰς θήλειες, ἰδιαίτερος δὲ εἰς τὰς τελευταίας. 'Ακόμη καὶ ὁ ἀπόλυτος ἀριθμὸς τῶν ἐνεργῶν θηλέων φαίνεται νὰ ἐμειώθη ἀπὸ 773.000 εἰς 511.000 τὸ 1951. 'Ἡ μείωσις αὕτη ὠφείλετο εἰς τὴν συνδυασμένην ἐπίδρασιν τῆς προσπαθείας ἐφαρμογῆς τῆς ἐννοίας «ἐργατικῶν δυναμικῶν» καὶ τῆς μὴ ὀρθῆς χρήσεως τῆς λέξεως «ἐπαγγελματικῶς» διὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ εἶδους ἐργασίας τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ δηλωθῆ (βλ. παραγράφους 3.4 κ.ε.).

5.4 Τὸ διάγραμμα 2 δεικνύει τὴν ἀναλογίαν τῶν «οἰκονομικῶς ἐνεργῶν» μεταξὺ ἀρρένων καὶ θηλέων εἰς τὰς διαφόρους ομάδας ἡλικιῶν, συμφώνως πρὸς τὰς ἀπογραφὰς τῶν ἐτῶν 1951 καὶ 1961. 'Επίσης, ἐποποθετήθησαν εἰς τὸ διάγραμμα οἱ μέσοι ὄροι τῶν ομάδων ἀπὸ τοῦ 1928. Προφανῶς, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς θήλειες, αἱ τροποποιηθεῖσαι ἀρχαὶ αἱ ὁποῖαι ἐφημερόσθησαν κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1951 ὠδήγησαν εἰς μικροτέρους ἀριθμοὺς οἰκονομικῶς ἐνεργῶν εἰς ὅλας τὰς ομάδας ἡλικιῶν. Εἶναι, ἐπίσης, σαφῶς ἐμφανῆς ὁμοία ἐπίδρασις, ἂν καὶ πολὺ ὀλιγώτερον σημαντική, εἰς τοὺς ἄρρενας, ἰδιαίτερος ὅταν γίνεται σύγκρισις μὲ τοὺς μέσους ὄρους τῶν ομάδων ἀπὸ τοῦ 1928. Εἰς ὅλας τὰς ομάδας ἡλικιῶν ἡ ἀναλογία τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν ἐφαίνετο χαμηλοτέρα τὸ 1951 ἀπὸ ὅ,τι τὸ 1928.

5.5 'Ἰδιαίτερος ἡ ἀναλογία αὕτη φαίνεται ὅτι ἦτο χαμηλοτέρα εἰς τοὺς ἄρρενας 25-54 ἐτῶν, οὐχὶ δι' ἄλλην εὐλογον αἰτίαν, ἀλλὰ λόγω τῆς προσπαθείας ἐφαρμογῆς τῆς ἐννοίας «ἐργατικῶν δυναμικῶν» εἰς τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1951. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ἄτομα νεαρῆς ἡλικίας καὶ τὰ ἡλικιωμένα, ἐπεξηγήθη ἤδη (παραγράφος 4.11) ὅτι θὰ ἀνέμενε τις ὅτι ἡ ἀναλογία τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν μεταξὺ αὐτῶν κατέστη μικροτέρα ἀπὸ τοῦ 1928 μέχρι τοῦ 1961, λόγω τῆς ἐπεκτασεως τοῦ συστήματος ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως. Τοῦτο ἰσχύει ἐπίσης καὶ διὰ τὴν περίοδον 1951-1961, δεδομένου ὅτι τὸ 1951 δὲν εἶχον ἀνοικοδομηθῆ καὶ ἀναδιοργανωθῆ ὅλα τὰ σχολεῖα, μετὰ τὸν πόλεμον καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἀνωμαλίαν, οὔτε εἶχεν ἐπεκταθῆ εἰς ὀλόκληρον τὴν χώραν τὸ σύστημα κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως (δι' ἡμερομισθίους καὶ μισθωτοὺς εἰς μὴ γεωργικὰς δραστηριότητας). Πράγματι, εἰς τὰς ομάδας ἡλικιῶν 15-24 καὶ 54-74 ἐτῶν, ἡ ἀπογραφὴ τοῦ 1961 ἔδωκε χαμηλοτέρας ἀναλογίας οἰκονομικῶς ἐνεργῶν ἀπὸ ὅ,τι ἡ ἀπογραφὴ τοῦ 1951. 'Ἡ διαφορὰ θὰ ἐφαίνετο ἐνδεχομένως μεγαλυτέρα, ἐὰν δὲν ἐγίνετο ἡ προσπάθεια ἐφαρμογῆς τῆς ἐννοίας «ἐργατικῶν δυναμικῶν» τὸ 1951. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς πολὺ νέους (κάτω τῶν 15 ἐτῶν) καὶ τοὺς πολὺ ἡλικιωμένους (75 ἐτῶν καὶ ἄνω), ἡ προσπάθεια αὕτη ὠδήγησεν, ὡς ἦτο φυσικόν, εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν ἀπὸ τοὺς οἰκονομικῶς ἐνεργοὺς πολλῶν ἀτόμων (τὰ ὁποῖα δὲν εἶχον μετᾶσχει εἰς οἰκονομικὰς δραστηριότητας τοῦλάχιστον 1 ὥραν ἡμερησίως κατὰ μέσον ὄρον, κατὰ τὴν προηγουμένην τῆς ἡμέρας τῆς ἀπογραφῆς ἐβδομάδα), καὶ δικαιολογεῖται οὕτω τὸ γεγονός ὅτι τὰ ποσοστὰ συμμετοχῆς τούτων φαίνεται

νά ἦσαν πολὺ μικρότερα κατὰ τὸ ἔτος 1951 ἀπὸ ὅ,τι κατὰ τὸ ἔτος 1961.

5.6 Εἰς τὰ διαγράμματα 3α καὶ 3β ἐμφανίζονται οἱ ἄρρενες καὶ θήλειες εἰς ἀγροτικά καὶ μὴ ἀγροτικά ἐπαγγέλματα, ὡς καὶ κατὰ θέσιν εἰς τὸ ἐπάγγελμα. Ἡ κάθετος κλίμαξ εἶναι λογαριθμική, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καθιστᾷ δυνατὴν ἀμέσως τὴν σύγκρισιν τῶν σχετικῶν μεταβολῶν αἱ ὁποῖαι ἐπηρέασαν τοὺς ἀριθμοὺς τῶν διαφόρων ομάδων, κατὰ τὰς ἀπογραφὰς 1928, 1951 καὶ 1961. Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι ἐπίσης εἰς τὸ διάγραμμα εἶναι ἐκπεφρασμένοι εἰς χιλιάδας. (Ὅπου τὰ ἐπὶ μέρους ἀθροίσματα δὲν συμφωνοῦν ἀκριβῶς πρὸς τὰ ἀντίστοιχα σύνολα, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι τὸ διάγραμμα δὲν δεικνύει τὸν ἀριθμὸν τῶν προσώπων τὰ ὅποια δὲν ἐδήλωσαν τὴν εἰς τὸ ἐπάγγελμα θέσιν των.)

5.7 Οἱ ἐργοδοταὶ καὶ οἱ δι' ἴδιον λογαριασμὸν ἐργαζόμενοι συνεχωνεύθησαν εἰς μίαν ομάδα, δεδομένου ὅτι οἱ ἐργοδοταὶ ἦσαν πολὺ ὀλίγοι ὥστε νὰ ἐμφανισθοῦν κενωρισμένως, ἐπίσης δὲ διότι αἱ ἀπαντήσεις ὡς πρὸς τοὺς ἐργοδοτάς φαίνονται κάπως οὐχὶ συστηματικαί. Ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ χρόνου τοῦ ἔτους κατὰ τὸν ὁποῖον ἐνεργεῖται ἡ ἀπογραφὴ τὸ ἔαν αἱ γεωργοὶ καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ μικρῶν ἐκμεταλλεύσεων, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦν μισθωμένην ἐργασίαν μόνον ἐποχικῶς, δηλοῦν ὅτι εἶναι ἐργοδοταὶ ἢ ἐργαζόμενοι δι' ἴδιον λογαριασμὸν. Ὑπάρχει ἀναμφιβόλως ὁμοία ἐπίδρασις τῆς ἐποχῆς ἐπὶ τῶν ἀπαντήσεων τῶν ἀτόμων ὡς ἡμερομισθίων ἢ ὡς δι' ἴδιον λογαριασμὸν ἐργαζομένων (ἢ ὡς συμβοηθούτων καὶ μὴ ἀμειβομένων μελῶν οἰκογενείας), ἰδιαίτερος ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς εἰς ἀγροτικά ἐπαγγέλματα ἐνεργοῦς. Πολλοὶ μικροὶ γεωργοί, ὡς καὶ αἱ σύζυγοι καὶ τὰ τέκνα των ἐργάζονται ὡς ἡμερομισθιοὶ ἐργάται εἰς τὴν γῆν ἐτέρων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἠϋξημένων ἐργασιῶν, συνεπῶς δὲ θὰ ἐδήλουν ὅτι εἶναι ἡμερομισθιοὶ, ἐνῶ εἰς διάφορον ἐποχὴν θὰ ἔλεγον ὅτι ἐργάζονται δι' ἴδιον λογαριασμὸν ἢ ὅτι ἦσαν συμβοηθούντα καὶ μὴ ἀμειβόμενα μέλη οἰκογενείας. Ἐπειδὴ αἱ ἀπογραφαὶ τῶν ἐτῶν 1928, 1951 καὶ 1961 ἐπραγματοποιήθησαν τὴν 16ην Μαΐου, 7ην Ἀπριλίου καὶ 19ην Μαρτίου ἀντιστοίχως, ἡ μετακίνησις τῆς ἡμέρας τῆς ἀπογραφῆς πρὸς τὰ ὀπίσω, ἴσως ὠδήγησεν εἰς μείωσιν τοῦ ἀριθμοῦ ἀτόμων τὰ ὅποια ἐδήλωσαν ὅτι εἶναι ἡμερομισθιοὶ εἰς ἀγροτικά ἐπαγγέλματα.

5.8 Παρὰ τὴν ἐπιφύλαξιν ταύτην, φαίνεται ἀπολύτως σαφές, τουλάχιστον ὡς πρὸς τὰς θήλειες τὰς ἀπασχολούμενας εἰς ἀγροτικά ἐπαγγέλματα, ὅτι αἱ ἔννοια καὶ διαδικασίαι αἱ ἐφαρμοσθεῖσαι κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ ἔτους 1951 παρέσχον ἀποτελέσματα μὴ συγκρίσιμα πρὸς τὰ τοιαῦτα τῶν ἀπογραφῶν τῶν ἐτῶν 1928 καὶ 1961. Περίπτωσις μειώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν θηλέων, αἱ ὁποῖαι μετεῖχον εἰς γεωργικὰς δραστηριότητας, ἀπὸ 483.000 τὸ 1928 εἰς 215.000 τὸ 1951 φαίνεται ἐξ ὀλοκλήρου ἀπίθανος. Ἡ φαινομενικὴ δὲ αὕτη μείωσις παρουσιάζεται εἰς ὅλας τὰς ομάδας θέσεως εἰς τὸ ἐπάγγελμα. Ὡς πρὸς τὰς θήλειες εἰς μὴ ἀγροτικά ἐπαγγέλματα, φαίνεται ὅτι ὑπέστη ὁμοίαν μείωσιν (ὀλιγώτερον σημαντικὴν) μόνον ἢ

ὁμὰς τῶν ἐργοδοτῶν καὶ τῶν δι' ἴδιον λογαριασμὸν ἐργαζομένων.

5.9 Παρατηρεῖται ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν δηλωθέντων ἀρρένων εἰς τὴν γεωργίαν εἶναι κατὰ τι μεγαλύτερος τὸ 1951 ἀπὸ ὅ,τι τὸ 1928 (μὲ μόνην ἐξαίρεσιν τὴν ομάδα τῶν ἡμερομισθίων, διὰ τὴν ὁποῖαν τὸ διάγραμμα δεικνύει μείωσιν). Ἐπίσης μεγαλύτεροι ἦσαν οἱ ἀριθμοὶ τῶν ἐνεργῶν εἰς μὴ ἀγροτικά ἐπαγγέλματα ἀρρένων τὸ 1951, ἐναντι τοῦ 1928. Γενικῶς ὅμως οἱ ἀριθμοὶ τῆς ἀπογραφῆς, ὡς ἔχουν, φαίνεται νὰ δεικνύουν ὅτι οἱ ἐνεργοὶ ἄρρενες ἠϋξήθησαν κατὰ μικρότερον ποσοστὸν ἀπὸ τοῦ 1928 μέχρι τοῦ 1951 (ἐτησίως κατὰ μέσον ὄρον 0,4% εἰς τὰ ἀγροτικά ἐπαγγέλματα, 0,8% εἰς τὰ μὴ ἀγροτικά ἐπαγγέλματα) ἀπὸ ὅ,τι τὸ 1951 μέχρι τοῦ 1961 (1,0% καὶ 1,6% ἀντιστοίχως). Καὶ τοῦτο ἐνδεχομένως ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐιδικῶν ἐνοιῶν καὶ διαδικασιῶν αἱ ὁποῖαι ἐφηρμόσθησαν κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ ἔτους 1951, ἔχουσιν ὡς ἀποτέλεσμα ἀριθμοὺς λίαν χαμηλοὺς ὥστε νὰ συγκριθοῦν πρὸς τοὺς τῶν ἐτῶν 1928 καὶ 1961.

5.10 Κατωτέρω ἐπιχειρεῖται ἐκτίμησις τῶν συνολικῶν ἀριθμῶν ἀρρένων καὶ θηλέων οἱ ὁποῖοι θὰ ἐδηλοῦντο ὡς ἐνεργοὶ εἰς τὰ ἀγροτικά καὶ μὴ ἀγροτικά ἐπαγγέλματα, ἐὰν τὸ 1951, τὸ 1928 καὶ τὸ 1961 εἶχον ἐφαρμοσθῆ αἱ περισσότερον «κλασικαὶ» ἀπογραφικαὶ ἔννοια. Τοῦτο γίνεται διὰ τῆς λογαριθμικῆς παρεμβολῆς τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀπογραφῶν τῶν ἐτῶν 1928 καὶ 1961 (ἀπεικονιζομένων εἰς τὸ διάγραμμα 3β, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ σύνολον τῶν ἐνεργῶν θηλέων εἰς τὴν γεωργίαν). Τοῦτο προϋποθέτει, βεβαίως, τὴν υἱοθέτησιν τῆς παραδοχῆς ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐνεργῶν εἶχε μεταβληθῆ κατὰ τὸ αὐτὸ μέσον ποσοστὸν κατὰ τὰς περιόδους 1928-1951 καὶ 1951-1961. Ἡ παραδοχὴ αὕτη δικαιολογεῖται πως ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ ἄρρην καὶ ὁ θήλυς πληθυσμὸς, ἡλικίας 10 ἐτῶν καὶ ἄνω, ἠϋξήθη κατὰ μέσον ὄρον κατὰ 1,1% ἐτησίως τόσον κατὰ τὴν περίοδον 1928-1951 ὅσον καὶ κατὰ τὴν περίοδον 1951-1961. (Δὲν ὑποτίθεται ὅτι ἡ ἀναλογία τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν εἰς τὸν πληθυσμὸν ἡλικίας ἄνω τῶν 10 ἐτῶν πρέπει νὰ παρέμεινε σταθερά, παρὰ μόνον ὅτι μετεβλήθη βραδέως μὲ σχετικῶς σταθερὸν ρυθμὸν. Τοῦτο φαίνεται πραγματικόν, δεδομένου ὅτι ἀπαιτεῖται χρόνος, δεκαετία συνήθως, διὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν πλήρως τοιαῦται μεταρρυθμίσεις, ὡς ἡ ὑποχρεωτικὴ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις καὶ ἡ δημιουργία συστήματος κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως, μεταρρυθμίσεις αἱ ὁποῖαι προφανῶς ἐπηρεάζουν τὴν ἀναλογίαν τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν.)

5.11 Οἱ ἀριθμοὶ τῶν «οἰκονομικῶς ἐνεργῶν» οἱ ὁποῖοι κατεχωρήθησαν τὸ 1951 εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθοῦν (ὑπὸ ὀρισμένης ἐπιφυλάξεως ὡς πρὸς τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ὄρου «ἐπαγγελματικῶς») ὡς ἐκτιμήσεις τοῦ ἐργατικῶν δυναμικοῦ τὴν πρώτην ἑβδομάδα τοῦ Ἀπριλίου 1951. Ἀφ' ἑτέρου, δυνάμει νὰ θεωρησωμεν τὰς ἐκτιμήσεις διὰ παρεμβολῆς (ὡς ἐξηγήθη ἀνωτέρω) ὡς ἰσοδύναμους πρὸς τὰ ἀποτελέσματα τὰ προκύψαντα διὰ κλασικῶν ἀπογραφικῶν μεθόδων. Αἱ δύο σειραὶ τῶν στοιχείων ἔχουν ὡς ἀκολούθως:

*Έτος 1951	*Εργατικών δυναμικών 1-7 Απριλίου (*000)	Σύνολον οικονομικῶς ἐνεργῶν (*000)	*Υπεροχή τῶν ἐνεργῶν (*000) %	
<i>* Ἀρρενες</i>				
Εἰς ἀγροτικά ἐπαγγέλματα	1.152	1.193	41	3,6
Εἰς μὴ ἀγροτικά ἐπαγγέλματα	1.032	1.095	63	6,1
Εἰς μὴ δηλωθέντα ἐπαγγέλματα ¹	144	144	.	.
Σύνολον	2.329	2.432	103	4,4
<i>Θήλεις</i>				
Εἰς ἀγροτικά ἐπαγγέλματα	215	698	483	224,7
Εἰς μὴ ἀγροτικά ἐπαγγέλματα	264	296	32	12,1
Εἰς μὴ δηλωθέντα ἐπαγγέλματα ¹	32	32	.	.
Σύνολον	511	1.026	515	100,8

1. Ἀριθμὸς προσώπων πράγματι καταχωρηθέντων τὸ 1951, τὸ ἐπάγγελμα τῶν ὁποίων δὲν ἐδηλώθη ἢ δὲν περιεγράφη ἐπαρκῶς.

5.12 Ἐν σχέσει πρὸς τὸν συνολικὸν πληθυσμὸν ἡλικίας ἄνω τῶν 10 ἐτῶν, τὸ σύνολον τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ἀνωτέρω στοιχείων, ἀντεπροσώπευε 81,2% καὶ 31,8% τῶν ἀρρένων καὶ θηλέων ἀντιστοίχως. Τὰ ποσοστὰ ταῦτα εἶναι δυνατόν νὰ συγκριθοῦν πρὸς τὰ τοιαῦτα τῶν ἐτῶν 1928 καὶ 1961 (βλ. παράγραφον 4.8).

5.13. Ὡς πρὸς τοὺς ἄρρενας, τὸ σύνολον τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν φαίνεται νὰ ἦτο τὸ 1951 κατὰ τι μόνον μεγαλύτερον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀρρένων τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ «ἐργατικὸν δυναμικόν» τὴν πρώτην ἐβδομάδα τοῦ Ἀπριλίου 1951. Ὡς πρὸς τὰς θήλεις, τὸ σύνολον τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν ἦτο πολὺ μεγαλύτερον τοῦ ἀριθμοῦ γυναικῶν τῶν ἀνηκουσῶν εἰς τὸ ἐργατικὸν δυναμικόν τὴν αὐτὴν ἐβδομάδα. Τοῦτο ἰσχύει ἰδιαίτερος διὰ τὰς θήλεις τὰς ἐνεργοὺς εἰς ἀγροτικά ἐπαγγέλματα. Ἐνῶ 215.000 μόνον ὑποτίθεται ὅτι ἀνήκον εἰς τὸ ἐργατικὸν δυναμικόν τὴν ἐβδομάδα τὴν προηγούμενην τῆς ἡμέρας τῆς ἀπογραφῆς (7 Ἀπριλίου), φαίνεται νὰ ὑπῆρχε διπλάσιος ἀριθμὸς γυναικῶν ἐτοιμῶν νὰ μετᾶσθουν γεωργικῶν δραστηριοτήτων, εἰς τὸν θερισμὸν ἐπὶ παραδείγματι, μετὰ δύο μῆνας. (Πολλὰ ἴσως ἐξ αὐτῶν μετεῖχον πράγματι εἰς τρεχούσας δραστηριότητας κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀπογραφῆς, δὲν ἐδηλώθησαν ὅμως ὡς ἐνεργοί, δεδομένου ὅτι ἐθεωρήθησαν ὡς μὴ ἐργαζόμενοι «ἐπαγγελματικῶς».)

6-7. ΕΡΕΥΝΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΕΩΣ ΑΝΑΛΗΦΘΕΙΣΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ 1960-1963

6. Ἐννοιαι καὶ διαδικασίαι

α) Ἡ συνέχεια τῶν ἐρευνῶν ἀπασχολήσεως

6.1 Τέσσαρες ἐν συνόλῳ πειραματικαὶ ἐρευναι ἀπασχολήσεως ἀνελήφθησαν ὑπὸ τῆς ΕΣΥΕ ἀπὸ τοῦ 1960.

18

Ἡ πρώτη ἐπραγματοποιήθη τὴν 3ην Ἀπριλίου 1960, κατόπιν προπαρασκευαστικῶν ἐργασιῶν ἀρκετῶν μηνῶν, αἱ ὁποῖαι περιελάμβανον καθορισμὸν ἄνω τῶν 500 δειγμάτων ἐπιφανείας διεσπαρμένον εἰς ὁλόκληρον τὴν χώραν. Δεδομένου ὅτι ἡ ἔρευνα αὕτη ἀπετέλει σχέδιον ἐκπαιδεύσεως τοῦ προσωπικοῦ τῆς ΕΣΥΕ ἐν ὄψει τῆς γενικῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ, ἐθεωρήθη ὡς Δοκιμαστικὴ Ἀπογραφή πληθυσμοῦ. Ἡτο ὅμως τακτικὴ δειγματοληπτικὴ πληθυσμιακὴ ἔρευνα, ἀπεδείχθη δὲ λίαν πολὺτιμος δι' ἐκτιμήσεις ἀφορώσας εἰς δημογραφικὰ καὶ οἰκονομικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ πληθυσμοῦ.¹

Ἡ δευτέρα διενεργήθη τὴν 8ην Ἀπριλίου 1962, ἦτο δὲ ὁμοία ἀπὸ πάσης ἀπόψεως πρὸς τὴν δοκιμαστικὴν ἀπογραφήν πληθυσμοῦ, ἐκτὸς τοῦ ὅτι οἱ ἀπογραφικοὶ τομεῖς οἱ ὁποῖοι καθωρίσθησαν διὰ τὴν γενικὴν ἀπογραφήν πληθυσμοῦ τοῦ 1961 (ἀντὶ τῶν περιοχῶν τῶν καθορισθειῶν ἐπὶ τόπου) ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς πρωτογενεῖς δειγματοληπτικαὶ μονάδες. Ἐπὶ πλέον, τὸ ἐρωτηματολόγιον ἐσχεδιάσθη ἰδίως μὲ προοπτικὴν μελέτης τῶν προβλημάτων ἐργατικοῦ δυναμικοῦ.

Ἡ τρίτη ὄργανώθη τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1962 μὲ προοπτικὴν συγκεντρώσεως στοιχείων ἐπὶ τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, εἰς χρόνον κατὰ τὸν ὅποιον ἡ ἀπασχολήσεως ἐμφανίζει συνήθως αἰχμὴν. Δυστυχῶς, ὅμως, αἱ ἰσχυραὶ βροχοπτώσεις εἰς ἄλλην τὴν χώραν τὴν προηγούμενην τῆς ἡμέρας τῆς ἐρευνῆς ἐβδομάδα (21 Ὀκτωβρίου), καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐρευνῆς, ἐδημιούργησαν ἀνωμάλους συνθήκας ἐργασίας καὶ ἐδυσχέρανον τὸ ἔργον τῶν ἐρευνητῶν. Τὰ συγκεντρωθέντα στοιχεῖα ἀπεδείχθησαν ἀκατάλληλα ὡς βάσις διὰ γενικὰς ἐκτιμήσεις.

Ἡ τετάρτη ἐπραγματοποιήθη τὴν 31ην Μαρτίου 1963. Περιέλαβε τὰ αὐτὰ νοικοκυριά (ἢ μᾶλλον τὰς αὐτὰς στεγαστικὰς μονάδας) τὰ ὁποῖα ἐκάλυψε καὶ ἡ ἔρευνα τῆς 8ης Ἀπριλίου τοῦ προηγούμενου ἔτους, πλέον—εἰς τὰς πόλεις—νοικοκυριῶν, ἐπιλεγέντων δειγματοληπτικῶς μετὰ τὸν καθορισμὸν τῶν ἐπιφανειῶν αἱ ὁποῖαι δὲν περιελάμβανον κατοικίας κατὰ τὴν ἀπογραφήν πληθυσμοῦ τοῦ 1961.

6.2 Ὁμοῦ μὲ τὴν γενικὴν ἀπογραφήν πληθυσμοῦ τοῦ 1961, ἡ πρώτη, ἡ δευτέρα καὶ ἡ τετάρτη ἔρευνα ἀποσχολήσεως ἀποτελοῦν μίαν σειράν, καλύπτουσαν περίοδον τεσσάρων ἐτῶν, 1960-1963, καὶ παρέχουσαν σειράν στοιχείων ἐπὶ τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ἀναφερομένων εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνοίξεως ἐκάστου ἔτους. Αἱ ἡμερομηνίαι δὲν συνέπιπτον ἀπολύτως: 3 Ἀπριλίου, 19 Μαρτίου, 8 Ἀπριλίου, 31 Μαρτίου. Δεδομένου ὅτι αἱ ἀρχαὶ τῆς ἀνοίξεως εἶναι ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀπασχολήσεως αὐξάνει ταχέως, μὲ τὴν πρῶτον τῆς καλοκαιρίας (ἀπὸ Νότου πρὸς Βορρᾶν, ἐκ τῶν πεδινῶν περιοχῶν πρὸς τὰς ὄρεινὰς), ἡ διαφορὰ εἰς τὰς ἡμερομηνίας (ἀναγκαιῶς ὅμως διὰ νὰ ἀποφευχθῇ ἡ σύμπτωσης τῆς ἐρευνῆς μὲ τὴν Μεγάλην Ἐβδομάδα) προκαλεῖ ὀρισμένας ἀνωμαλίας κατὰ τὴν σύγκρισιν τῶν ἀποτελεσμάτων. Δὲν εἶναι, ἐν τούτοις, βέβαιον ὅτι ἡ τοιαύτη ἀνωμαλία θὰ εἶχεν ἀποφευχθῇ,

1. Τὰ ἀποτελέσματα ἀπετέλεσαν ἴδιον τεῦχος περιορισμένης κυκλοφορίας Βιβλιογρ. 4.

διά τῆς ἀναφορᾶς τῶν ἐρευνῶν πρὸς τὴν αὐτὴν ἡμερολογιακὴν ἐβδομάδα, δεδομένου ὅτι ἡ ἐξέλιξις τῆς καλοκαιρίας δὲν συνδέεται πρὸς τὸ ἡμερολόγιον.

β) Τὰ ἐρωτηματολόγια

6.3 Ὡς ἤδη ἐλέχθη, αἱ ἐρευναι ἐσχεδιάσθησαν μὲ προοπτικὴν νὰ διαπιστωθῇ, μεταξὺ τῶν ἄλλων, κατὰ ποῖον τρόπον αἱ διαφοροὶ ἔννοιαι περὶ τοῦ ἐργαζομένου πληθυσμοῦ θὰ ἐπαξινομοῦντο ὡς «οἰκονομικῶς ἐνεργοί». Τὰ ἐρωτηματολόγια, συνεπῶς, ἀπετελοῦντο ἀπὸ δύο τμήματα, ἐν ἀφορῶν εἰς τὴν συνήθη κατάστασιν τῶν ἐρευνωμένων καὶ ἕτερον ἀφορῶν εἰς τὴν ἐργασίαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἐρεύνης ἐβδομάδος.

6.4 Τὸ πρῶτον τμήμα περιεῖχε σειρὰν ἐρωτημάτων ἀποσκοποῦντων εἰς τὴν ἐξακριβῶσιν τοῦ ἐὰν ὁ ἐρευνώμενος ἤσχολεῖτο μὲ τὰ οἰκιακά, ἦτο μαθητῆς ἢ σπουδαστής, εἶχεν ἀποσυρθῇ τῆς ἐργασίας του, ἦτο ἀνίκανος πρὸς ἐργασίαν, ἀσκῶν συνήθως εἰδὸς τι βιοποριστικῆς ἐργασίας, ἢ ἐζήτει ἐργασίαν διὰ πρῶτην φθῶραν. Ἐπὶ πλέον, ὑπῆρχον ἐρωτήματα ἀναφερόμενα εἰς τὸ εἶδος ἐργασίας τὴν ὁποίαν ὁ ἐρευνώμενος ἤσκει συνήθως· μὲ ἄλλους λόγους, τοῦ τί θὰ ἐθεώρει ὡς τὸ ἐπάγγελμά του (*metier, Beruf*, βλέπε παράγραφον 2.1).

6.5 Τὸ δευτέρον τμήμα τοῦ ἐρωτηματολογίου ἀνεφέρετο εἰς τὴν βιοποριστικὴν ἐργασίαν τοῦ ἐρευνωμένου κατὰ τὴν πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἐρεύνης ἐβδομάδα: εἶδος ἐργασίας, εἰς ποίου εἶδους κατάστημα, ἐπιχειρήσιν ἢ ὑπηρεσίαν, ὑπὸ ποίαν ιδιότητα (ὡς ἐργοδότης, ἐργαζόμενος δι' ἴδιον λογαρισμὸν, μὴ ἀμειβόμενον μέλος οἰκογενείας, μισθωτὸς ἢ ἡμερομισθίος) καὶ πόσας ὥρας εἰργάσθη (κάθε ἡμέραν κεχωρισμένως). Οἱ ἐργασθέντες κάτω τῶν 10 ὥρῶν (ἢ οἱ οὐδὲν ἔργασθέντες) τὴν «τελευταίαν ἐβδομάδα», ἠρωτήθησαν ἐὰν ἐζήτουν ἐργασίαν—ἐὰν δὲ ἐζήτουν, ποῦ ἐζήτουν ἐργασίαν, καὶ ποίου εἶδους ἐργασίαν ἐπεθύμουν. Ἐάν τις δὲν εἶχεν ἐργασθῇ τὴν «τελευταίαν ἐβδομάδα» τοῦλάχιστον 10 ὥρας καὶ δὲν ἐζήτει ἐργασίαν, ἠρωτᾶτο περαιτέρω διὰ τὸν λόγον διὰ τὸν ὁποῖον δὲν εὐρίσκετο «εἰς ἐργασίαν». Τὰ ἐρωτήματα ταῦτα δὲν ἐτέθησαν μόνον εἰς πρόσωπα «συνήθως ἐργαζόμενα», ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀσχολούμενους μὲ τὰ οἰκιακά, μαθητάς, καὶ σπουδαστάς, ὡς καὶ τοὺς ἀποσυρθέντας τῆς ἐργασίας των.

6.6 Κατὰ τὴν πρῶτην ἐρευναν, τὴν «δοκιμαστικὴν ἀπογραφὴν», ἐλέχθη εἰς τοὺς ἐρευνητάς νὰ ἀναγράφουν ὡς «συνήθως ἐργαζομένους» ὅλους ὅσους ἀπῆντησαν ΝΑΙ εἰς τὸ ἐρώτημα «ἐργάζεσαι διὰ νὰ ζῆς;» (ἀνευ οὐδενὸς δισταγμοῦ), ὡς «συνήθως μὴ ἐργαζόμενους» ὅσους ἀπῆντησαν ΟΧΙ (ἐπίσης ἀνευ τινὸς δισταγμοῦ). Δεδομένου ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ προβλεφθῇ ὅτι πολλὰ ἄτομα (κυρίως οἰκοκυραὶ) δὲν θὰ ἦσαν βέβαια ὡς πρὸς τὴν ἀπάντησίν των, ἐλέχθη εἰς τοὺς ἐρευνητάς ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀναγράφουν ὡς συνήθως ἐργαζομένους ἐκεῖνους οἱ ὁποῖοι ἦσαν βιοποριστικῶς ἐνεργοί, 2 τοῦλάχιστον ὥρας ἀνὰ ἡμέραν κατὰ

μέσον ὄρον, κυρίως καθ' ὅλον τὸ ἔτος, ἢ 6 τοῦλάχιστον ὥρας ἡμερησίως κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐποχῶν αἰχμῆς, ὡς κατὰ τὰς ἐαρινὰς καλλιέργειας ἢ κατὰ τὸν θερισμὸν, ἢ κατὰ τὰς πωλήσεις Χριστουγέννων καὶ Πάσχα. Οἱ αὐτοὶ κανόνες ἐφηρμύσθησαν καὶ κατὰ τὰς ἐπομένους ἐρεῦνας, κατόπιν ἐξονυχιστικῆς ἐξετάσεως τῶν ἐρευνωμένων.

γ) Πληθυσμὸς καλυφθεὶς ὑπὸ τῶν ἐρευνῶν

6.7 Κατ' ἀρχὴν ἡ ἐρευνα τοῦ 1960 ἐκάλυψε ὀλόκληρον τὸν πληθυσμὸν, ἐκτὸς τῶν ἐστρατωνισμένων εἰς στρατιωτικὰ καταστήματα. Αἱ ἐρευναι τῶν ἐτῶν 1962 καὶ 1963 ἐκάλυψαν ὁμοίως ὀλόκληρον τὸν πληθυσμὸν, ἐκτὸς τῶν μελῶν τῶν «συλλογικῶν» συμβιώσεων (νοσοκομείων, οἰκοτροφείων, γηροκομείων, μοναστηρίων, ξενοδοχείων, κλπ., ὡς καὶ τῶν στρατῶνων).

6.8 Ὁ ἀποκλεισμὸς τῶν ἐστρατωνισμένων ἀνδρῶν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων (κυρίως τῶν ἐκπληρούντων τὴν στρατιωτικὴν των θητείαν) δὲν δημιουργεῖ δυσχερείας κατὰ τὴν σύγκρισιν μὲ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1961, δεδομένου ὅτι οἱ κληρωτοὶ δὲν ἐπαξινομήθησαν ὡς «ἐνεργοί» κατὰ τὴν ἀπογραφὴν (βλ. παράγραφον 4.2). Ὁ ἀποκλεισμὸς τῶν λοιπῶν κατηγοριῶν ἀπαιτεῖ ἐλαφρὰν προσαρμογὴν τῶν συνόλων τῆς ἀπογραφῆς (καὶ τῶν ἀντιστοίχων συνόλων τῶν ἐκτιμήσεων τοῦ 1960), ὥστε νὰ καταστήσῃ ταῦτα συγκρίσιμα πρὸς τὰ σύνολα τῶν ἐπομένων ἐρευνῶν. Δεδομένου ὅμως ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποθεθῇ ὅτι τὰ μέλη τῶν «συλλογικῶν» συμβιώσεων εἶναι ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ὅμοια πρὸς τὸν λοιπὸν πληθυσμὸν (κυρίως ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς οἰκονομικὰς των δραστηριότητας), ὁ ἀποκλεισμὸς των σημαίνει ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τοῦ 1962 καὶ 1963 ἐνέχουν μεροληπτικὸν τι σφάλμα. Τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι σημαντικόν, διότι ὁ πληθυσμὸς τῶν συλλογικῶν συμβιώσεων ἀποτελεῖ μικρὸν μόνον ποσοστὸν τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ (2,3% τῶν ἀρρένων, μὴ ὑπολογιζομένων τῶν ἐστρατωνισμένων ἀνδρῶν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, καὶ 1,1% τῶν θηλέων, συμφώνως πρὸς τὴν ἀπογραφὴν πληθυσμοῦ τοῦ 1961).

δ) Δειγματοληπτικὸν σχῆμα καὶ διαδικασία ἐκτιμήσεων

6.9 Προκειμένου νὰ μελετηθοῦν αἱ διαφοραὶ αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζονται μεταξὺ ἀστικῶν-ἀγροτικῶν περιοχῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰς δραστηριότητας τοῦ πληθυσμοῦ καὶ μὲ τὴν προοπτικὴν ἐπίσης ἐπιτεύξεως ἀκριβεστέρων γενικῶν ἐκτιμήσεων, ἡ χώρα διηρέθη εἰς τρία κύρια στρώματα: 1) τὴν Περιφέρειαν Πρωτεύουσας, 2) τὰς λοιπὰς ἀστικὰς περιοχὰς (δηλαδὴ δῆμοι καὶ κοινότητες τῶν ὁποίων τὸ μεγαλύτερον πληθυσμιακὸν κέντρον εἶχεν ἄνω τῶν 10.000 κατοίκων) καὶ 3) τὰς ἡμιαστικὰς καὶ ἀγροτικὰς περιοχὰς. Τὸ δεῖγμα ὁμαδοποιήθη καὶ ἦτο αὐτοσταθμιζόμενον. Ἡ κατοικία ἦτο ἡ τελικὴ δειγματοληπτικὴ μονάς. Εἰς τὴν ἐρευναν περιελήφθησαν ὅλα τὰ νοικοκυριά εἰς τὰς ἐπιλεγείσας κατοικίας (καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν διεμοιράζοντο μίαν κατοικίαν δύο ἢ περισσότερα νοικοκυριά) καὶ ἠρευνήθησαν ὅλα τὰ ἄτομα

τά όποια εύρίσκοντο εις τὰ νοικοκυριά κατά την ήμέραν τής έρεύνης. Τό δείγμα περιελάμβανεν έκάστοτε άνω τών 11.000 νοικοκυριών με 40.000 μέλη, ή 0,5% περίπου τού πληθυσμού.

6.10 Έκτιμήσεις άφορώσαι εις τό άπόλυτον μέγεθος τών διαφόρων πληθυσμιακών ομάδων είναι δυνατόν εύχερωώς νά έπιτευχθοῦν, διά πολλαπλασιασμό τών άριθμών τού δείγματος επί 200. Η άκρίβεια τών εκτιμήσεων τούτων εύρέθη λίαν ίκανοποιητική έν σχέσει πρός τās μεγάλας πληθυσμιακάς ομάδας, έχούσας δοθέντα χαρακτηριστικά, τὰ όποια ήσαν οι κύριοι άντικειμενικοί σκοποί τής έρεύνης. Ούτω οι συντελεσται μεταβλητικότητας τού οικονομικώς ένεργού πληθυσμού και διαφόρων ομάδων τούτου είναι συνήθως κάτω τού $\pm 5\%$ δι' εκτιμήσεις τής τάξεως τών 250.000 ή και άνωτέρων. Διά τόν συνολικόν άριθμόν τών «οικονομικώς ένεργών» άρρένων (περίπου δύο και ήμισυ έκατομμύρια) άρρένων (περίπου δύο και ήμισυ έκατομμύρια) ή συντελεστής μεταβλητικότητας ήτο $\pm 2\%$, διά δέ τās ένεργούς θήλεις (άνω τού ένός έκατομμυρίου πεντακοσίων χιλιάδων, συμφώνως πρός τās έρευνας τού 1962 και 1963) ήτο περίπου $\pm 3\%$. Ο συνολικός πληθυσμός, άρρένων ή θηλέων, ήτο δυνατόν νά καθορισθί με έτι μεγαλύτερον βαθμόν άκρίβειας, με συντελεστάς μεταβλητικότητας μεταξύ 1% και 2% (ή και μικρότερον διά τās θήλεις).

6.11 Τοῦτο είναι άρκετόν διά μίαν λεπτομερή σχεδόν και άκριβή περιγραφήν τής συνθέσεως τού πληθυσμού κατά δοθεϊσαν περίπτωσιν, έν σχέσει πρός τās οικονομικάς δραστηριότητας. Πράγματι, ή «δοκιμαστική άπογραφή» τού 1960 έδωκεν άποτελέσματα σχεδόν συνεπή από πάσης άπόψεως πρός τὰ τής γενικής άπογραφής τού έπομένου έτους. (Μία γενική άπογραφή δίδει βεβαίως μεγαλύτερας λεπτομερείας επί περιφερειακού και τοπικού έπιπέδου από ό,τι μία δειγματοληπτική έρευνα.)

6.12 Αί άπόλυτοι, έν τούτοις, εκτιμήσεις, ύπολογισθεϊσαι ως άνωτέρω, δέν είναι έπαρκείς διά νά προσδιορίσουν τās μεταβολάς από έτους εις έτος. Δεδομένου ότι ή έτησία πληθυσμιακή αύξησης κατά τὰ τελευταία έτη ήτο πολύ μικρότερα τού 1% (λόγω τής μεγάλης μεταναστεύσεως), αί εκτιμήσεις προφανώς με σφάλμα 2% ή 3% (πρός τὰ άνω ή πρός τὰ κάτω) είναι λίαν γενικαί διά την μέτρησιν τής αύξήσεως ταύτης. Τό αυτό ισχύει και διά τās εκτιμήσεις τού συνολικού άριθμού τών οικονομικώς ένεργών.

6.13 Ένεκα τούτων, έθεωρήθη σκόπιμον νά τροποποιηθί ή διαδικασία τών εκτιμήσεων. Τό τεχνικόν μέρος τής διαδικασίας περιγράφεται συνοπτικώς εις τās σημειώσεις τού πίνακος 3.

7. Έξελίξεις τών άνθρωπίνων πόρων 1960-1963

α) Συνολικός πληθυσμός. Έκτίμησεις καθαρās μεταναστεύσεως

7.1 Ο συνολικός πληθυσμός τής Έλλάδος, κατά την ύπό έρευναν περίοδον, συμφώνως πρός τρεχούσας

εκτιμήσεις εις τό μέσον τού έτους, ειχεν ως κάτωθι (εις χιλιάδας):

1960	1961	1962	1963
8.327	8.398	8.448	8.480
Η αύξησης έναντι τού προηγούμενου έτους ήτο:			
+0,85%		+0,60%	
		+0,38%	

Από τού 1960 μέχρι τού 1963 συνολικώς, συμφώνως πρός τούς ύπολογισμούς τούτους, ό πληθυσμός τής Έλλάδος ήξήθη κατά 153.000 άτομα. Έγεννήθησαν 455.000 περίπου παιδιά κατά την περίοδον ταύτην (1 Ιουλίου 1960 έως 30 Ιουνίου 1963), ένώ 196.000 άτομα περίπου άπέθανον. Η αύξησης, συνεπώς, τού πληθυσμού θά άνήρχετο εις 259.000 περίπου, εάν δέν ύπήρχεν ή πρός τό έξωτερικόν μετανάστευσις. Φαίνεται ότι ή καθαρά μετανάστευσις πρός τό έξωτερικόν κατά την διάρκειαν τής τριετούς ταύτης περιόδου άνήρχετο εις 106.000 άτομα.¹

7.2 Διά τόν σκοπόν τής παρούσης μελέτης, ό πληθυσμός τών ιδιωτικών νοικοκυριών ήλικίας 10 έτών και άνω, κατά την 31ην Μαρτίου έκάστου έτους, έξετιμήθη ως άκολούθως (εις χιλιάδας):

1960	1961	1962	1963
6.577	6.636	6.677	6.717

Αύξησης έναντι τής 31ης Μαρτίου τού προηγούμενου έτους:

+0,88% +0,63% +0,60%

Έκ τής συγκρίσεως πρός άντιστοίχους εκτιμήσεις άναφερομένας εις τόν συνολικόν πληθυσμόν δυνατόι τις νά νομίση ότι ένδεχομένως οι άριθμοί τού έτους 1963 έχουν κάπως ύπερεκτιμηθί. Γενικώς, όμως, οι άνωτέρω άριθμοί φαίνεται νά συμφωνοῦν πρός ό,τι είναι γνωστόν περι τού πληθυσμού. Ούτω, επί τή ύποθέσει ότι 92% τών παιδιών τών γεννηθέντων μεταξύ 1950-1952 επέζησαν ώστε νά φθάσουν εις την ήλικίαν τών 10 έτών,² 420.000 τούτων θά ειχον συμπληρώσει 10 έτη ζωής κατά την διάρκειαν τής περιόδου

1. Ο άριθμός ούτος είναι κατώτερος τού ήμίσεος τών δηλωθέντων μονίμων μεταναστών. Προφανώς, πολλοί τών μεταναστών επιστρέφουν μάλλον άμέσως ή μετά τινά έτη. Κατά την ύπό έρευναν περίοδον, επίσης, επαναπατρίσθησαν μερικοί Έλληνες από μακρού έγκατεστημένοι εις την Αίγυπτον και την Τουρκίαν.

2. Τά ποσοστά επιζώντων τὰ αναφερόμενα εις την περίοδον 1955-1959 ήσαν εις την ήλικίαν τών 10 έτών 92,2% διά τούς άρρενας και 93,3% διά τās θήλεις, συμφώνως πρός τούς πίνακας επιβιώσεως τού πληθυσμού τής Έλλάδος. Βιβλιογρ. 5.

δου 1960-1962, εισερχόμενα ούτω εις τὰς ἄνω τῶν 10 ἐτῶν ομάδας ἡλικιῶν. Δεδομένου ὅτι συνέβησαν 170.000 θάνατοι (56.000 ἐτησίως) εις τὸν πληθυσμὸν ἡλικίας 10 ἐτῶν καὶ ἄνω, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς αὐτῆς περιόδου, θὰ ἀνέμενε τις αὐξῆσιν τοῦ πληθυσμοῦ τούτου κατὰ 250.000. Συμφώνως πρὸς τὰς ἀνωτέρω ἐκτιμήσεις, ἡ αὐξῆσις ἦτο μόνον 140.000, ἦτοι κατωτέρα κατὰ 110.000, προφανῶς λόγω τῆς μεταναστεύσεως. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἀντιστοιχεῖ κατὰ προσέγγισιν εις τὴν κατὰ 119.000 ὑπεροχὴν τῶν ἀναχωρήσεων ἔναντι τῶν ἀφίξεων, ἡ ὁποία προκύπτει ἐκ τῶν τρεχουσῶν στατιστικῶν ταξιδιωτικῆς κινήσεως τῆς περιόδου 1960-1963.¹

β) Οικονομικῶς ἐνεργοί

7.3 Τὰ στοιχεῖα τῶν ἐρευνῶν τῶν ἐτῶν 1962 καὶ 1963 ἐπινακοποιήθησαν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ὡς καὶ τὰ τῆς γενικῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ τοῦ 1961, ἦτοι δὲν περιελήφθησαν εις τοὺς οικονομικῶς ἐνεργοὺς οἱ κληρωτοὶ οἱ ἐκπληροῦντες τὴν στρατιωτικὴν των θητείαν καὶ οἱ γεωργοὶ οἱ δηλωθέντες ὡς «μὴ ἐργαζόμενοι». (Οἱ ὀπλίται δὲν εἶχον περιληφθῆ καὶ εις τὴν ἔρευναν τοῦ 1960, οἱ δὲ «ἡλικιωμένοι γεωργοί», διὰ λόγους συγκρίσεως, δὲν περιελήφθησαν ἐνταῦθα.) Κατὰ τὰ λοιπὰ, οἱ «οἰκονομικῶς ἐνεργοί» περιλαμβάνουν ὅλους ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐδήλωσαν ὅτι ἀσχοῦν βιοποριστικὴν δραστηριότητα, ἐκείνους οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀσκήσει τοιαύτην δραστηριότητα τουλάχιστον 10 ὥρας κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐβδομάδας τῆς προηγουμένης τῆς ἡμέρας τῆς ἐρεύνης (ἀκόμη καὶ ἐὰν συνήθως «δὲν ἐργάζονται»), ὡς καὶ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐργασθῆ ὀλιγώτερον, ἢ οὐδόπως εἶχον ἐργασθῆ, ἀλλ' ἐζήτουν ἐργασίαν.

7.4 Αἱ κυριώτεραι ἐκτιμήσεις αἱ γενόμεναι διὰ τὴν μελέτην τῆς ἐξελιζέως τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ἀπὸ τοῦ 1960 μέχρι τοῦ 1963 ἔχουν συγκεντρωθῆ εις τὸν πίνακα 3. Συνοπτικὴ περιγραφή τῆς διαδικασίας τῶν ἐκτιμήσεων δίδεται εις τὰς σημειώσεις τοῦ πίνακος.

7.5 Ὡς πρὸς τοὺς ἄρρενας, δύναται τις νὰ λάβῃ τὴν ἀκόλουθον σειρὰν:

Σύνολον Ἑλλάδος:	Σύνολον ἀρρένων 10 ἐτῶν ἄνω ¹ ('000)	Οἰκονομικῶς ἐνεργοὶ ('000)	Ἀναλογία οἰκονομικῶς ἐνεργῶν ἐπὶ τοῦ συνόλου ²
1960	3.070	2.351	76,6 (±0,5) %
1961	3.100	2.387	77,0 %
1962	3.122	2.443	78,5 (±0,5) %
1963	3.140	2.462	78,5 (±0,5) %

1. Εἰς νοικοκυριά.

2. Μετὰ «τυπικῶν σφαλμάτων».

Ἐνταῦθα αἱ ἐκτιμηθεῖσαι ἀναλογίαι τῶν οικονομικῶς ἐνεργῶν τὸ 1960 καὶ 1961 συμπίπτουν εις τὴν πραγματικότητα, δεδομένου ὅτι ἡ διαφορά των εἶναι πολὺ μικρὰ διὰ νὰ θεωρηθῆ ὡς στατιστικῶς σημαντικὴ. Ἐξ ἄλλου, αἱ ἐκτιμήσεις διὰ τὸ 1962 καὶ 1963 ὑπερέχουν σημαντικῶς τοῦ ποσοστοῦ τοῦ προκύπτον-

τος ἐκ τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ τοῦ 1961, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει ατυπικὸν σφάλμα, ὡς βασιζόμενον ἐπὶ τῆς ἀπαριθμήσεως.³ Δὲν δύναται ὅμως νὰ καταλήξῃ τις εις τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀναλογία τῶν οικονομικῶς ἐνεργῶν ηὔξηθη. Τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν τὸ ὁποῖον ἐμφανίζεται εις τὰ ἔτη 1962 καὶ 1963 προέρχεται πιθανόν ἐκ τῆς περισσώτερον ἐξονυχιστικῆς σπιεντεύσεως ἡ ὁποία ἐγένετο κατὰ τὰς δύο τελευταίας ἐρεῦνας.

7.6 Αἱ ἐκτιμήσεις τῶν ἀπολύτων ἀριθμῶν τῶν οικονομικῶς ἐνεργῶν ὑπόκεινται εις τὰ αὐτὰ δειγματοληπτικὰ σφάλματα ὡς αἱ ἐκτιμήσεις ἀναλογιῶν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι αἱ ἐκτιμήσεις τῶν 2.443.000 ἐνεργῶν ἀρρένων τὸ 1962, καὶ 2.462.000 τὸ 1963, ἔχουν «συντελεστήν μεταβλητικότητος» περίπου 0,64% καὶ «τυπικὰ σφάλματα» τῆς τάξεως 15.000 ἢ 16.000. Τοῦτο σημαίνει ὑψηλὸν βαθμὸν ἀκριβείας⁴ πλὴν ὅμως αἱ δοθεῖσαι ἐκτιμήσεις δὲν εἶναι ἀρκούντως ἀκριβεῖς, ὥστε νὰ δώσουν ἀκριβῆς μέτρον τῶν ἐπελθουσῶν μεταβολῶν ἀπὸ ἔτους εις ἔτος, εις τὸ συνολικὸν διαθέσιμον δυναμικόν. Ἐπι πλεόν, αἱ ἀπόλυτοι ἐκτιμήσεις ὑπόκεινται εις διακυμάνσεις, λόγω τῶν μεταβολῶν εις τὴν μέθοδον τῆς συνεντεύξεως, εις τὴν αὐτὴν ἔκτασιν ὡς αἱ ἐκτιμήσεις ἀναλογιῶν. Οὕτω, ὅταν ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς ἀρρένων φαίνεται νὰ ηὔξηθη ἀπὸ 2.387.000 τὸ 1961 εις 2.443.000 τὸ 1962 (ἦτοι αὐξήσις κατὰ 2,4%, ἐνῶ ὁ συνολικὸς ἄρρην πληθυσμὸς, ἡλικίας 10 ἐτῶν καὶ ἄνω, φαίνεται νὰ ηὔξηθη κατὰ 0,7% μόνον), τοῦτο ὀφείλεται εις περισσώτερον ἐξονυχιστικὴν ἐξέτασιν τῶν ἀτόμων τῶν περιληφθέντων εις τὰς δειγματοληπτικὰς ἐρεῦνας.

7.7 Εἰς τὴν πραγματικότητα, θὰ ἀνέμενε τις ὅτι τὸ ποσοστὸν τῶν οικονομικῶς ἐνεργῶν ἀρρένων θὰ ἦτο σχεδὸν σταθερὸν διὰ μίαν βραχείαν περίοδον, ὡς ἡ ὑπὸ ἔρευναν. Τοῦτο θὰ ἐσημαίνει ὅτι τὸ σύνολον τῶν ἐνεργῶν ἀρρένων μετεβλήθη κατὰ προσέγγισιν κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν ὡς ὁ συνολικὸς πληθυσμὸς ἡλικίας 10 ἐτῶν καὶ ἄνω. Ἀπόκλισις ἐξ αὐτῆς ἦτο δυνατόν βεβαίως νὰ συμβῆ, ὡς συνέπεια τῆς μεταναστεύσεως πρὸς τὸ ἐξωτερικόν. Τὰ δειγματοληπτικὰ σφάλματα καὶ ἡ μεταβαλλομένη διαδικασία συνεντεύξεως θὰ παρημποδίζον ἐνδεχομένως μίαν τοιαύτην μείωσιν εις τὰς δειγματοληπτικὰς ἐρεῦνας. Ἐκ τῶν στοιχείων ὅμως τῶν παρατεθέντων εις τὰς παραγράφους 7.1 καὶ 7.2, τῶν ἀφορώντων εις τὴν καθαρὰν μετανάστευσιν καὶ τὴν φυσικὴν πληθυσμιακὴν αὐξῆσιν, δὲν φαίνεται πιθανόν νὰ συνέβῃ ὄντως μείωσις

1. Ἐντὸς τοῦ ἔτους αἱ ἀφίξεις καὶ αἱ ἀναχωρήσεις δι' ἐπιχειρηματικούς καὶ τουριστικούς σκοποὺς (ἐλλήνων καὶ ξένων) εἶναι πιθανόν νὰ ἀλληλοεξουδετερώνται, ὥστε ἡ ὑπεραχὴ τῶν ἀναχωρήσεων ἔναντι τῶν ἀφίξεων εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀντιπροσωπεύουσα περίπου τὴν καθαρὰν μετανάστευσιν πρὸς τὰς ξένας χώρας.

2. Τὰ εις τὴν παρούσαν μελέτην παρατιθέμενα στοιχεῖα τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ τοῦ 1961 προέρχονται ἐκ τῆς ἐπεξεργασίας δείγματος 2% ὅλων τῶν ἀπογραφικῶν δελτίων. Ταῦτα ἐπηρεάζονται φυσικὰ ἐν τινι βαθμῇ ἐκ τῶν δειγματοληπτικῶν σφαλμάτων, ἀλλὰ διὰ τὸ σύνολον χώρας καὶ τὰς μεγάλας ὑποδιαίρεσεις τὰς ἐξεταζόμενας ἐνταῦθα ταῦτα εἶναι πολὺ μικρὰ καὶ εἶναι δυνατόν νὰ μὴ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν (οὔτω τὸ παρατιθέμενον ἀνωτέρω ποσοστὸν ἔχει «τυπικὸν σφάλμα» μόνον ± 0,2).

κατά την διάρκειαν τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν περιόδου. Μέχρι τοῦ ἔτους 1963, τοῦλάχιστον, φαίνεται ὅτι ἡ μετανάστευσις πρὸς τὰς χώρας τοῦ ἐξωτερικοῦ δὲν εἶχεν ἀντισταθμίσει τὴν φυσικὴν αὐξήσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐνεργῶν ἀρρένων, ἀλλ' εἶχεν ὡς ἀποτελέσμα τὴν αὐξήσιν τοῦ ἀριθμοῦ τούτου εἰς βραδύτερον ρυθμὸν, μὴ ὑπερβαίνοντα τὸ 0,6% ἐτησίως πρὸς τὸ τέλος τῆς περιόδου.

7.8 Ὡς πρὸς τὰς θήλειαι, ἡ ἐπίδρασις τῶν βελτιωμένων μεθόδων συνεντεύξεως διαφαίνεται σαφῶς. Ἡ ἀκόλουθος σειρὰ ἐλήφθη ἐκ τοῦ πίνακος 3.

Σύνολον Ἑλλάδος:	Σύνολον θηλέων 10 ἐτῶν ὀφθαλμοῦ ¹ ('000)	Οἰκονομικῶς ἐνεργοὶ ('000)	Ἀναλογία οἰκονομικῶς ἐνεργῶν ἐπὶ τοῦ συνόλου ²
1960	3.507	1.218	34,7 (±1,0)%
1961	3.536	1.198	33,9%
1962	3.555	1.567	44,1 (±1,1)%
1963	3.577	1.489	41,6 (±1,1)%

1. Εἰς νοικοκυριά.
2. Μετὰ «τυπικῶν σφαλμάτων».

Ἐνταῦθα, προφανῶς, ἡ αἰφνιδία αὐξήσις τῆς ἀναλογίας τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν γυναικῶν ἀπὸ 34% περίπου τὸ 1961 εἰς 44% τὸ 1962 δὲν ἀντιπροσωπεύει πραγματικῶς ἐπελθοῦσαν μεταβολήν. Εἶναι ἀπλῶς συνέπεια τοῦ ὅτι ἐδόθη εἰς τοὺς ἐρευνητάς λεπτομερῆς ἐρωτηματολόγιον διὰ νὰ λάβουν συνέντευξιν ἀπὸ τοὺς ἐρευνημένους καὶ ἐπεστήθη ἡ προσοχὴ ἀμφοτέρων (ἐρευνητῶν καὶ ἐρευνημένων) ὡς πρὸς τὴν συμμετοχὴν τῶν γυναικῶν εἰς οἰκονομικὰς δραστηριότητας.

7.9 Εἰς τὴν πραγματικότητα, δὲν ἐμφανίζεται διαφορὰ μεταξὺ τῆς δοκιμαστικῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1960 καὶ τῆς γενικῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1961 ὡς πρὸς τὰς ἐκτιμήσεις τῶν ἀναλογιῶν τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν γυναικῶν. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι αἱ συνεντεύξεις κατὰ τὴν δοκιμαστικὴν ἀπογραφὴν ἐγένοντο «ὑπὸ ἀπογραφικῆς συνθήκας» (βλ. παραγράφους 3.10 καὶ 6.6).

7.10 Μεταξὺ τῶν ἐρευνῶν τῶν ἐτῶν 1962 καὶ 1963 ἡ ἐκτιμηθεῖσα ἀναλογία τῶν ἐνεργῶν γυναικῶν παρουσιάζει σημαντικὴν μείωσιν, ἀπὸ 44,1% εἰς 41,6%. Δεδομένου ὅτι τὰ άτομα τὰ ὁποῖα ἐκαλύφθησαν εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἐρεῦνας ἦσαν σχεδὸν τὰ αὐτὰ (βλ. παράγραφον 6.1), ἡ διαφορὰ εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς διόρθωσις τῶν ἐκτιμήσεων τοῦ 1962, λόγῳ τῆς γενομένης συστάσεως πρὸς τοὺς ἐρευνητάς νὰ εἶναι κάπως συντηρητικοὶ ὅταν κατεχώρουν γυναικὰς ὡς «συνήθως ἐργαζομένης» καὶ νὰ βεβαιοῦνται ὅτι μετέχουν τοῦλάχιστον εἰς τὰς «ἐαρινὰς καλλιεργείας καὶ τὸν θερισμὸν ἢ κατὰ τὰς πωλήσεις Χριστουγέννων καὶ Πάσχα».

7.11 Θὰ ἐφαίνετο οὕτω, συμφώνως πρὸς τὰ ἀποτελέσματα τοῦ 1960 καὶ 1961, ὅτι 1.200.000 περίπου

γυναῖκες μετέχον ἀρκετὰ συχνὰ εἰς βιοποριστικὰς δραστηριότητας, ὥστε νὰ ταξινομοῦνται ἄνευ δισταγμοῦ ὡς οἰκονομικῶς ἐνεργοὶ (παρ' ὅλον ὅτι πολλὰ τούτων ἠσχοῦντο μερικῶς μόνον εἰς τοιαύτας δραστηριότητας). Αἱ ἐρευνῶν ἀπασχολήσεως 1962 καὶ 1963 ἀπεκάλυψαν ὅτι ὑπῆρχον ἐπὶ πλέον 300.000 γυναῖκες μετέχουσαι οἰκονομικῶν δραστηριοτήτων, κατὰ τὰς ἐποχὰς αἰχμῶν. Περαιτέρω προσεκτικὴ μελέτη τοῦ πίνακος 3 δεικνύει ὅτι αἱ γυναῖκες αὗται εὐρέθησαν κυρίως εἰς τὰς ἡμιαστικὰς καὶ ἀγροτικὰς περιοχάς, πρόσθετοι δὲ πινακοποιήσεις ἀποκαλύπτουν ὅτι ἀπησχοῦντο κατὰ κανόνα εἰς τὴν γεωργίαν. Ἐνέχει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον ἡ παρατήρησις ὅτι ὑπάρχουν τοιοῦτοι ὀριακοὶ ἀπασχολούμενοι, ἐν ὧν τῆς προηγουμένως ἀναφερθείσης ἑλλείψεως ἐργασίας, τῆς γενομένης αἰσθητῆς κατὰ τὰς ἐαρινὰς καλλιεργείας καὶ τὸν θερισμὸν (βλ. παράγραφον 4.25, ἀνωτέρω).

γ) Οἰκονομικῶς ἐνεργοὶ εἰς τὰς ἀστικὰς-ἀγροτικὰς περιοχάς

7.12 Αἱ πληθυσμιακαὶ ἐκτιμήσεις τοῦ πίνακος 3 αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὰς ἀστικὰς καὶ ἀγροτικὰς περιοχὰς ἀπεικονίζουν γνωστὰς ἤδη τάσεις: μετανάστευσιν πρὸς τὴν Περιφέρειαν Πρωτευούσης, συγκρίσιμον εἰς μέγεθος πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν μετανάστευσιν (καὶ ἀπορροφούσαν μετὰ τῆς τελευταίας εἰς τὴν πραγματικότητα ὅλην τὴν φυσικὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ), στροφὴν τοῦ λοιποῦ πληθυσμοῦ πρὸς τὰ λοιπὰ ἀστικά κέντρα ἐκ τῶν ἡμιαστικῶν καὶ ἀγροτικῶν περιοχῶν, ὥστε αἱ τελευταῖαι αὗται νὰ ἔχουν στάσιμον ἢ καὶ μειούμενον ἀκόμη πληθυσμὸν.

7.13 Δεδομένου ὅτι μετακινοῦνται κυρίως οἱ οἰκονομικῶς ἐνεργοί, θὰ ἀνέμενε τις ὅτι αἱ τάσεις αὗται θὰ ἦσαν περισσότερο χαρακτηριστικαὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν οἰκονομικῶς ἐνεργὸν πληθυσμὸν. Αἱ ἐκτιμήσεις πάντως τοῦ πίνακος 3 δὲν ἀποκαλύπτουν τοιοῦτόν τι, ἀκριβῶς λόγῳ τοῦ ὅτι κατὰ τὰς ἐρεῦνας ἀπασχολήσεως τῶν ἐτῶν 1962 καὶ 1963, κυρίως δὲ εἰς τὰς ἀγροτικὰς περιοχάς, ἐγένετο πληρεστέρα ἀπαριθμησις τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν.

7.14 Εἶναι δυνατὸν, ἐν τούτοις, νὰ γίνον ὠρισμέναι ἐνδιαφέρουσαι παρατηρήσεις ὡς πρὸς τὴν ἀναλογίαν τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν εἰς τὰς διαφόρους περιοχάς. Εἰς τὴν Περιφέρειαν Πρωτευούσης τὸ 73% περίπου τῶν ἀρρένων εἶναι ἐνεργοί, εἰς τὰς λοιπὰς ἀστικὰς περιοχὰς τὸ 74% περίπου, εἰς τὰς ἡμιαστικὰς καὶ ἀγροτικὰς δὲ μὲν τὸ 82% (συμφώνως πρὸς τὰς ἐρεῦνας τῶν ἐτῶν 1962 καὶ 1963). Τὰ ἀντίστοιχα ποσοστὰ τῶν θηλέων (τὸ 1963) ἦσαν 22%-23% διὰ τὴν Περιφέρειαν Πρωτευούσης καὶ τὰς λοιπὰς ἀστικὰς περιοχὰς καὶ 58% περίπου εἰς τὰς ἡμιαστικὰς καὶ ἀγροτικὰς. Τοῦτο οὐδεμίαν φαίνεται νὰ ἔχη σχέση μετὰ τὴν διάρθρωσιν τῶν ἡλικιῶν τοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ ἀναλογία τῶν ἀτόμων ἡλικίας 15-64 ἐτῶν, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται ὅτι εὐρίσκονται «εἰς ἡλικίαν ἐργασίας» (ἐν σχέσει πρὸς τὸ σύνολον τοῦ πληθυσμοῦ τῶν νοικοκυριῶν, ἡλικίας ἄνω τῶν 10 ἐτῶν) εἶχεν ὡς ἀκολούθως:

	Περιφέρεια Πρωτευούσης	Λοιπὰ ἀστικά περιοχὰι	Ἡμιστικά καὶ ἀγροτικά περιοχὰι
Ἄρρενες	83 %	81 %	76 %
Θήλειες	83 %	80 %	77 %

Αἱ διαφορὰὶ ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος εἶναι κατώτεραι τοῦ 1%. Τὰ ποσοστὰ τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν, τὰ ὁποῖα παρετέθησαν ἤδη, δεικνύουν διακυμάνσεις μεταξὺ τῶν περιοχῶν ἀντιθέτως ἀκριβῶς πρὸς ἐκείνας τὰς ὁποίας θὰ ἀνέμενέ τις, βασιζόμενος ἐπὶ τῆς ἀναλογίας τῶν ἀτόμων εἰς «ἡλικίαν ἐργασίας».¹ Ἡ ἀναλογία αὕτη προφανῶς δὲν ἀποτελεῖ ἀξιόπιστον μέτρον τοῦ διαθεσίμου δυναμικοῦ, ὅταν γίνωνται συγκρίσεις μεταξὺ περιοχῶν διαφόρου οἰκονομικῆς δομῆς.

7.15 Ὅ,τι δημιουργεῖ τὴν διαφορὰν μεταξὺ ἀστικῶν-ἀγροτικῶν περιοχῶν εἶναι ἡ ἐπικράτησις ἀγροτικῶν ἐπαγγελμάτων εἰς τὰς ἡμιστικάς καὶ ἀγροτικάς περιοχάς. Ἡ γεωργία ἢ ἀσκουμένη εἰς μικράς, οἰκογενειακῆς μορφῆς, γεωργικὰς ἐκμεταλλεύσεις πρόσφερε εὐκαιρίας τόσον εἰς τοὺς νέους ὅσον καὶ τοὺς ἡλικιωμένους, ὑποχρεοῖ δὲ τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν ἐργασίαν, ἐὰν ὄχι συνεχῶς, τοῦλάχιστον κατὰ τὰς ἐποχὰς αἰχμῶν ἐργασίας. Ἡ συχνότης τῶν κυρίων ὁμάδων ἐπαγγελμάτων εἰς τὰς ἀστικάς-ἀγροτικάς περιοχάς, συμφώνως πρὸς τὴν ἀπογραφὴν πληθυσμοῦ τοῦ 1961 καὶ τὴν ἔρευναν ἀπασχολήσεως τοῦ ἔτους 1963, εἶναι δυνατόν νὰ μελετηθῇ εἰς τὸν πίνακα 4. Εἰς τὰς σημειώσεις τοῦ αὐτοῦ πίνακος περιλαμβάνονται λεπτομέρειαι τεχνικῆς φύσεως, ἀπαραίτητοι διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν στοιχείων.

7.16 Περαιτέρω παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν διαφορῶν μεταξὺ ἀστικῶν καὶ ἀγροτικῶν πληθυσμῶν, ὡς πρὸς τὴν ἀναλογίαν τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν, εἶναι δυνατόν νὰ γίνουσι τῇ βοήθειᾳ τῶν διαγραμμάτων 4α, 4β, 5α, 5β καὶ 5γ. Ταῦτα δεικνύουν τὰ ποσοστὰ συμμετοχῆς εἰς διαφόρους οἰκονομικὰς δραστηριότητας ἐντὸς τῶν διαφόρων ὁμάδων ἡλικιῶν. Εἶναι ὅμοια πρὸς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα παρατίθενται διὰ συγκρίσεις μεταξὺ τῶν ἀπογραφῶν τῶν ἐτῶν 1928 καὶ 1961. Πρέπει ὅμως νὰ ἔχη τις ὑπ' ὄψιν ὅτι ἀναφέρονται εἰς διάφορον πληθυσμὸν, δεδομένου ὅτι οἱ φιλοξενούμενοι καὶ τὰ μέλη τῶν συλλογικῶν συμβιώσεων (κυρίως οἱ κληρωτοὶ οἱ ἐκπληροῦντες τὴν στρατιωτικὴν τῶν θητείαν) δὲν ἔχουν περιληφθῆ οὔτε εἰς τὸν συνολικὸν πληθυσμὸν οὔτε εἰς τοὺς οἰκονομικῶς ἐνεργοὺς. Δὲν ἔχουν ὡσαύτως περιληφθῆ ἐνταῦθα εἰς τοὺς οἰκονομικῶς ἐνεργοὺς οἱ «μη ἐργαζόμενοι» γεωργοί.

7.17 Τὰ διαγράμματα 4α καὶ 4β ἐσχεδιάσθησαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν στοιχείων τῆς γενικῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ τοῦ 1961 καὶ τῆς ἐρέυνης ἀπασχολήσεως τοῦ ἔτους 1963. Παρουσιάζουν κατ' ἐντυπωσιακὸν ὄντως τρόπον τὰς διαφορὰς μεταξὺ τῶν ἀστικῶν καὶ ἀγροτικῶν πληθυσμῶν. Ἡ ἀναλογία τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν ἀρρένων ἡμιστικῶν καὶ ἀγροτικῶν περιοχῶν εἰς ὅλας τὰς ὁμάδας ἡλικιῶν εἶναι ἀνωτέρα

τῆς τῶν ἀστικῶν περιοχῶν. Εἰς τὰς ὁμάδας ἡλικιῶν ἄνω τῶν 45 ἐτῶν ἡ ἀναλογία αὕτη φαίνεται νὰ εἶναι μεγαλύτερα εἰς τοὺς ἄρρενας τῶν πόλεων μέσου μεγέθους (ἀλοιπαὶ ἀστικά περιοχὰι) ἢ εἰς τὴν Περιφέρειαν Πρωτευούσης. Διὰ τὴν τελευταίαν, ἡ καμπύλη ἐμφανίζει μίαν περίεργον ἔξαρσιν εἰς τὴν ὁμάδα ἡλικιῶν 20-24 ἐτῶν. Τοῦτο ἀναμφιβόλως ἀντανακλᾷ τὴν παρουσίαν εἰς Ἀθήνας πολλῶν σπουδαστῶν.²

7.18 Ἡ ἀναλογία τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν θηλέων εἶναι πολὺ μεγαλύτερα, εἰς ὅλας τὰς ἡλικίας, εἰς τὰς ἡμιστικάς καὶ ἀγροτικάς περιοχάς, ἀπὸ ὅ,τι εἰς τὰς ἀστικάς. Σύγκρισις μεταξὺ Περιφέρειας Πρωτευούσης καὶ τῶν λοιπῶν ἀστικῶν περιοχῶν φαίνεται νὰ δεικνύη ὅτι γυναῖκες ἡλικίας 20-29 ἐτῶν μετέχουν οἰκονομικῶν δραστηριοτήτων συχνότερον εἰς τὴν Περιφέρειαν Πρωτευούσης ἀπὸ ὅ,τι εἰς τὰς πόλεις μεσαίου μεγέθους. Εἰς τὰς μεγαλύτερας ἡλικίας, ἀντιθέτως, (συμφώνως πρὸς τὴν ἔρευναν τοῦ 1963, τοῦλάχιστον) αἱ γυναῖκες τῶν πόλεων μεσαίου μεγέθους μετέχουν οἰκονομικῶν δραστηριοτήτων συχνότερον ἀπὸ τὰς γυναῖκας τῆς Περιφέρειας Πρωτευούσης. Τοῦτο ἐνδεχομένως ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι τὰ ἀγροτικά ἐπαγγέλματα εἶναι ἀρκετὰ σημαντικὰ μεταξὺ τῶν κατοικῶν τῶν ἐπαρχιακῶν πόλεων, ὡς δύναται νὰ ἴδῃ τις ἐκ τοῦ πίνακος 4.

7.19 Αἱ καμπύλαι, ἀφ' ἑτέρου, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὰς θήλειες ἔχουν μορφήν ὅμοιαν πρὸς τὴν περιγραφεῖσαν εἰς τὰ σχόλια τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀπογραφῶν πληθυσμοῦ 1928 καὶ 1961 (βλ. παράγραφον 4.12). Ἡ συμμετοχὴ τῶν γυναικῶν εἶναι μεγίστη εἰς τὰ πρώτα ἔτη τῆς ἡλικίας τῶν 20. Ἐλαττοῦται μεταξὺ ἐκείνων αἱ ὁποῖαι ἐφθασαν εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν 25 ἐτῶν, καὶ μετὰ τὴν ἡλικίαν τῶν 40 ἢ 45 (βλ. πάντως κατωτέρω, παράγραφον 7.21).

7.20 Εἰς τὰ διαγράμματα 5α, 5β καὶ 5γ αἱ καμπύλαι αἱ ὁποῖαι βασίζονται ἐπίσης ἐπὶ τῆς δοκιμαστικῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1960 καὶ τῆς ἐρέυνης ἀπασχολήσεως τοῦ 1962 παρουσιάζονται ὁμοῦ με ἐκείνας τῶν ἐτῶν 1961 καὶ 1963, κεχωρισμένως διὰ τὴν Περιφέρειαν Πρωτευούσης, λοιπὰς ἀστικάς καὶ ἡμιστικάς καὶ ἀγροτικάς περιοχάς.

Ὡς πρὸς τοὺς ἄρρενας καὶ τῶν τριῶν περιοχῶν, αἱ καμπύλαι σχεδὸν συμπίπτουν. Θὰ ἀνέμενέ τις νὰ συμπίπτουν αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὰ ἔτη 1962 καὶ 1963, ἐφ' ὅσον τὰ δείγματα περιελάμβανον τὰ αὐτὰ σχεδὸν νοικοκυριά. Ἀμφότεραι φαίνονται νὰ κεῖνται, γενικῶς, ἐλαφρῶς ἄνω τῶν καμπυλῶν τῶν ἐτῶν 1960 καὶ

1. Ὅμοια παρατηρήσεις ἐγένοντο κατὰ τὴν σύγκρισιν τῶν στοιχείων τῶν ἀπογραφῶν τῶν ἐτῶν 1928 καὶ 1961 (βλ. παράγραφον 4.15).

2. Συμφώνως πρὸς τὴν γενικὴν ἀπογραφὴν πληθυσμοῦ τοῦ 1961, ὑπῆρχον εἰς τὴν Περιφέρειαν Πρωτευούσης 14.200 ἄρρενες σπουδασταὶ ἡλικίας 20-24 ἐτῶν. Ἐὰν οἱ ἡμίσεις τούτων ἦσαν οἰκονομικῶς ἐνεργοί, θὰ εἶχον αὐξήσει τὴν ἀναλογίαν τῶν ἐνεργῶν τῆς ὁμάδος ταύτης εἰς 84% καὶ ἡ καμπύλη δὲν θὰ ἐνεφάνιζε τὴν ἔξαρσιν ἢ ὅποια ὑπάρχει εἰς τὸ διάγραμμα. Κατὰ τὸ 1963, ὡς ἐκτιμᾶται ἐκ τῆς ἐρέυνης ἀπασχολήσεως, ὁ ἀριθμὸς τῶν σπουδαστῶν ἦτο κάπως χαμηλότερος, ἐνδεχομένως λόγω τοῦ ὅτι μερικοὶ ἐκ τῶν σπουδαστῶν οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐργασίαν ἢ εἰργάζοντο κατὰ τὰς διακοπὰς ἐδηλώθησαν ὡς οἰκονομικῶς ἐνεργοί.

1961, διὰ τεχνικούς λόγους, οἱ ὅποιοι ἐπεξηγήθησαν ἤδη (βλ. παράγραφον 7.5 καὶ ὑποσημείωσιν παραγράφου 7.17). Μόνον ὅμως ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς ἀγροτικές περιοχὰς ἡ διαφορά αὕτη εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς στατιστικῶς σημαντική.

Ὡς πρὸς τὰς θήλεις, αἱ ἐρευναι ἀπασχολήσεως τῶν ἐτῶν 1962 καὶ 1963 ἔδωσαν εἰς τὰς ἡμιαστικές καὶ ἀγροτικές περιοχὰς ἀναλογίαν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν πολὺ μεγαλύτεραν ἐκείνης ἢ ὅποια προέκυψεν ἐκ τῆς δοκιμαστικῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1960 καὶ τῆς γενικῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1961. Τοῦτο εἶναι ἀναμφιβόλως συνέπεια περισσότερον προσεκτικῆς ἐργασίας κατὰ τὴν συλλογὴν τῶν πληροφοριῶν. Ἡ καμπύλη διὰ τὸ 1963 κεῖται ὀλίγον χαμηλότερον τῆς τοῦ 1962, διὰ λόγους ἀναφερθέντας εἰς τὴν παράγραφον 7.10. Ἄφ' ἐτέρου, τόσον εἰς τὴν Περιφέρειαν Πρωτευούσης ὅσον καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ἀστικές περιοχὰς, εἶναι δύσκολον νὰ διακρίνη τις συστηματικὴν ἀπόκλισιν μεταξὺ τῶν καμπυλῶν. Κεῖνται ὅλοι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σχεδὸν ἐπιπέδου, ἀλλ' αἱ διακυμάνσεις ἐντὸς τῶν ἀντιστοίχων ὁμάδων ἡλικιῶν φαίνεται νὰ εἶναι ὀλίγον περίεργοι. Διὰ τὰς ὁμάδας ἡλικιῶν ἄνω τῶν 30 ἐτῶν, ἡ ἐρευνα τοῦ 1962 ἔδωκε μεγάλας συγκριτικῶς ἀναλογίας ἐνεργῶν, αἱ ὅποια («ιδιωρθώθησαν») ὀλίγον εἰς τὴν ἐρευναν τοῦ 1963.

7.21 Ἐνταῦθα εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ παρατηρήσῃ τις τὴν αὐξῆσιν τῆς ἀναλογίας τῶν ἐνεργῶν, ἡ ὅποια φαίνεται νὰ ὑπάρχῃ εἰς τὰς θήλεις ἡλικίας 35-39 ἐτῶν εἰς τὰς ἡμιαστικές καὶ ἀγροτικές περιοχὰς, συμφώνως πρὸς τὴν δοκιμαστικὴν ἀπογραφὴν καὶ τὴν ἐρευναν τοῦ 1963. Ἡ δοκιμαστικὴ ἀπογραφὴ καὶ ἡ γενικὴ ἀπογραφὴ ἐμφανίζουν ὁμοίαν αὐξῆσιν ὡς πρὸς τὰς γυναικας τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν. Φαίνεται οὕτω ὅτι περισσότεραι γυναῖκες κλίνουσι εἰς τὸ νὰ μετέχουν οἰκονομικῶν δραστηριοτήτων πρὸς τὸ τέλος τῆς περιόδου τῆς γονιμότητός των. Καίτοι αἱ παρατηρήσεις αὗται δὲν εἶναι ἱκανοποιητικαὶ διὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃσιν τὴν τάσιν, εἶναι δυνατὸν, ἐν τούτοις, νὰ ἀναφερθῇ ὅτι αὗται παρατηροῦνται καὶ εἰς ἄλλας χώρας.¹

8. ΤΟ «ΕΡΓΑΤΙΚΟΝ ΔΥΝΑΜΙΚΟΝ» ΤΟ ΠΡΟΚΥΨΑΝ ΕΚ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ 1961

α) Ἀρχαὶ ταξινομήσεις

8.1 Τὸ «ἐργατικὸν δυναμικόν» προέκυψεν ἐκ τῶν ἐκτιμήσεων τῶν ἀφορωσῶν εἰς τὸν «οἰκονομικῶς ἐνεργὸν πληθυσμόν», αἱ ὅποια ἀνελύθησαν εἰς τὸ προηγούμενον τμήμα (καὶ ἀπὸ προσθέτους ταξινομήσεις ἀφορώσας εἰς τὴν ἐργασίαν κατὰ τὴν προηγούμενην ἐβδομάδα τῆς ἡμέρας τῆς ἐρεύνης ἢ τῆς ἀπογραφῆς). Ὁ καλυφθεὶς, ἐπομένως, πληθυσμὸς εἶναι ὁ αὐτός, δηλαδὴ ὁ πληθυσμὸς (ἡλικίας ἄνω τῶν 10 ἐτῶν) τῶν ἰδιωτικῶν νοικοκυριῶν. Ἐξαιροῦνται οἱ ἐστρατωνισμένοι ἄνδρες τῶν ἐνόπλων δυνάμεων (βλ. παραγράφους 6.7 καὶ 6.8). Οὕτω, καίτοι οἱ μόνιμοι ἀξιωματικοὶ καὶ ὀπλίται περιλαμβάνονται, ἐφ' ὅσον διαβιοῦν εἰς ἰδιωτικὰ νοικοκυριά, εἶναι δυνατὸν

νὰ λεχθῇ ὅτι αἱ ἐκτιμήσεις ἀναφέρονται εἰς τὸ «πολιτικὸν ἐργατικὸν δυναμικόν».

8.2 Ὡς μέλη τοῦ «ἐργατικοῦ δυναμικοῦ» ἐθεωρήθησαν κατὰ πρῶτον ὅλα τὰ άτομα τὰ ὅποια εἶχον ἐργασθῆ τοῦλάχιστον διὰ 10 ὥρας ἐπὶ κέρδει ἢ ἐπ' ἀμοιβῇ, κατὰ τὴν προηγούμενην τῆς ἡμέρας τῆς ἐρεύνης ἢ τῆς ἀπογραφῆς ἐβδομάδα. Τὸ ἕριον τῶν 10 ὥρῶν ἐπελέγη, ἀρχικῶς, προκειμένου νὰ ληφθοῦν στοιχεῖα ὅσον τὸ δυνατὸν συγκρίσιμα πρὸς τὰ τοῦ 1951, ὅτε τὰ άτομα τὰ ἐργασθέντα τοῦλάχιστον μίαν ὥραν ἡμερησίως, κατὰ μέσον ὄρον, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀπογραφῆς ἐβδομάδας, ἐθεωρήθησαν ὡς «οἰκονομικῶς ἐνεργαί».

8.3 Περαιτέρω, ὅλα τὰ άτομα τὰ ὅποια εἰργάσθησαν ὀλιγωτέρας τῶν 10 ὥρῶν, ἢ οὐδὲως εἶχον ἐργασθῆ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐβδομάδος τῆς προηγούμενης τῆς ἡμέρας τῆς ἐρεύνης ἢ τῆς ἀπογραφῆς, ὑπελογίσθησαν ὡς μέλη τοῦ «ἐργατικοῦ δυναμικοῦ», ὑπὸ τὰς ἀκολούθους προϋποθέσεις:

- α) ἐὰν εἶχον ἐργασίαν ἐκ τῆς ὁποίας ἀπουσίασαν λόγω προσκαιροῦ ἀσθενείας, ἀδείας, ἐργατικῶν διαφορῶν ἢ λόγῳ κακοκαιρίας,
- β) ἐὰν ἐζήτουν ἐργασίαν—καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην, ἐνῶ ὑπελογίσθησαν κεχωρισμένως ὡς «ἀνεργοί», ἐθεωρήθησαν ἐπίσης ὡς μέλη τοῦ «ἐργατικοῦ δυναμικοῦ».

8.4 Ἡ ἔννοια, συνεπῶς, «ἐργατικὸν δυναμικόν» διαφέρει τῆς τοιαύτης «οἰκονομικῶς ἐνεργὸς πληθυσμός» κατὰ τὸ ὅτι τὸ «ἐργατικὸν δυναμικόν» δὲν περιλαμβάνει άτομα τὰ ὅποια, καίτοι «συνήθως ἐργαζόμενα», δὲν εἶχον ἐργασθῆ τοῦλάχιστον 10 ὥρας τὴν «τελευταίαν ἐβδομάδα», διὰ λόγους διαφόρους τῶν ἤδη ἀναφερθέντων, καὶ τὰ ὅποια δὲν ἐζήτουν ἐργασίαν. Θὰ ἀνέμενε τις ἐνδεχομένως νὰ εὕρῃ μεταξὺ ἐκείνων οἱ ὅποιοι οὕτω ἐξηρέθησαν ἐκ τοῦ «ἐργατικοῦ δυναμικοῦ» μέγαν ἀριθμὸν ἐργαζομένων καὶ μὴ ἀμειβομένων μελῶν οἰκογενείας, κυρίως θήλεις, οἱ ὅποιοι μετέχουν οἰκονομικῶν δραστηριοτήτων μόνον ὅταν χρειάζωνται, ὡς συμβαίνει συχνὰ εἰς τὴν γεωργίαν.²

β) Σύγκρισις πρὸς τοὺς διεθνεῖς κανόνας

8.5 Προκειμένου νὰ συμμορφωθῇ κανεὶς πρὸς τὰς συστάσεις τὰς διατυπωθείσας κατὰ τὴν Ὀγδόην Διεθνή Διάσκεψιν τῶν Στατιστικῶν Ἐργασίας, θὰ ἔπρεπε τὰ μὴ ἀμειβόμενα μέλη οἰκογενείας, ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ συνυπολογισθοῦν εἰς τὸ «ἐργατικὸν δυναμικόν», νὰ εἶχον ἐργασθῆ, κατὰ τὴν ἐβδομάδα τὴν προηγούμενην τῆς ἡμέρας τῆς ἐρεύνης ἢ τῆς ἀπογραφῆς, τοῦλάχιστον «τὸ ἐν τρίτον τῶν κανονικῶν ὥρῶν ἐργα-

1. Βιβλιογρ. 11, σ. 30.

2. Παρὰ ταῦτα, δυνατὰ τις νὰ θεωρήσῃ τοὺς «οἰκονομικῶς ἐνεργοὺς» ὡς «συνήθως ἐνεργοὺς». Καίτοι προετάρθη ἡ ἀνάλογος μεταβολὴ τῆς ὁρολογίας, φαίνεται προτιμότερον νὰ διατηρηθῇ ἡ ὁρολογία ἢ χρησιμοποιοθεῖσθαι εἰς τὰς ἐκδόσεις τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ τοῦ 1961, τοῦλάχιστον διὰ τοὺς σκοποὺς τῆς παρούσης μελέτης. (Βλ. πάντως τὸ διάγραμμα 6 καὶ τὴν παράγραφον 9.1.)

σίας». (Τοῦτο σημαίνει προφανῶς ὅτι, διὰ τὴν νὰ συνυπολογισθοῦν καὶ ἄλλα πρόσωπα εἰς τὸ «ἐργατικὸν δυναμικόν», ὅλ' ἔχον ἐπαρκῆς ἐὰν εἶχον ἐργασθῆ ἔστω καὶ μίαν ὥραν.)

8.6 Ὁ λόγος διὰ τὸν ὅποιον ἐπελέγη τὸ ἐλάχιστον ὄριον τῶν 10 ὥρῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπεξηγήθη ἤδη. Ἡ ἀπόκλισις αὕτη ἐκ τοῦ διεθνοῦς κανόνος δὲν φαίνεται νὰ εἶναι πολὺ σημαντικὴ. Περισσότερον σημαντικὸν εἶναι τὸ ὅτι τὸ ἐλάχιστον τοῦτο ὄριον τῶν 10 ὥρῶν (ἀντὶ τῆς μιᾶς ὥρας τοῦ διεθνοῦς κανόνος) ἐφημερίσθη εἰς ἐργοδότης, μισθωτοὺς, ὡς καὶ ἐργαζομένους δι' ἴδιον λογαριασμόν. Τοῦτο ἀποτελεῖ πλεονέκτημα ἀπὸ ἀπόψεως διαδικασίας, εἰς τὸ ὅτι εἰς κερῶν εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμοποιοῦν, προκειμένου νὰ ἀποφασισθῆ κατὰ πόσον ἐν ἄτομον ἀνήκει εἰς τὸ «ἐργατικὸν δυναμικόν», βάσει τῆς ποσότητος τῆς ἐκτελεσθείσης ὑπ' αὐτοῦ ἐργασίας κατὰ τὴν «τελευταίαν ἐβδομάδα», ἢ κατὰ πόσον ἢ κατὰστασίς του πρέπει νὰ διερευνηθῆ ἔτι περαιτέρω, προκειμένου νὰ καθορισθῆ ἐὰν πράγματι ἔχει ἐργασίαν ἐκ τῆς ὁποίας ἀπουσίασεν ἢ εἶναι ἀνεργός, ἢ δὲν ἀνήκει εἰς τὸ «ἐργατικὸν δυναμικόν». (Μειονέκτημα, ἐξ ἄλλου, εἶναι ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπασχολουμένων καὶ τὸ συνολικὸν «ἐργατικὸν δυναμικόν» ὅλ' ἐμφανίζουσι πιθανῶς μεγαλυτέρας ἐποχικὰς ἢ προσωρινὰς διακυμάνσεις, ἐὰν τίθεται ὄριον 10 ὥρῶν ἀντὶ μιᾶς ὥρας.)

8.7 Ἐπὶ πλέον, συμφώνως πρὸς τοὺς διεθνεῖς κανόνας, ἀνεργοὶ εἶναι μόνον ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι οὐδὲν εἶχον ἐργασθῆ τὴν «τελευταίαν ἐβδομάδα» (ἐὰν ὅμως ζητοῦν ἐργασίαν). Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅμως εἰς ἀνεργὸς δύναται νὰ εὕρῃ προσωρινὴν ἐργασίαν δι' ὀλίγας ὥρας ἢ ἀκόμη καὶ διὰ μίαν ἡμέραν, χωρὶς ἢ κατὰστασίς του ὡς ἀνεργοῦ νὰ μεταβάλλεται πραγματικῶς. Ἐφαίνεται, συνεπῶς, ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς πραγματικότητος νὰ δεχθῆ τις ὅτι ὁ ζητῶν ἐργασίαν ἔστω δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀνεργός ἀκόμη καὶ ἐὰν εἶχεν ἐργασθῆ μέχρις 9 ὥρῶν τὴν «τελευταίαν ἐβδομάδα».

8.8 Κατὰ τὴν δοκιμαστικὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1960 ἠρηνύθη τὸ ἀποτέλεσμα τὸ ὅποιον παρέσχεν ἡ ἐφαρμογὴ τῶν κανόνων τούτων ὡς πρὸς τὴν ταξινόμησιν τῶν ἀτόμων ὡς «οἰκονομικῶς ἐνεργῶν» ἢ μὴ, καὶ ὡς ἀπασχολουμένων ἢ ἀνεργῶν. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶχεν ὡς ἀκολούθως:

Δοκιμαστικὴ ἀπογραφὴ τοῦ 1960	Οἰκονομικῶς ἐνεργοὶ Ἀπασχολούμενοι	Ἀνεργοὶ	Οἰκονομικῶς μὴ ἐνεργοὶ
* Ἀσθενεῖς ('000)	2.303	157	624
Ἐξ ὧν ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ἐργαζόμενοι:			
τοῦλάχιστον 10 ὥρας	91%	—	—
1-9 ὥρας	1%	4%	—
μηδὲν ὥρας	8%	96%	100%
Θήλειες ('000)	1.184	107	2.196
Ἐξ ὧν ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ἐργαζόμενοι:			
τοῦλάχιστον 10 ὥρας	85%	—	—
1-9 ὥρας	1%	1%	—
μηδὲν ὥρας	14%	99%	100%

8.9 Ὅλ' ἐφαίνεται οὕτω ὅτι ὁ ἐκτιμηθεὶς ἀριθμὸς ἀνεργῶν ἀνέργων ὅλ' ἔστω χαμηλότερος κατὰ 4%, ἐὰν εἶχον ἐφαρμοσθῆ οἱ διεθνεῖς κανόνες· κατὰ τὰ λοιπὰ ὅμως οἱ τελευταῖοι οὗτοι δὲν ὅλ' εἶχον ἐπιφέρει σημαντικὰς μεταβολὰς.

8.10 Μεταξὺ τῶν «νομιμῶν» τούτων λόγων διὰ τοὺς ὁποίους ἐν πρόσωπον δύναται νὰ ἀπουσιάζῃ τῆς ἐργασίας του, θεωρούμενον ὅμως ὡς ἀνήκον εἰς τὸ «ἐργατικὸν δυναμικόν», εἶναι ἡ λόγῳ ἀδείας ἀπουσία· ὁ λόγος ὅμως οὗτος χρήζει συζητήσεως. Κατ' ἀρχὴν πρέπει νὰ εἶναι ἄδεια μετ' ἀποδοχῶν. Ὁ ὅρος ὅμως οὗτος εἶναι δυσχερὲς νὰ ἐκτελεσθῆ κατὰ τὴν ἀποδοχὴν δι' ἴδιον λογαριασμόν ἐργαζομένων. Πράγματι, τὰ ἄτομα τὰ ὅποια ἐδήλωσαν ὅτι εἶχον λάβει ἄδειαν δὲν ἠρωτήθησαν ἐὰν εἶχον λάβει μισθὸν ἢ ἡμερομίσθιον κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀδείας τῶν. Ὅταν παρεπιπτόντως εἰς γεωργὸς ἢ ράπτῃς, π.χ., ἐδήλου ὅτι εἶχε λάβει ἄδειαν (συνεπῶς δὲν εἰργάζετο 10 τοῦλάχιστον ὥρας κατὰ τὴν «τελευταίαν ἐβδομάδα»), δὲν ἀπεκλείσθη τοῦ «ἐργατικοῦ δυναμικοῦ».

8.11 Εἰδικὴ περίπτωσις, ἢ ὁποία προεκάλεσε διεθνεῖς συζητήσεις, εἶναι ἡ τῶν «ἀργούντων» ἐργατῶν, προσωρινῶς ἢ ἀορίστως, ἐξ αἰτίας τοῦ ἐργοδότη καὶ εἰς τοὺς ὁποίους δὲν καταβάλλονται ἀποδοχαί. Συμφώνως πρὸς τὰς διεθνεῖς συστάσεις, οὗτοι ὅλ' ἔπρεπε νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀνεργοὶ, παρ' ὅλον ὅτι πρὸς τὸ παρὸν δὲν ζητοῦν ἐργασίαν, ἐλπίζοντες νὰ ἐπαναπροσληφθοῦν εὐθὺς ὡς ὁ ἐργοδότης διαπιστώσῃ ὅτι ἡ κατὰστασίς ἐβελτιώθη καὶ δύναται νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς ἐργασίας του. Τοιαῦται περιπτώσεις εἰς τὴν Ἑλλάδα φαίνεται νὰ εἶναι σπάνιαι, διότι ἡ ἐκτελούσα ἐργατικὴ νομοθεσία ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸν ἐργοδότην νὰ καταβάλλῃ τὰς ἀποδοχὰς, ἀκόμη καὶ ἐὰν ἡ ἐπιχειρήσις του εὐρίσκειται εἰς στασιμότητα καὶ τὸ προσωπικὸν δὲν ἔχει ἐργασίαν. Ἐὰν κρίνῃ ἀναγκαῖον νὰ ἀπολύσῃ προσωπικόν, ὑποχρεοῦται νὰ καταβάλλῃ ἀποζημιώσεις.

γ) Συνολικὸν «ἐργατικὸν δυναμικόν»

8.12 Τὰ ἀποτελέσματα, βάσει τῶν κανόνων τῶν ἐπεξηγηθέντων εἰς τὴν παράγραφον 8.1, συνεκκεντρώθησαν εἰς τὸν πίνακα 5. Λεπτομέρειαι ἀφορῶσαι εἰς τὴν διαδικασίαν τῶν ἐκτιμήσεων δίδονται εἰς τὰς σημειώσεις τοῦ πίνακος.

8.13 Προφανῶς, τὰ ἀποτελέσματα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸ «ἐργατικὸν δυναμικόν» εἶναι γενικῶς πολὺ ἀκριβέστερα ἐκείνων τὰ ὅποια ἀφοροῦν εἰς τὸν «οἰκονομικῶς ἐνεργὸν πληθυσμόν». Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι τὰ ἐρευνηθέντα πρόσωπα ἀπῆλθον πιθανῶς ἀκριβέστερον εἰς ἐρωτήματα ἀφορῶντα εἰς τὴν «τελευταίαν ἐβδομάδα», ἢ εἰς ἐρωτήματα ἀναφερόμενα εἰς τὸ τί «συνήθως» κάμνουν (ἢ ἐρωτήματα ἀναφερόμενα εἰς ἐν ὁλόκληρον ἔτος). Ὁ μεγαλύτερος, ἐπομένως, ἀριθμὸς προσώπων (κυρίως θηλέων) τῶν ὁποίων αἱ ἀπαντήσεις εἶναι ἀβέβαιοι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἔστω διότι μετέχουν διακεκομμένως οἰκονομικῶν δραστηριοτήτων, ἐξαλείφεται. Ἐπίσης, ἐπειδὴ χρησιμοποιοῦνται ὀλιγώτεροι καὶ καλύτεροι ἐκπαιδευμένοι ἐρευ-

νητάι κατά τὰς ἐρεῦνας ἀπασχολήσεως, καὶ διότι ἕκαστος τούτων ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν του περισσότερον χρόνον, δύναται τις νὰ θεωρήσῃ περισσότερον ἀξιόπιστους τὰς ἀπαντήσεις καὶ ὅτι αὗται βασίζονται ἐπὶ ἀντικειμενικῶν, κατὰ τὸ δυνατόν, κριτηρίων.¹

8.14 Συνέπεια τῶν ἀνωτέρω εἶναι ὅτι τὸ «ἐργατικὸν δυναμικόν», ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ἐρευνῶν ἀπασχολήσεως (καὶ ἐκ τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ τοῦ 1961), παρουσιάζει ὀλιγωτέρας κυμάνσεις ἀπὸ ὅ,τι τὸ ἐκτιμηθὲν σύνολον τῶν «οἰκονομικῶς ἐνεργῶν» (βλ. πίνακα 5). Τὰ κυριώτερα ἀποτελέσματα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸ «ἐργατικὸν δυναμικόν» ἔχουν ὡς ἀκολουθῶς:

Ἐργατικὸν δυναμικόν	3 Ἀπριλίου 1960	19 Μαρτίου 1961	8 Ἀπριλίου 1962	31 Μαρτίου 1963
Ἀρρενες ('000)	2.319	2.363	2.319	2.275
Μεταβολὴ ἔναντι τοῦ προηγουμένου ἔτους		+1,9%	-1,9%	-1,9%
Θήλειες ('000)	1.136	1.120	1.229	1.023
Μεταβολὴ ἔναντι τοῦ προηγουμένου ἔτους		-1,4%	+9,7%	-16,8%

8.15 Τὸ ἄρρεν «ἐργατικὸν δυναμικόν», συμφώνως πρὸς τὰς ἐκτιμήσεις ταύτας, κατόπιν μιᾶς αὐξήσεως κατὰ 2% ἀπὸ τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1960 μέχρι τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1961, φαίνεται νὰ ἐμειώθη κατὰ 2% καθ' ἕκαστον τῶν ἐπομένων δύο ἐτῶν, μέχρι τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1963, ἤτοι μείωσις 2% καθ' ὅλην τὴν τριετίαν 1960-1963. Θὰ ἀνέμεινε τις ἴσως μείωσιν, ἐν ὄψει τῆς μεγάλης μεταναστεύσεως πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν ἀρρένων νεαρῶν ἡλικιῶν. Θὰ ἦτο ὅμως πρόωρον νὰ ἀποδώσῃ τις τὴν μείωσιν ταύτην εἰς τὴν μετανάστευσιν, δεδομένου ὅτι (ὡς δύναται τις νὰ ἴδῃ ἐκ τοῦ πίνακος 5) μέγας ἀριθμὸς «ἐνεργῶν» ἀρρένων δὲν εἶχεν ἐργασθῆ οὔτε ἐξήτει ἐργασίαν τὴν «τελευταίαν ἐβδομάδα», ἀποκλεισθεὶς οὕτω ἐκ τοῦ «ἐργατικοῦ δυναμικοῦ». Ἐπὶ πλεόν, ἐπειδὴ αἱ ἐκτιμήσεις ἀφοροῦν εἰς τὸ πολιτικὸν «ἐργατικὸν δυναμικόν», ἐξαιρουμένων τῶν νέων τῶν ὑπηρετούντων εἰς τὸν στρατόν, ἐπηρεάζονται ἐπίσης ἐκ τῶν μεταβολῶν τῶν σχεδίων περὶ στρατιωτικῆς θητείας.

8.16 Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ θῆλυ ἐργατικὸν δυναμικόν, αἱ ἐκτιμήσεις ἐμφανίζουν μεγαλυτέρας διακυμάνσεις (ἂν καὶ ὅχι τόσον μεγάλας ὡς αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὸν συνολικὸν ἀριθμὸν θηλέων «οἰκονομικῶς ἐνεργῶν», τὰς ὁποίας συνεζητήσαμεν προηγουμένως). Δεδομένου ὅτι ἡ γυναικεία ἐργασία εἶναι εἰς μέγαν βαθμὸν ἐποχικὴ, τόσον εἰς τὴν γεωργίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν, συνάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ διακυμάνσεις αὗται ἀντανακλοῦν ἐποχικὰς μεταβολὰς εἰς τὴν ζήτησιν γυναικῶν πρὸς συμμετοχὴν εἰς τρεχούσας δραστηριότητας. Τὸ ὅτι ἡ ἔρευνα τοῦ 1962 παρέσχε τὴν μεγίστην συμμετοχὴν τῶν εἰς τὸ «ἐργατικὸν δυναμικόν», ὀφείλεται ἐνδεχομένως εἰς τὸ ὅτι ἡ ἔρευνα αὕτη ἐνηργήθη εἰς μεταγενεστέρην ἡμερομηνίαν (8 Ἀπριλίου) ἀπὸ ὅ,τι αἱ ἄλλαι, εἰδικῶς δὲ ἀργότερον τῆς

ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ τῆς 19ης Μαρτίου 1961. Ἡ κατὰ τὸ 1963 μείωσις, ἐξ ἄλλου, (ἐκ 10% ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ 1960) ὀφείλεται ἐνδεχομένως ἐν τινι μέτρῳ εἰς τὴν μετανάστευσιν τῶν νέων γυναικῶν. Ἄλλ' ὡς καὶ προκειμένου περὶ τῶν ἀρρένων, πολὺ περισσότερα «ἐνεργοὶ» θήλειες ἐδηλώθη ὅτι δὲν εἶχον ἐργασθῆ ἢ δὲν εἶχον ζητήσει ἐργασίαν τὴν «τελευταίαν ἐβδομάδα», ὥστε δὲν περιελήφθησαν εἰς τὸ «ἐργατικὸν δυναμικόν» (βλέπε πίνακα 5). Ἐν σχέσει πρὸς τὰς θήλειες, πρέπει νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ βελτιωμένοι οἰκονομικαὶ συνθῆκαι εἰς τὰ ἀγροτικά νοικοκυριά (σύνταξις λόγω γήρατος, ἐμβάσματα ἀπὸ μέλη τῆς οἰκογενείας ἐργαζόμενα εἰς τὸ ἐξωτερικόν) ἴσως νὰ καθίστων ὀλιγωτέρον ἀναγκαίαν τὴν ἐργασίαν εἰς τὰς γυναῖκας. Ἄνευ περαιτέρω διερευνήσεων (εἰδικῶν εἰς διαδοχικὰς ἡμερομηνίας, τριμηνιαίας ἢ μηνιαίας, δι' ἀρκετὰ τοῦλάχιστον ἔτη) εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ ἐρμηνεύσῃ τις ὀρθῶς τὰς διακυμάνσεις ταύτας.

8.17 Αἱ ἐκτιμήσεις τοῦ «ἐργατικοῦ δυναμικοῦ» εἰς τὰς διαφόρους ἀστικές-ἀγροτικάς περιοχὰς εἶναι δυνατόν νὰ μελετηθοῦν εἰς τὸν πίνακα 5. Διὰ τοὺς σκοποὺς τῆς παρουσίας ἀναλύσεως εἶναι ἴσως ἐπαρκὲς νὰ διατηρήσωμεν τὰς ἀναφερομένας εἰς τὸ 1960 καὶ 1963. Αὗται ἔχουν ὡς ἀκολουθῶς:

Ἐργατικὸν δυναμικόν	Περιφέρεια Πρωτευούσης	Λοιπαὶ ἀστικαὶ περιοχαὶ	Ἡμιστικαὶ καὶ ἀγροτικά περιοχαὶ
Ἀρρενες			
1960 ('000)	491	426	1.404
1963 ('000)	522	476	1.278
Μεταβολὴ	+6,3%	+11,7%	-9,0%
Θήλειες			
1960 ('000)	186	146	803
1963 ('000)	188	145	690
Μεταβολὴ	+1,1%	-0,7%	-14,1%

8.18 Ἡ συνεχὴς εἰσροὴ πληθυσμοῦ εἰς τὴν Περιφέρειαν Πρωτευούσης καὶ τὰς λοιπὰς ἀστικές περιοχὰς προεκάλεσεν αὐξήσιν τοῦ ἄρρενος «ἐργατικοῦ δυναμικοῦ» εἰς τὰς περιοχὰς ταύτας, ὡς θὰ ἀνέμεινε τις, ἐνῶ εἰς τὰς ἀγροτικάς περιοχὰς τὸ ἄρρεν «ἐργατικὸν δυναμικόν» φαίνεται νὰ ἐμειώθη κατὰ 9% περίπου. Τὸ θῆλυ «ἐργατικὸν δυναμικόν», ἐξ ἄλλου, ἐνῶ ἐμφανίζει μείωσιν 14% περίπου εἰς τὰς ἀγροτικάς περιοχὰς, φαίνεται νὰ παρέμεινεν ἀμετάβλητον σχεδὸν εἰς τὴν Περιφέρειαν Πρωτευούσης καὶ τὰς λοιπὰς ἀστικές περιοχὰς.

8) Οἱ ἄνεργοι

8.19 Αἱ ἐκτιμήσεις αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀνέργων, αἱ περιεχόμεναι εἰς τὸν πίνακα 5, εἶναι δυνατόν νὰ συνοψισθοῦν ὡς ἀκολουθῶς:

1. Τὸ εἰς ποίαν ἔκτασιν εἶναι δυνατὴ ἡ ἀπαλοιφὴ τῶν οὕτω καλουμένων ὑποκειμενικῶν κριτηρίων, θὰ συζητηθῆ περαιτέρω (παράγρ. 9.23).

	3 ^{Απριλίου} 1960	19 ^{Μαρτίου} 1961
<i>*Αρρενες</i>		
Έργατικόν δυναμικόν ('000)	2.319	2.363
Έκ τούτων άνεργοι ('000)	163	125
Ποσοστά άνέργων	7,0%	5,3%
<i>Θήλεις</i>		
Έργατικόν δυναμικόν ('000)	1.136	1.120
Έκ τούτων άνεργοι ('000)	105	114
Ποσοστά άνέργων	9,2%	10,2%
	8 ^{Απριλίου} 1962	31 ^{Μαρτίου} 1963
<i>*Αρρενες</i>		
Έργατικόν δυναμικόν ('000)	2.319	2.275
Έκ τούτων άνεργοι ('000)	123	151
Ποσοστά άνέργων	5,3%	6,6%
<i>Θήλεις</i>		
Έργατικόν δυναμικόν ('000)	1.229	1.023
Έκ τούτων άνεργοι ('000)	103	107
Ποσοστά άνέργων	8,4%	10,5%

8.20 "Όσον αφορά εις την διαδικασίαν κατά την οποίαν προσδιορίσθησαν οι απόλυτοι αριθμοί άνεργων, βλέπε σημείωσιν του πίνακος 5. Έν όψει των συγκριτικώς μικρών αριθμών, οι συντελεσταί μεταβλητικότητος των εκτιμήσεων τούτων είναι φυσικά πολύ ύψηλοί. Οι συντελεσταί ούτοι εξετιμήθησαν ως ακόλουθως διά τά έτη 1960 και 1963:

	1960	1963
<i>*Αρρενες</i>	7,3%	6,8%
<i>Θήλεις</i>	13,6%	12,7%

8.21 Οι ύψηλοι συντελεσταί δεικνύουν ότι αι μεταβολαι εύρίσκονται εντός των όριών των διακυμάνσεων τής δειγματοληψίας και δέν είναι δυνατόν, συνεπώς, να θεωρηθούν ως στατιστικώς σημαντικά. "Αλλαι απόψεις, άφορώσαι εις την πρώιμον ήμερομηνίαν τής άπογραφής του 1961 και την πολύ μεταγενεστέραν τής έρευνής του 1962 (βλ. άνωτέρω, παράγραφον 8.10), δικαιολογούν τό ότι ή άνεργία μεταξύ των γυναικίων ήτο εις την πραγματικότητα κάπως μεγαλύτερα κατά την στιγμήν τής άπογραφής πληθυσμού του 1961 από ό,τι κατά τόν χρόνον των έρευνών άπασχολήσεως.

8.22 "Όσον αφορά εις τόν συνολικόν αριθμόν άνεργων, γίνεται κατωτέρω σύγκρισις μεταξύ των άνωτέρω εκτιμήσεων και των μηνιαίων άναφορών των Γραφείων Εύρέσεως Έργασίας, άναφερομένων εις τό τέλος Μαρτίου εκάστου έτους:

<i>*Ανεργοι άμφοτέρων των φύλων κατά:</i>	1960 ('000)	1961 ('000)	1962 ('000)	1963 ('000)
Έρευνας άπασχολήσεως	268	239	226	258
Γραφεία Εύρέσεως Έργασίας	114	100	89	94

1. Περιλαμβάνονται οι άνεργοι Έλληνες ναυτικοί εις Έλληνικούς λιμένας.

8.23 Φαίνεται, ούτω, ότι ό πραγματικός αριθμός άνεργων είναι κατά δύο και ήμισιαν φοράς σχεδόν μεγαλύτερος των αριθμών των δηλουμένων υπό των Γραφείων Εύρέσεως Έργασίας. Καί τούτο είναι φυσικόν, δεδομένου ότι πολλοί άνεργοι δέν έγγραφονται εις τά Γραφεία. Εις ώρισμένα επαγγέλματα (γεωργία, προσωπικαι ύπηρεσίαι, κλπ.) ή άρμοδιότης των Γραφείων είναι πράγματι πολύ περιωρισμένη.

8.24 Έπί πλέον, τά Γραφεία δέν γνωρίζουν πάντοτε πότε άτομα έγγραφέντα ως άνεργοι επιτυγχάνουν να εύρουν έργασίαν δι' ίδιας των προσπαθείας. Οι δηλωθέντες αριθμοί από τά Γραφεία οι άφορώντες εις τόν αριθμόν των παραμενόντων έγγεγραμμένων ως άνεργων προέρχονται δι' άπαλοιφής εκ του συνολικού αριθμού των έγγραφέντων: α) εκείνων των οποίων επ. βεβαιώθη ή τοποθέτησις, β) εκείνων διά τούς όποιους ούδέν ήκούσθη διά τούς τελευταίους έξ μήνας. Με άλλους λόγους, τά Γραφεία άναφέρουν τόν αριθμόν προσώπων των οποίων αι αίτήσεις, όρθώς ή έσφαλμένως, «παραμένουν άνοιχταί» εις τά αρχεία των. Τούτο είναι πλασματικός αριθμός· έμφανίζει όμως τούλάχιστον έάν ή άνεργία αυξάνεται ή μειούται. Από τής απόψεως ταύτης, φαίνεται να ύπάρχει ώρισμένη άντιστοιχία μεταξύ των εκθέσεων των Γραφείων και των άποτελεσμάτων των έρευνών άπασχολήσεως, ως προκύπτει εκ των ακόλουθων:

<i>Δείκται συνολικής άνεργίας</i>	1960 = 100	1960	1961	1962	1963
Έρευναι άπασχολήσεως		100	89	84	96
Έκθέσεις Γ.Ε.Ε.		100	88	78	82

8.25 Κατά τας έρευνας άπασχολήσεως οι άνεργοι ήρωτήθησαν έάν ειχον ύποβάλει αίτησιν δι' εξεύρεσιν έργασίας. Έκ τής πινακοποιήσεως των άπαντήσεων, είναι αρκετόν να παραθέσωμεν ένταύθα τά άποτελέσματα του 1963:

<i>Έπί τοίς εκατόν χωρίς έργασίαν, οί όποιοι εξήτουν τοιαύτην</i>	%
μέσω Γραφείων Εύρέσεως Έργασίας	16
εις την άγοράν (πλατείς, καφενεία, κλπ.)	6
εις διάφορα εργοστάσια	21
με άλλους εργοδότης	28
μέσω συγγενών	11
δι' άλλων μέσων (άγγελιών, κλπ.)	18
Σύνολον	100

8.26 Ούτω, μόνον τό 16% των άνεργων εδήλωσαν ότι εξήτουν έργασίαν μέσω των Γραφείων. "Ο απόλυτος αριθμός τούτων εξετιμήθη εις 41.000 περίπου. "Ο αριθμός ούτος άντιστοιχεί κατά προσέγγισιν προς τόν αριθμόν των προσώπων τά όποια συμπληρώνουν αίτήσεις εις τά Γραφεία κατά τούς μήνας Φεβρουάριον και Μάρτιον εκάστου έτους.

8.27 'Αξίζει να σημειωθή ότι μέγας αριθμός άνεργων ήσαν πρόσωπα (σχεδόν όλοι νέοι) ζητούντα έρ-

γασίαν διά πρώτην φοράν. Οί αριθμοί των είχαν ως ακόλουθος:

	1960 (⁰ 000)	1961 (⁰ 000)	1962 (⁰ 000)	1963 (⁰ 000)
Άρρενες	36	41	25	26
Θήλειες	33	46	52	32

Δέν είναι απόλυτως βέβαιον πώς πρέπει νά ἐρμηνευθοῦν οί ἀριθμοί οὔτοι. Ἴσως περιλαμβάνουν μερικόνους νέους οί ὅποιοι εἶχον ἐργασθῆ ὡς μὴ ἀμειβόμενα μέλη οἰκογενείας καί οί ὅποιοι οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχον ἐπι-ἀμοιβῆ ἐργασίαν, ἀλλ' αἱ ἐρωτήσεις αἱ ὅποιαί ἐτέθησαν εἰς τοὺς ἐρευνημένους δέν ἦσαν ἐπαρκῶς λεπτομερεῖς, ὥστε νά εἶναι βέβαιον ἐάν ὅλοι οὔτοι περιλαμβάνονται εἰς τὰς ἀνωτέρω παρατεθείσας ἐκτιμήσεις. (Τοῦτο δέν θά ἐπηρέαζε τὸ ἐκτιμηθὲν σύνολον ἀνέργων.)

ε) Πρόσωπα «ἐκτὸς ἐργασίας» καί πρόσωπα «μὴ περιλαμβανόμενα εἰς τὸ ἐργατικὸν δυναμικόν»

8.28 Εἰς τὴν παράγραφον 8.3 ἀνεφέρθησαν ὠρισμένοι λόγοι διὰ τοὺς ὁποίους ἄτομα θά ἦτο δυνατόν νά ἀπουσιάζουν ἐκ τῶν ἐργασιῶν των κατὰ τὴν ἐβδομάδα τὴν προηγουμένην τῆς ἡμέρας τῆς ἐρέυνης ἢ τῆς ἀπογραφῆς, θεωρούμενα εἰσέτι ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸ «ἐργατικὸν δυναμικόν». Ἡ συχνότης τῶν λόγων τούτων ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ ἀκολουθοῦ πίνακος:

Ἀπουσιάζοντες ἐκ τῶν ἐργασιῶν των λόγω:	1960 (⁰ 000)	1962 (⁰ 000)	1963 (⁰ 000)
<i>Ἄρρ ε ν ε ς</i>			
προσκαίρου ἀσθενείας	43	74	58
ἀδείας	18	8	6
ἐργατικῶν διαφορῶν	8	—	—
κακοκαιρίας	23	—	—
Σύνολον	92	82	64
<i>Θ ἡ λ ε ι ς</i>			
προσκαίρου ἀσθενείας	11	54	45
ἀδείας	1	1	2
ἐργατικῶν διαφορῶν	—	—	—
κακοκαιρίας	12	—	—
Σύνολον	24	55	47

8.29 Ἀντίστοιχα ἐρωτήματα δέν ἐτέθησαν κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1961 (βλ. σημειώσιν πίνακος 5). Κατὰ τὸ 1960, ἡ κακοκαιρία ἀνεφέρετο συχνά ὡς λόγος διὰ τὸν ὅποιον οἱ ἀπαντῶντες ἀπουσιάζον τῶν ἐργασιῶν των, εἰς ὠρισμένας δὲ περιπτώσεις αἱ ἐργατικαὶ διαφοραί. Πάντως, συνηθέστερον ἀνεφέρετο ἡ πρόσκαιρος ἀσθένεια, ὡς συνέβη τὸ 1962 καί τὸ 1963.

8.30 Σειρὰ ἐτέρων λόγων, διὰ τοὺς ὁποίους οἱ ἀπαντῶντες δέν εἶχον ἐργασθῆ τοῦλάχιστον 10 ὥρας τὴν προηγουμένην τῆς ἡμέρας τῆς ἀπογραφῆς ἢ τῆς ἐρέυνης ἐβδομάδα (ἂν καί «συνήθως εἰργάζοντο»), δέν ἐθεωρήθη ὡς ἐπαρκῆς δικαιολογία διὰ νά διατηρηθοῦν οὔτοι (δηλαδὴ οἱ ἀπαντῶντες) εἰς τὸ «ἐργατι-

κὸν δυναμικόν» (ἐκτὸς ἐάν ἐζήτουν ἐργασίαν). Ὁ σημαντικώτερος τῶν λόγων τούτων ἦτο ἡ «ἐλλειψὶς ἐργασίας», ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ἀκολουθῶν:

Μὴ ἀνήκοντες εἰς τὸ «ἐργατικὸν δυναμικόν» λόγω:	1960 (⁰ 000)	1962 (⁰ 000)	1963 (⁰ 000)
<i>Ἄρρ ε ν ε ς</i>			
ἐλλείψεως ἐργασίας	20	93	84
λοιπῶν αἰτιῶν	4	29	91
μὴ δηλωθέντες λόγοι	7	2	12
Σύνολον	31	124	187
<i>Θ ἡ λ ε ι ς</i>			
ἐλλείψεως ἐργασίας	69	317	323
λοιπῶν αἰτιῶν	3	19	129
μὴ δηλωθέντες λόγοι	10	2	14
Σύνολον	82	338	466

8.31 Ἡ ἔκφρασις «ἐλλειψὶς ἐργασίας» χρήζει ἐρμηνείας. Ἴσχυει διὰ πολλὰς περιπτώσεις μὴ ἀμειβόμενων μελῶν οἰκογενείας (συζύγων γεωργῶν, ἰδιαιτέρως), διὰ τὰ ὅποια δέν ὑπῆρχεν ἐξωτερικὴ ἐργασία λόγω ἐποχῆς. Ἴσχυει ἐπίσης, λίαν περιορισμένως, καί διὰ τοὺς δι' ἴδιον λογαριασμὸν ἐργαζομένους: μερικόνους γεωργοὺς, ὡς καί τινες βιοτέχνες, πρὸς τὸ παρὸν ἄνευ πελατείας. (Θά ἐφαίνετο ὀλίγον ἀμφίβολον ἐάν κανεὶς πρέπει νά ἀποκλείσῃ τοὺς τελευταίους ἐκ τοῦ «ἐργατικοῦ δυναμικοῦ». Διὰ τοὺς σκοποὺς ὅμως τῆς παρούσης ἀναλύσεως, ἀπεφασίσθη νά θεωρηθοῦν οὔτοι ὡς μὴ ἀνήκοντες εἰς τὸ «ἐργατικὸν δυναμικόν».)

8.32 Μεταξὺ τῶν (λοιπῶν λόγων) διὰ τοὺς ὁποίους οἱ ἀπαντῶντες δέν εἶχον ἐργασθῆ τοῦλάχιστον 10 ὥρας τὴν «τελευταίαν ἐβδομάδα», καί δέν εἶχον συνεπῶς περιληφθῆ εἰς τὸ «ἐργατικὸν δυναμικόν», ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν ἀνεφέρετο συχνά ἡ στρατιωτικὴ θητεία τὸ 1963, ἐνῶ ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἡ ἐγκυμοσύνη (ἀντικαθιστώσα κατὰ τὰ φαινόμενα τὴν ἀπάντησιν «πρόσκαιρος ἀσθένεια», εἰς ὠρισμένην ἔκτασιν).

8.33 Θά ἦτο ἀσφαλῶς σφάλμα νά σκεφθῆ τις ὅτι ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἐδηλώθησαν ὡς «οἰκονομικῶς ἐνεργοὶ» ἀλλὰ δέν ἀνήκον εἰς τὸ «ἐργατικὸν δυναμικόν» ἦσαν ἀδρανεῖς τὴν προηγουμένην τῆς ἡμέρας τῆς ἐρέυνης ἢ τῆς ἀπογραφῆς ἐβδομάδα. Αἱ πλείοσαι τῶν γυναικῶν ἐφρόντιζον διὰ τὰς οἰκίας των καί ἀσφαλῶς ὠρισμένοι νέοι ἠσχολοῦντο εἰς τὴν μελέτην.¹

1. Δεδομένου ὅτι αἱ πληροφορίαὶ αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὰς «οἰκοκυράς» καί τοὺς «σπουδαστάς» φαίνεται νά ἦσαν συχνά διφορούμεναι, δέν ἐγένετο προσπάθεια προσδιορισμοῦ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν «ἀνέργων» καί τῶν «ἐκτὸς ἐργασίας» εὐρισκομένων προσώπων. (Ὅταν αἱ ἀπαντήσεις των δέν ἐγένων ἀμφιβολίας, περιλαμβάνοντο μεταξύ τῶν λοιπῶν ἀνέργων) καί τῶν λοιπῶν προσώπων τῶν «ἐκτὸς ἐργασίας».) Ἀπ' εὐθείας ἐκτιμήσεις ἐκ τοῦ δείγματος τοῦ 1962 ἔδωσαν σύνολον 816.000 σπουδαστῶν καί μαθητῶν ἡλικίας ἔτι τῶν 10 ἐτῶν (452.000 ἄρρενες καί 364.000 θήλειες), ἐκ τῶν ὁποίων 75.000 ἐδήλωσαν ὅτι «ἐργάζονται συνήθως» — 42.000 εἶχον ἐργασθῆ τοῦλάχιστον 10 ὥρας τὴν τελευταίαν ἐβδομάδα. Ὁμοίως, ἐκ τῶν 2.102.000 «οἰκοκυρῶν» 960.000 ἐδήλωσαν ὅτι «ἐργάζονται συνήθως» (840.000 εἰς τὴν γεωργίαν), ἐνῶ 670.000 εἶχον ἐργασθῆ τοῦλάχιστον 10 ὥρας τὴν τελευταίαν ἐβδομάδα (591.000 εἰς τὴν γεωργίαν).

ς) *Ωραι εργασίας

8.34 Παρατίθενται κατωτέρω συνοπτικά αποτελέσματα της απογραφής πληθυσμού 1961 και της έρευνας απασχολήσεως 1963, αναφερόμενα εις τās εκτελεσθείσας ώρας εργασίας την «τελευταίαν εβδομάδα».

*Ωραι	Κατώτερον τεταρτημόριον	Διάμεσος	*Ανώτερον τεταρτημόριον
*Αρρενες			
Εις άγροτικά επαγγέλματα:			
1961	33	43	50
1963	22	33	48
Εις μη άγροτικά επαγγέλματα:			
1961	41	45	50
1963	34	43	49
Θήλειες			
Εις άγροτικά επαγγέλματα:			
1961	19	30	40
1963	15	23	34
Εις μη άγροτικά επαγγέλματα:			
1961	35	43	48
1963	12	36	46

8.35 Κατά τον ύπολογισμόν των παραμέτρων τούτων, τά άτομα τά όποια ούδόλωσ ειχον έργασθη την «τελευταίαν εβδομάδα» (περισσότερα τó 1963 από ό,τι τó 1961, ώς τούλάχιστον φαίνεται) άπεκλείσθησαν. Διαπιστούται, έν τούτοις, ότι ύφίσταται μεγάλη διαφορά μεταξύ των στοιχείων τού 1963 και τού 1961. Ένω κατά τó 1961 τó ήμισυ των άρρένων των ένεργών εις την γεωργίαν έδήλωσαν ότι ειχον έργασθη όλιγωτέρας των 43 ώρων και τó έν τέταρτον όλιγωτέρας των 33, τó 1963 εύρέθη ότι τó ήμισυ ειχον έργασθη όλιγωτέρας των 33 ώρων και τó έν τέταρτον όλιγωτέρας των 22. Ός πρòς τās ένεργους εις την γεωργίαν θήλειες, ή διαφορά είναι όμοίως σημαντική, έπηρεάζουσα άκόμη και τó άνωτερον τεταρτημόριον, τó όποιον φαίνεται νά έμειώθη από 40 εις 34 ώρας, μέ αντίστοιχον μείωσιν τής διαμέσου και τού κατωτέρου τεταρτημορίου. Εις τά μη άγροτικά επαγγέλματα, δύναται τις νά παρατηρήσ η την αύτην μεταβολήν, όλιγωτερον σημαντικήν έν σχέσει πρòς τούς άρρενας (διά τούς όποιους τó ένδοτεταρτημοριακόν εύρος παρέμεινεν εις συγκριτικώς ύψηλόν επίπεδον), άλλ' έξ ύσου σημαντικήν ώς πρòς τās θήλειες (διά τās όποιās τó κατώτερον τεταρτημόριον έμειώθη από 35 ώρας εις 12).

8.36 Τούτο όμως ούδεμίαν σχέσηιν έχει πρòς την έπελθούσαν, εις την πραγματικότητα, μεταβολήν. Η έξήγησις φαίνεται νά είναι ότι ή έρευνα τού 1963 (ώς και ή τού 1962 μέ τά αυτά άποτελέσματα) διεξήχθη προσεκτικώτερον. Έζητήθη από τούς έρευνωμένους νά δηλώσουν πόσας ώρας ειχον έργασθη έκάστην ήμέραν τής προηγούμενης εβδομάδος. Τούτο ώδήγησεν εις εκτιμήσεις χαμηλοτέρας εκείνων αι όποιαι ειχον έπιτευχθη κατά την άπογραφήν τού 1961 (και κατά την δοκιμαστικήν άπογραφήν τού 1960), ότε οι έρευνώμενοι ήρωτήθησαν άπλως νά ειπουν πόσας ώρας συνολικώς ειχον έργασθη την «τελευταίαν εβδομάδα».

ζ) «Έργατικόν δυναμικόν» και «διαθέσιμον δυναμικόν»

8.37 Έδείχθη ήδη (βλέπε παράγραφον 7.11) ότι αι έρευναι άπασχολήσεως των έτων 1962 και 1963 άπεκάλυψαν την ύπαρξιν μεγάλου άριθμού «όριακων έργατων», οι όποιοι ήσαν διαθέσιμοι πρòς έργασίαν, όταν παρίστατο ανάγκη. Ούτοι δέν περιελήφθησαν εις τó «έργατικόν δυναμικόν» κατά τόν χρόνον τής διενεργείας τής έρεύνης, δεδομένου ότι δέν εξήτουν έργασίαν έταξινομήθησαν όμως ως «οικονομικώς ένεργοί», διότι έδήλωσαν ότι «συνήθως» μετέχουν εις οικονομικās δραστηριότητας, «τούλάχιστον κατά την διάρκεια των έαρινων καλλιεργειών και τού θερισμού, ή κατά τās πωλήσεις κατά την περίοδον τού Πάσχα και των Χριστουγέννων». Αί εκτιμήσεις αι άφορῶσαι εις τó «έργατικόν δυναμικόν» καθιστούν δυνατήν την καλύτεραν αξιολόγησιν τής δυνάμεως τού «έφεδρικού τούτου στρατού» των «όριακων έργατων».

8.38 Τούτο έμφαίνεται εις τόν πίνακα 5, όπου αι τελευταίαι στήλαι δεικνύουν την ύπεροχήν των «οικονομικώς ένεργών» έναντι τού «έργατικού δυναμικού», τόσον εις απόλυτους άριθμούς όσον και εις ποσοστά επί τούς έκατόν τού «έργατικού δυναμικού». Έπειδή αι έρευναι άπασχολήσεως διεξήχθησαν ένωρίς την άνοιξιν έκάστου έτους, τó «έργατικόν δυναμικόν» παρουσιάζει μικράς σχετικώς διακυμάνσεις (σχετικά σχόλια έγένοντο εις τās παραγράφους 8.6 κ.έ.). 'Αφ' έτέρου, λόγω των βελτιωμένων μεθόδων συνεντεύξεως, ό συνολικός άριθμός των «οικονομικώς ένεργών» φαίνεται νά ηυξήθη σημαντικώς, κατά συνέπειαν δέ και ή ύπεροχή των «οικονομικώς ένεργών» έναντι τού «έργατικού δυναμικού» (άπό 1% τó 1961 εις 8% τó 1963, όσον άφορᾷ εις τούς άρρενας' από 7% τó 1961 εις 45% τó 1963, όσον άφορᾷ εις τās θήλειες).

8.39 Τά κατωτέρω στοιχεία, αναφερόμενα εις τó 1963, εξήχθησαν εκ τού πίνακος 5.

*Οριακοί έργαται εις απόλυτους άριθμούς και επί τούς έκατόν τού πραγματικού «έργατικού δυναμικού» 25-31 Μαρτίου 1963	*Αρρενες ('000)	Θήλειες ('000)
	*Απόλυτοι άριθμοι	
Σύνολον Έλλάδος	187	466
Περιφέρεια Πρωτευούσης	15	5
Λοιπαί άστικά περιοχαί	22	26
*Ημιαστικά και άγροτικά περιοχαί	149	434
	*Υπεροχή έναντι τού «έργατικού δυναμικού»	
Σύνολον Έλλάδος	8,2%	45,5%
Περιφέρεια Πρωτευούσης	2,8%	2,7%
Λοιπαί άστικά περιοχαί	4,6%	17,9%
*Ημιαστικά και άγροτικά περιοχαί	11,7%	63,0%

Εις τās ήμιαστικάς και άγροτικάς περιοχάς, έπομένως, αι έρευναι άπασχολήσεως τού 1963 (ώς και ή τού 1962) άπεκάλυψαν την ύπαρξιν άρκετών εκατοντάδων χιλιάδων αυτών των «όριακων έργατων». Ησαν κυρίως θήλειες, και δέν ύπάρχει άμφιβολία ότι αι πλεϊστοι τούτων ήσαν ένεργοί εις άγροτικά επαγγέλματα. (Τούτο προκύπτει, ως θα άνέμενε τις, εκ προσ-

θέτων πινακοποιήσεων, αί ὁποῖαι δυστυχῶς δὲν ὠλοκλήρωθησαν, ὥστε νὰ παρατεθοῦν ἐνταῦθα. Βλέπε πάντως τὴν ὑποσημείωσιν τῆς παραγράφου 8.33, ἣ ὁποία φαίνεται νὰ δεικνύη ὅτι τὸ 1962 ἐκ τῶν 340.000 περίπου θηλέων «ὀριακῶν ἐργατῶν» αἱ 250.000 ἦσαν σύζυγοι καὶ θυγατέρες γεωργῶν—ἕτεροι δὲ 600.000 σύζυγοι καὶ θυγατέρες γεωργῶν εἶχον πράγματι ἐργασθῆ τοῦλάχιστον 10 ὥρας τὴν «τελευταίαν ἐβδομάδα», συμφώνως πρὸς τὴν ἔρευναν τοῦ 1962.)

8.40 Ἐὰν τὸ σύνολον τῶν «οἰκονομικῶς ἐνεργῶν» θεωρῆται ὡς ἀντιπροσωπεῦον τὸ «διαθέσιμον δυναμικόν», πρέπει νὰ ἔχη τις ὑπ' ὄψιν ὅτι πολλοὶ τῶν «οἰκονομικῶς ἐνεργῶν» εἶναι διαθέσιμοι εἰς περιωρισμένην μόνον ἔκτασιν καὶ δι' ἐργασίαν ἐντὸς τῆς οἰκογενειακῆς ἐπιχειρήσεως (ἦτοι κατὰ κανόνα ἐπὶ τῆς οἰκογενειακῆς γεωργικῆς ἐκμεταλλεύσεως), ὅταν παρίσταται ἀνάγκη. Δὲν εὐρίσκονται εἰς τὴν ἀγοράν.

η) Ὑποαπασχόλησις

8.41 Ἐδείχθη ἤδη ὅτι δὲν δύναται τις νὰ συναγάγῃ ἐκ τῶν διαθέσιμων στοιχείων ἐὰν αἱ γυναῖκες αἱ δηλωθεῖσαι ὡς «οἰκονομικῶς ἐνεργοὶ» ἀλλ' «ἐκτὸς ἐργασίας» ἦσαν ἀδρανεῖς, μετ' ἄλλους λόγους ἐὰν ἦσαν «ὑποαπασχολούμεναι». Ἡ αὕτη παρατήρησις ἰσχύει καὶ δι' ἐκείνας τὰς γυναῖκας αἱ ὁποῖαι εἶχον ἐργασθῆ ὀλιγωτέρας τῶν κανονικῶν ὥρων ἐργασίας—πολλὰ πολὺ ὀλιγωτέρας, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν προηγουμένως παρατεθεισῶν πληροφοριῶν ἀναφορικῶς πρὸς τὰς ὥρας ἐργασίας (βλ. παράγραφον 8.34). Δι' οἰανδήποτε κρίσιν τοῦ εἶδους τούτου, θὰ ἔπρεπε κανεὶς νὰ γνωρίζῃ, τοῦλάχιστον ἐν σχέσει πρὸς τὰς γυναῖκας τὰς χαρακτηρησθείσας ὡς «οἰκοκυράς», τί ποσὸν οἰκιακῶν ἐργασιῶν ἀντεπροσώπευον.

8.42 Ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἄνδρας, ἐξ ἄλλου, (καὶ ὡς πρὸς τὰς γυναῖκας τὰς μὴ χαρακτηρησθείσας ὡς «οἰκοκυράς») δύναται τις νὰ υποθέσῃ ὅτι οἱ πλεῖστοι ἐκείνων οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐργασθῆ ὀλιγωτέρας τῶν κανονικῶν ὥρων ἐργασίας ἦσαν «ὑποαπασχολούμενοι». Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὰ ἀγροτικά ἐπαγγέλματα δὲν παρέχουν συχνὰ πλήρη ἀπασχόλησιν εἰς τοὺς γεωργοὺς καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους. Ἀλλ' αἱ ἐποχικαὶ συνθήκαι προκαλοῦν ὡσαύτως διακυμάνσεις εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐργασθεισῶν ὥρων καὶ εἰς ἄλλα ἐπαγγέλματα. Αἱ παροῦσαι πληροφορίες δὲν παρέχουν προφανῶς ἐν μέτρον τῆς «ὑποαπασχολήσεως», ἣ ὁποία ἀναμφιβόλως ὑφίσταται εἰς πολλὰ ἐπαγγέλματα, ὑπὸ μορφήν μειωμένων ὥρων ἐργασίας. Οὕτω, ἐζητήθησαν πληροφορίες μόνον ὡς πρὸς τοὺς «ἀπασχολουμένους» οἱ ὁποῖοι οὐδόλως εἶχον ἐργασθῆ, ἢ εἶχον ἐργασθῆ ὀλιγωτέρας τῶν 10 ὥρων τὴν «τελευταίαν ἐβδομάδα», διατί ἀπουσίαζον ἐκ τῶν ἐργασιῶν των. Οἱ αὐτοὶ ὅμως λόγοι (πρόσκαιρος ἀσθένεια, ἄδεια, κλπ.) ἐπηρεάζουν ἐνδεχομένως τὰς πράγματι ἐργασθείσας ὥρας ὑπὸ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐργασθῆ τοῦλάχιστον 10, ἀλλ' ὀλιγωτέρας τῶν κανονικῶν ὥρων ἐργασίας. (Αἱ «κανονικαὶ ὥραι» πρέπει νὰ ὀρισθοῦν εἴτε δι' ἀναφορὰς εἰς περιγραφὰς τοῦ νόμου, εἴτε, πρᾶγμα τὸ ὅποιον εἶναι καὶ προτιμότερον, ὡς αἱ ὥραι ἐργασίας αἱ περισσότερον συχνὰ ἐκτελούμεναι ἐβδομα-

διαίως, ἀπὸ τοὺς ἐργάτας, ὑπὸ συνθήκας πλήρους ἀπασχολήσεως.)

8.43 Ἐπὶ πλεόν, ἐὰν τις ἐπιθυμῇ νὰ μελετήσῃ πράγματι τὸ πρόβλημα τῆς ὑποαπασχολήσεως, θὰ πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ ἐξετάσῃ τί ὀνομάζεται «ἀφανὴς ὑποαπασχόλησις», συμβαίνουσα ὅταν ἡ ἐργασία ἐκτελεῖται ὑπὸ τόσον ἀντιξοῦς συνθήκας ἢ, ἔστω, μετ' ὅσον πρωτόγονα ἐργαλεῖα, ὥστε δὲν παρέχει εἰς τὸν ἐργάτην εὐλογον ἀνταμοιβήν, παρ' ὅλον ὅτι ἐργάζεται κανονικὰς ὥρας καὶ ἴσως καὶ περισσότερον τῶν κανονικῶν ὥρων. Θὰ ἠδύνατό τις νὰ εὕρῃ πολλὰ παραδείγματα τούτου ἐν Ἑλλάδι, τόσον εἰς τὰ ἀγροτικά ὅσον καὶ τὰ μὴ ἀγροτικά ἐπαγγέλματα. Ἐν σημαντικὸν παράδειγμα, εἰς τὸ ὅποιον ἔχει δοθῆ κάποια προσοχή, εἶναι ὁ τεμαχισμὸς τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων, ὁ ὁποῖος ἀναγκάζει τοὺς γεωργοὺς νὰ χάνουν πολὺν χρόνον μεταβαίνοντες ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἀγροτεμαχίου εἰς τὸ ἕτερον.¹ Τοῦτο ἀποτελεῖ μίαν ἀποψὴν τῆς γεωργικῆς ἐργασίας ἐν Ἑλλάδι ἣ ὁποία θὰ ἔπρεπε νὰ μελετηθῆ, μετ' ἰσοπεδικὴν καθορισμοῦ τοῦ βαθμοῦ τῆς «ἀφανοῦς ὑποαπασχολήσεως» τῆς ἐλληνικῆς γεωργίας.

9. ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙΣ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΠΡΟΟΠΤΙΚΑΙ

α) Σύνοψις ἐκτιμήσεων ἐκ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1961 καὶ τῶν ἐρευνῶν ἀπασχολήσεως

9.1 Εἰς τὸ διάγραμμα 6, αἱ ἐκτιμήσεις αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὸ «ἐργατικὸν δυναμικόν» τὴν 19ην Μαρτίου 1961 συνεδυάσθησαν πρὸς τὰ γενικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ, διὰ νὰ παράσχουν πλήρη εἰκόνα τῶν σχετικῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν ἀντιστοιχῶν ἀριθμῶν. Τὸ διάγραμμα ἐγένετο ὡς ἀκολούθως:

1) Ἐκ τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ ἀρρένων καὶ θηλέων τῆς ἀπογραφῆς ἀφηρέθησαν: Πρῶτον, ἀγόρια καὶ κορίτσια ἡλικίας κάτω τῶν 10 ἐτῶν, κατόπιν οἱ μαθηταὶ καὶ σπουδασταὶ καὶ οἱ ἀνίκαιοι πρὸς ἐργασίαν (λόγω ἀναπηρίας, ἀσθενείας ἢ γῆρατος) καὶ οἱ ἀποσυρθέντες τῆς ἐργασίας των. Οἱ λοιποὶ ἄρρενες καὶ θῆλειες εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθοῦν ὡς «δυναμικῶς ἐνεργοί», παρ' ὅλον ὅτι περιλαμβάνουν τὰς οἰκοκυράς, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν ἀπογραφὴν ἐδηλώθησαν ὡς «μὴ ἐνεργοί».

2) Περαιτέρω ἀφαίρεσις τῶν νέων τῶν ἐκπληρούντων τὴν στρατιωτικὴν των θητείαν (καὶ τῶν φυλακισμένων) δίδει τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀρρένων οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν ἀπογραφὴν ἐταξινόμηθησαν ὡς «οἰκονομικῶς ἐνεργοί». Εἰς τὸ διάγραμμα χαρακτηρίζονται ὡς «συνήθως ἐνεργοί».

3) Ὡς πρὸς τὰς θῆλειες, ὁ ἀριθμὸς τῶν «συνήθως ἐνεργῶν» προέκυψεν ἐκ τῆς προσθήκης εἰς τὸ θῆλυ «ἐργατικὸν δυναμικόν» τῆς 19ης Μαρτίου 1961 τῶν «ὀριακῶς ἐργαζομένων», αἱ ὁποῖαι δὲν εἶχον δηλωθῆ ὡς ἐνεργοὶ κατὰ τὴν ἀπογραφὴν, ἀλλ' ἢ ὑπαρξίς τῶν

1. Βλ. Βιβλιογρ. 23.

όποιων διεπιστώθη εκ των μεταγενεστέρων έρευνών άπασχολήσεως. Αί λοιπαί «δυναμικώς ένεργοί» θήλεις άπασχολούντο καθ' ύπόθεσιν εις οικιακάς άποκλειστικώς έργασίας. Διά να δειχθῆ δέ ότι τοῦτο άποτελεῖ μίαν άβεβαίαν κάπως ύποδιαίρεισιν, τὸ ὄρισον μεταξὺ τῶν ομάδων εις τὸ διάγραμμα εκάλυφθη διά παραλλήλων γραμμῶν.

4) "Αρρενες καὶ θήλεις οἱ ὅποιοι δέν ειργάσθησαν 10 τοῦλάχιστον ὥρας κατά τήν πρό τῆς ἡμέρας τῆς άπογραφῆς έβδομάδα (δι' άλλους λόγους εκτός άδειας ἢ προσκαίρου άσθενείας) καὶ οἱ ὅποιοι δέν εκζητούν έργασίαν, έθεωρήθησαν ὡς μη άνήκοντες εις τὸ «έργατικὸν δυναμικόν». "Όταν άφαιρεθοῦν οὗτοι, προκύπτει τὸ (πολιτικόν) «έργατικὸν δυναμικόν», τὸ ὅποιον περιλαμβάνει τοὺς «άπασχολουμένους», τοὺς «άνέργους» καὶ τοὺς «εκτός έργασίας» λόγω προσκαίρου άσθενείας ἢ (μετ' άποδοχῶν) άδειας.

β) 'Η καταλληλότης τῶν διαφόρων έννοιῶν

9.2 Πρὶν ἢ επιχειρήσῃ τις να κρίνῃ εἴναι αἱ διάφοροι έννοιαι αἱ ὅποιαί άνεπτυχθησαν άνωτέρω εἶναι ἢ ὄχι κατάλληλοι, πρέπει να διευκρινισῆ ποίους σκοποὺς ύποτίθεται ὅτι εκυπηρετοῦν. Τὸ θέμα τοῦτο δέν εἶναι δυνατόν να άναπτυχθῆ πλήρως ένταῦθα, ώρισμένοι ὅμως παρατηρήσεις εἶναι άσφαλῶς άναγκαῖαι.

9.3 Αἱ κλασικαὶ άπογραφικαὶ έννοιαι τοῦ «έργαζομένου πληθυσμοῦ» (ὡς συνισταμένου εκ̄ εκείνων οἱ ὅποιοι εἶτε έχουν εν̄ επάγγελμα ἢ εργάζονται συνήθως) άπεσκοποῦν άναμφιβόλως εις τὸ να δώσουν πληροφορίας περι τῶν κοινωνικῶν καὶ οικονομικῶν εκ̄ελίξεων, δέν φαίνεται ὅμως να εἶχον σαφεῖς σκοποὺς κρατικῆς πολιτικῆς (εἴναι ὄχι στρατιωτικοὺς ἢ διοικητικούς εν̄ σχέσει πρὸς τήν φορολογία, διά τήν παροχὴν άδειῶν άσκήσεως ώρισμένων επαγγελμάτων, γεωργικῶν μεταρρυθμίσεων, κλπ.). Μόνον κατά τὰς τελευταίας δύο ἢ τρεῖς δεκαετίας εκ̄δόθη προσοχή εις τοὺς σκοποὺς κρατικῆς πολιτικῆς διά τὰς άνάγκας προγραμματισμοῦ τῆς οικονομικῆς ανάπτυξεως.

9.4 'Εάν αἱ άπογραφαὶ πληθυσμοῦ πρόκειται να χρησιμοποιοῦνται διά τὸν προγραμματισμὸν τῆς οικονομικῆς ανάπτυξεως, εἶναι προφανές ὅτι πρέπει να παρέχουν πλήρεις πληροφορίες επί τοῦ διαθέσιμου δυναμικοῦ, τὸσον ὡς πρὸς τήν αριθμητικὴν δύναμιν τοῦ κεφαλαίου τούτου τῶν ανθρωπίνων πόρων ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὰ σημαντικώτερα χαρακτηριστικά: φύλον, ηλικίαν, οικογενειακὴν κατάστασιν, εκ̄παίδευσιν, επ̄αγγελματικὴν εμπειρίαν—καὶ τὸν βαθμὸν χρησιμοποίησέως του. Θὰ εν̄ομιζέ τις ὅτι ἡ έννοια «συνήθως ενεργοί» άνταποκρίνεται πρὸς τὰς άνάγκας τοῦ προγραμματισμοῦ καλύτερον ἀπὸ τήν σύγχρονον έννοιαν «έργατικὸν δυναμικόν», δεδομένου ὅτι ἡ τελευταία περιορίζεται μόνον εις εκείνους οἱ ὅποιοι εἶναι πράγματι άπασχολούμενοι ἢ προσφέρουν τὰς υπηρεσίας των εις τήν αγοράν, εις δοθεῖσαν στιγμήν. (Βλέπε, πάντως, κατωτέρω παραγράφους 9.10 κ.έ.)

9.5 Τοῦτο δέν σημαίνει ὅτι ἡ έννοια «έργατικὸν δυναμικόν» εἶναι άσχετος ἀπὸ άπόψεως οικονομικῆς πολιτικῆς. Αἱ στατιστικαὶ άπασχολήσεως καὶ άνερ-

γιας αἱ προερχόμεναι εκ̄ τριμηνιαίων ἢ μηνιαίων έρευνῶν άπασχολήσεως άποτελοῦν τοὺς περισσότερον σημαντικούς ὁδηγούς, εις τὰς 'Ηνωμένας Πολιτείας καὶ άλλου, διά νομισματικά, δημοσιονομικά, οικονομικά καὶ λοιπά μέτρα, σκοποῦντα εις τὸ να άσκοῦν επίδρασιν επί τῶν γενικῶν οικονομικῶν εκ̄ελίξεων καὶ να υποβοηθοῦν τοὺς άνέργους. 'Η χρησιμότης των διά τοιοῦτους σκοποὺς άναμένεται να εκ̄ζηθῆ, ὡς άποτέλεσμα τελειοποιήσεων ύποδειχθειῶν ὑπὸ τῆς «'Υπὸ τοῦ Προέδρου συσταθείσης 'Επιτροπῆς εκ̄ξιολογήσεως τῶν Στατιστικῶν 'Απασχολήσεως καὶ 'Ανεργίας», εις τήν εκ̄θεσίν της τοῦ 1962.¹

9.6 'Η 'Επιτροπὴ εκ̄υρε τήν έννοιαν «έργατικὸν δυναμικόν» κατάλληλον ὡς ὄργανον τρεχούσης ανάλυσεως τῆς αγοράς εργασίας, υπέδειξεν ὅμως, μεταξύ τῶν άλλων, ὅτι «χρειάζονται περισσότερα στοιχεῖα διά τὰ άτομα τὰ μη άνήκοντα εις τὸ έργατικὸν δυναμικόν», επίσης δέ ὅτι «ὁ άπλοῦς διαχωρισμὸς μεταξύ εν̄τός καὶ εκ̄τός τοῦ έργατικοῦ δυναμικοῦ δέν άποτελεῖ, διά πολλοὺς σκοποὺς, ικανοποιητικὸν μέτρον τῆς προσφορᾶς εργασίας».²

9.7 'Η πρώτη τῶν άνωτέρω διαπιστώσεων άφορᾷ ιδιαιτέρως εις τοὺς «ὀριακῶς εργαζομένους», εν̄ῶ ἢ δευτέρα ὅλους οἱ ὅποιοι ώνομάσθησαν άνωτέρω «δυναμικῶς ενεργοί». Θὰ ἠδύνατό τις να κάμνῃ λογικῶς ακριβεῖς εκ̄τιμήσεις άναφερομένας εις τοὺς συνολικοὺς ανθρωπίνους πόρους, μόνον κατόπιν διακριβώσεως τῶν συνθηκῶν καὶ τῆς εκ̄τάσεως εις τήν ὅποιαν εἶναι διαθέσιμοι πρὸς εργασία οἱ «ὀριακῶς εργαζόμενοι» καὶ οἱ λοιποὶ «δυναμικῶς ενεργοί». 'Η διακριβωσις αὕτη εἶναι άναγκαῖον στοιχεῖον εκ̄εῦνης τῆς οικονομικῆς ανάπτυξεως.³

9.8 'Εάν αἱ άπόψεις αὗται εἶναι σημαντικαὶ διά τὰς 'Ηνωμένας Πολιτείας, εἶναι άσφαλῶς εἶτι μεγαλύτερας σημασίας διά τήν 'Ελλάδα, δεδομένου ὅτι ὁ οικονομικὸς προγραμματισμὸς άποσκοπεῖ εις τὸ να επιφέρῃ διαρθρωτικὰς μεταβολὰς εις τήν οικονομίαν τῆς χώρας, διά τῶν ὅποιων οἱ ανθρωπῖνοι πόροι θὰ χρησιμοποιοῦνται καλύτερον. Ποία εμπειρία εἶναι δυνατόν να προκύψῃ εκ̄ τῆς άπογραφῆς πληθυσμοῦ τοῦ 1961 καὶ τῶν πειραματικῶν εκ̄ρευνῶν άπασχολήσεως τῶν ε̄των 1960, 1962 καὶ 1963, ὅσον άφορᾷ εις τὰς καλύτερας μεθόδους τὰς χρησιμοποιηθησομένας εις περαιτέρω διερευνήσεις πρὸς τὸν σκοπὸν άποκαλύψεως καὶ μετρήσεως τῶν πόρων αὐτῶν;

γ) Προγραμματισμὸς περαιτέρω διερευνήσεων

9.9 Αἱ εν̄ συνεχείᾳ παράγραφοι δέν παρατίθενται ὡς περιγραμμικα περαιτέρω διερευνήσεων, αλλά διά να δώσουν μορφήν, κατά συνοπτικὸν τρόπον, τῆς πλέον σημαντικῆς πείρας (εκ̄ τῆς 'Ελλάδος καὶ εκ̄ άλλων χωρῶν), ἡ ὅποια εκ̄κίζει να ληφθῆ ὑπ' ὄψιν διά μίαν συστηματικὴν προσπάθειαν άποβλέπουσαν εις τὸ να παράσχῃ περισσότερας γνώσεις περι τῶν ελληνικῶν

1. Βιβλιογρ. 18.
2. Βιβλιογρ. 18, σσ. 14 καὶ 71.
3. 'Ενθα άνωτέρω.

ἐργατικῶν πόρων, εἴτε χρησιμοποιοῦνται οὗτοι εἴτε ὄχι.

9.10 Ἡ Διάσκεψις τῶν Εὐρωπαϊκῶν Στατιστικῶν συμφώνησε πρὸς τὰς συστάσεις τὰς υἰοθετηθείσας ὑπὸ τῆς Ὀγδόης Διεθνούς Διασκέψεως τῶν Στατιστικῶν Ἐργασίας, συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας τὰ ἐρωτήματα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰς οἰκονομικὰς δραστηριότητες καὶ τὴν ἀπασχόλησιν πρέπει νὰ ἀναφέρονται κατὰ τὰς προσεχεῖς ἀπογραφὰς πληθυσμοῦ εἰς βραχεῖαν χρονικὴν περίοδον (μὴν ἑβδομάδα) ἀμέσως πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀπογραφῆς. Εἶναι πιθανὸν ἐπομένως ὅτι ἂν αἱ εὐρωπαϊκῆ καὶ γῶραι θὰ ἀκολουθήσουν τὰς συστάσεις ταύτας κατὰ τὰς ἀπογραφὰς τὰς διεξαχθησόμενας κατὰ (ἢ περὶ) τὸ ἔτος 1970. Ἐγένετο ὅμως παραδεκτὸν ὅτι γῶραι εἰς τὰς ὁποίας τὸ «ἐργατικὸν δυναμικὸν» ὑπόκειται εἰς μεγάλας ἐποχικὰς κυμάνσεις δύνανται νὰ ἐρωτήσουν τοὺς ἀπογραφομένους τὰς συνήθεις δραστηριότητας.¹ Τοῦτο εἶναι ἀναμφιβόλως ἐφαρμόσιμον εἰς τὴν Ἑλλάδα.

9.11 Ἡ πεῖρα ὅμως τοῦ 1961 δεικνύει ὅτι δὲν ἀξίζει ἴσως νὰ καταβληθῇ προσπάθεια συγκεντρώσεως λεπτομερῶν πληροφοριῶν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν δραστηριοτήτων καὶ τῆς ἀπασχολήσεως εἰς μίαν γενικὴν ἀπογραφὴν. Φαίνεται ὅτι σπανίως μία γενικὴ ἀπογραφὴ δύναται νὰ παράσχη ἐμπεριστατωμένα ἀποτελέσματα, περιλαμβάνοντα τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν ἐργαζομένων ἐπὶ μερικῇ ἀπασχολήσει ἢ κατὰ διαστήματα (βλ. παράγραφον 7.11) ἢ ἀκριβεῖς πληροφορίες ἀφορῶσας εἰς τὰς ὥρας ἐργασίας (βλ. παραγράφους 8.34 κ.ε.). Τοῦτο ἀπαιτεῖ ἐξαντλητικὰς καὶ μακρὰς συνεντεύξεις, διὰ τὰς ὁποίας ὅμως δὲν ὑπάρχει χρόνος κατὰ μίαν γενικὴν ἀπογραφὴν, ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι δύσκολον νὰ ἐξασφαλισθῇ ὁμοιόμορφος διαδικασία καὶ ὁμοιόμορφος κρίσις, ὅταν πρέπει νὰ βασιζέται τις ἐπὶ χιλιάδων ἀπογραφῶν διὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἐργασίαν.

9.12 Ἐπομένως, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι πρέπει νὰ διατηροῦνται μερικὰ ἀπλὰ ἐρωτήματα ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς οἰκονομικὰς δραστηριότητας καὶ τὴν ἀπασχόλησιν εἰς τὸ ἀπογραφικὸν δελτίον, διὰ λήψιν οὐσιωδῶν πληροφοριῶν ἐπὶ περιφερειακοῦ καὶ τοπικοῦ ἐπιπέδου, τὰ ἐρωτήματα ταῦτα πρέπει νὰ εἶναι ἐλάχιστα. Εἶναι προτιμότερον νὰ συγκεντροῦνται λεπτομερεῖς πληροφορίες μέσῳ δειγματοληπτικῶν ἐρευνῶν, αἱ ὁποῖαι διεξάγονται ὑπὸ ὀλίγων ἀλλὰ καλῶς ἐκπαιδευμένων ἐρευνητῶν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι, πρέπει νὰ ἔχουν ἐπαρκῆ χρόνον νὰ ἐξετάζουν τὰς δραστηριότητας ἐκάστου ἐρευνημένου καὶ νὰ εὐρίσκουν ὑπὸ ποίας συνθήκας ἀσκοῦνται αἱ δραστηριότητες αὐταί. Ἡ διαδικασία αὕτη παρέχει καλύτεραν βάσιν ἀπὸ ὅ,τι μία γενικὴ ἀπογραφὴ δι' ἐμπεριστατωμένας καὶ ἀκριβεῖς ἐκτιμήσεις, ἀφορώσας εἰς τοὺς συνολικοὺς ἀνθρωπίνους πόρους, διαθεσίμους ὑπὸ τὰς ὑφισταμένας συνθήκας.

9.13 Διὰ μελέτας τοῦ «ἐργατικοῦ δυναμικοῦ», τῆς συνθέσεώς του καὶ τῶν βραχυχρονίων κυμάνσεων δὲν ὑπάρχουν μέθοδοι ἐκτὸς τῶν ἐρευνῶν ἀπασχολήσεως αἱ ὁποῖαι διενεργοῦνται τοῦλάχιστον τριμηνιαίως

(κατὰ προτίμησιν κατὰ μῆνα) ἐπὶ δειγματοληπτικῆς βάσεως. Τὸ «ἐργατικὸν δυναμικὸν» ἐν Ἑλλάδι ὑπόκειται προφανῶς εἰς λίαν σημαντικὰ ἐποχικὰς κυμάνσεις, δεδομένου ὅτι τὸ ἥμισυ τοῦ πληθυσμοῦ ἐργάζεται εἰς τὴν γεωργίαν, ἢ δὲ βιομηχανία ἐπεξεργάζεται κυρίως γεωργικὰς πρώτας ὕλας. Παρουσιάζει ὄντως ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον, διὰ σκοποὺς οἰκονομικοῦ προγραμματισμοῦ, τὸ νὰ καταστοῦν γνωστὰ αἱ διακυμάνσεις αὗται.²

9.14 Ἐλάχιστα ἐλέχθησαν ἀνωτέρω περὶ τῶν τεχνικῶν προβλημάτων τῆς δειγματοληψίας κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἐρευνῶν. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι τὰ ἐννοιολογικὰ προβλήματα τὰ ὁποῖα συνδέονται πρὸς τοὺς ὁρισμοὺς καὶ τὰς ἀρχὰς ταξινόμησεως φαίνεται νὰ προκαλοῦν μεγαλύτεραν ἀβεβαιότητα περὶ τὰ ἀποτελέσματα ἀπὸ ὅ,τι αἱ διακυμάνσεις τῆς δειγματοληψίας. Παρ' ὅλον ὅτι τὰ ἀπογραφικὰ στοιχεῖα εἶναι ἤδη παλαιὰ (5 ἔτων), εἶναι δυνατόν νὰ χρησιμοποιηθοῦν, ὑπὸ ὀρισμέναις ἐπιφυλάξεσι, ὡς πλαίσιον δειγμάτων. Οὕτω, δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἀναμένῃ τις τὴν ἐπομένην ἀπογραφὴν, ἵνα ἀναλάβῃ δειγματοληπτικὰς ἐρεῦνας.³

9.15 Οὕτω, ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε κτηθείσης ἐμπειρίας, φαίνεται ὅτι καλῶς ὀργανωμένοι δειγματοληπτικοὶ ἐρευνηταὶ θὰ καθίστων δυνατόν τὴν ἀκριβῆ μᾶλλον παρακολούθησιν τῶν ἐξελίξεων τῶν πόρων καὶ τῆς προσφορᾶς ἐργασίας ἐν Ἑλλάδι. Αἱ ἐρευναι αὗται θὰ ἐπέτρεπον τὴν ἐπιτελεῖν ἱκανοποιητικῶν μετρήσεων: α) τοῦ «οἰκονομικῶς ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ» καὶ τῆς ἐκτάσεώς κατὰ τὴν ὁποίαν οὗτος ἐπηρεάζεται ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως (κατ' ἔτος), β) τῆς συνολικῆς ἀπασχολήσεως, ἐξ ἀπόψεως ἀπασχολουμένων προσώπων καὶ ὥρων ἐργασίας (τριμηνιαίως), γ) τῆς ἀνεργίας (τριμηνιαίως), δ) τῆς ὑποαπασχολήσεως, ὑποκειμένης εἰς περαιτέρω διερεύνησιν.

ε) Ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ μετανάστευσις

9.16 Αἱ τρέχουσαι στατιστικαὶ ἐπὶ τῆς μεταναστεύσεως πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν εἶναι ἀνεπαρκεῖς, διότι

1. Βιβλιογρ. 12 καὶ 13.

2. Αἱ μέχρι τοῦδε ἀναληφθεῖσαι ἐρευναι ἀπασχολήσεως δὲν ἠδυνήθησαν νὰ δείξουν τὰς διακυμάνσεις ταύτας, διότι διεξήχθησαν πάντοτε ἑνωρῆς τὴν ἄνοιξιν. Ἐάν, ἐν τούτοις, ὅλοι αἱ «οἰκονομικῶς ἐνεργοὶ», ἀλλὰ μὴ ἀνήκοντες εἰς τὸ «ἐργατικὸν δυναμικὸν», συμφώνως πρὸς τὴν ἐρευναν τοῦ 1963, εἶχον ταυτοχρόνως ἐργασθῇ, τοῦτο θὰ εἶχε προσωρινῶς αὐξήσει τὸ «ἐργατικὸν δυναμικὸν» κατὰ 17% σχεδὸν (κατὰ 8% τοὺς ἄρρενας καὶ 45% τὰς θῆλεις, βλ. πίνακα 5), ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τελευταίαν ἑβδομάδα τοῦ Μαρτίου τοῦ ἔτους 1963.

3. Ἐν ἰδιαιτέρας μελετηθῆν δειγματοληπτικὸν σῆμα, σχεδιασθῆν ὑπὸ τοῦ ἐμπειρογνώμονος τοῦ ΟΗΕ Δρος Des Ha, βάσει τῶν ἀριθμῶν τῆς ἀπογραφῆς τοῦ ἔτους 1951 (ὡς καὶ προκαταρκτικῶν ἐργασιῶν ὑπαίθρου), ἀπεδείχθη τόσον ἀποτελεσματικόν, ὥστε ὅλα σχεδὸν τὰ ἀποτελέσματα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸ σύνολον τῆς χώρας καὶ εἰς ἕκαστον τῶν κυρίων στρωμάτων (Περιφέρειά Πρωτευούσης, λοιπαὶ ἀστικάαι περιοχαί, ἡμιαστικά καὶ ἀγροτικά περιοχαί) ἐπετεύχθησαν μὲ ἱκανοποιητικὸν βαθμὸν ἀκριβείας ἐκ τῆς «δοκιμαστικῆς ἀπογραφῆς» τοῦ 1960. Διὰ περιγραφὴν τοῦ σχεδιασμοῦ τοῦ δείγματος, βλ. παράρτημα εἰς Βιβλιογρ. 4.

δὲν ὑπάρχουν πληροφορίες ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀτόμων τὰ ὅποια ἐπιστρέφουν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ προσφάτως δημοσιευθέντες ἀριθμοὶ οἱ ἀντιπροσωπεύοντες τοὺς «μονίμους μετανάστες» ἀπεικονίζουν τὰς προθέσεις τῶν ἀναχωρούντων ταξιδιωτῶν, κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀναχωρήσεώς των, καὶ οὐδὲν πλέον τούτου. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὠρισμένοι ἐπιστρέφουν συντόμως. Ἐξ ἄλλου μερικοί, οἱ ὅποιοι ἀναχωροῦν ὡς «προσωρινοὶ μετανάστες» ἢ ὡς «τουρίσται», παραμένουν ἐνδεχομένως εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐπὶ ἔτη, ἴσως δὲ καὶ διὰ παντός. Δημιουργήθη ἤδη ἕν ἐν σχεδὸν ἀκριβὲς μέτρον τῆς καθαρᾶς μεταναστεύσεως ἐπιτυγχάνεται ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀφικνουμένων ταξιδιωτῶν ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀναχωρούντων κατ' ἔτος.

9.17 Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐρεύνης ἀπασχολήσεως τοῦ 1962, ἐγένετο προσπάθεια νὰ διαπιστωθῇ ἐκ τῶν ἐρευνηθέντων νοικοκυριῶν κατὰ πόσον ὑπῆρχον μέλη τῶν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἀναχωρήσαντα ἐξ Ἑλλάδος κατὰ τὴν τελευταίαν πενταετίαν, ἐν καταφατικῇ δὲ περιπτώσει, ποῖον ἐπάγγελμα εἶχον. Προφανῶς, ἀκόμη καὶ ἐὰν αἱ ἀπαντήσεις ἦσαν εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις ἀπολύτως ὀρθαί, θὰ ὠδήγουν εἰς ὑποεκτίμησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μεταναστῶν οἱ ὅποιοι εὐρίσκοντο εἰσέτι εἰς τὸ ἐξωτερικόν, δεδομένου ὅτι εἰς τὰς ἐρωτήσεις ταύτας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δοθῇ ἀπάντησις ἀπὸ διαλυθέντα νοικοκυριά ἢ νοικοκυριά τῶν ὁποίων ὅλα τὰ μέλη εἶχον ἀναχωρήσει (πρᾶγμα σπάνιον). Ὅπως δὲ ποτε, αἱ ἐκτιμήσεις αἱ ὁποῖαι ἦτο δυνατόν νὰ γίνοντο βάσει τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν εἶχον ὡς ἀκολουθῶς:

Μέλη νοικοκυριῶν ἀναχωρήσαντα κατὰ τὴν τελευταίαν πενταετίαν καὶ ἐπιποσούμενα εἰσέτι εἰς τὸ ἐξωτερικόν κατὰ τὴν 8 Ἀπριλίου 1962	Ἀρρενεὶς ('000)	Θήλειαι ('000)
Σύνολον	107,6	22,6
Ἡλικίας κάτω τῶν 10 ἐτῶν	4,0	0,8
Ἡλικίας ἄνω τῶν 10 ἐτῶν κατὰ αἰτίαν διαμονῆς εἰς τὸ ἐξωτερικόν:		
Ἔργασια (ἐκτὸς τῶν ναυτικῶν)	62,0	16,6
Ναυτικοί	34,0	—
Σπουδαί	8,2	2,4
Ἀσθένεια	0,2	—
Στρατιωτικὴ ὑπηρεσία	1,4	—
Λοιπαὶ καὶ μὴ δηλωθεῖσαι αἰτίαι	0,8	2,8

9.18 Ὁ ἀριθμὸς τῶν 130.000 περίπου ἀτόμων τῶν διαβιούντων εἰς τὸ ἐξωτερικόν, συμφώνως πρὸς τὰς ἐκτιμήσεις ταύτας, εἶναι κατὰ τι μεγαλύτερος τοῦ καθαρῶ ἀριθμοῦ τῶν 120.000 ἀναχωρήσεων ἐναντι τῶν ἀφίξεων τῶν καταχωρηθεισῶν εἰς τὸν συνοριακὸν ἔλεγγον, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς περιόδου 1957-1961. Ὡς θὰ ἀνεμένε τις, ὅμως, εἶναι μικρότερον τοῦ καθαρῶ ἀριθμοῦ ἀναχωρήσεων ἐλλήνων ὑπηκόων, ἀνεληθόντων εἰς 158.000.² Φαίνεται, λοιπόν, ὅτι αἱ ἀνωτέρω ἐκτιμήσεις εἶναι τοῦ μεγέθους τὸ ὅποιον θὰ ἀνεμένε τις. Φαίνεται ὅτι ἀξίζει νὰ ἐπαναληφθῇ τὸ πείραμα τοῦτο, ἴσως δὲ νὰ ἀποτελέσῃ μόνιμον χαρακτηριστικὸν τῶν μελλοντικῶν ἐρευνῶν ἀπασχολήσεως.

9.19 Ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν μετανάστευσιν, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑποτεθῇ πλέον ὅτι αἱ τάσεις ταύτης,

αἱ ὁποῖαι ἐπεκράτησαν μέχρι τοῦ 1961, συνεχίσθησαν μετὰ τὸν αὐτὸν ρυθμὸν καὶ πρὸς τὰς αὐτὰς κατευθύνσεις. Αἱ πραγματικαὶ τάσεις καὶ ἡ πραγματικὴ κατανομή τοῦ πληθυσμοῦ μεταξὺ ἀστικῶν-ἀγροτικῶν περιοχῶν θὰ ἔπρεπε νὰ δικλιπτοῦν διὰ τῶν δειγματοληπτικῶν ἐρευνῶν.

9.20 Ἐδείχθη ἀνωτέρω (βλ. διαγράμματα 4α καὶ 4β) ὅτι ἡ κατὰ φύλον-ἡλικίαν διάρθρωσις τῆς συμμετοχῆς τῶν ἀτόμων εἰς οικονομικὰς δραστηριότητας εἶναι διάφορος εἰς τὰς ἀστικὰς καὶ ἀγροτικὰς περιοχὰς. Τοῦτο θέτει τὸ ἐρώτημα κατὰ πόσον συνεχῆς εἰσροὴ πρὸς τὰς πόλεις θὰ ὠδηγήσῃ εἰς μείωσιν τοῦ γενικοῦ ποσοστοῦ συμμετοχῆς εἰς οικονομικὰς δραστηριότητας, ἰδιαίτερος εἰς τὰς γυναῖκας. Ἀπὸ ἀπόψεως ἀπασχολήσεως, θὰ ἀντισταθμισθοῦν τοιαῦτα τάσεις ἀπὸ περισσοτέραν ἔτι ἀπασχολήσιν προσφερομένην εἰς πολλὰς (ὄχι ὅλας) ἀστικὰς δραστηριότητας; Ἢ θὰ ὑπάρξῃ ὀλιγωτέρα ὑποαπασχολήσις; Ἀπαντήσεις εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα εἶναι δυνατόν νὰ δοθοῦν δι' ἐρευνῶν ἀπασχολήσεως καλυπτουσῶν ἀρκετὰ ἔτη.

ς) Ἀπασχολήσις, ἀνεργία, ὑποαπασχολήσις

9.21 Αἱ τρέχουσαι μηνιαῖαι καὶ τριμηνιαῖαι στατιστικαὶ ἀπασχολήσεως εἰς τὴν βιομηχανίαν-βιοτεχνίαν καλύπτουν τοὺς ἐργαζομένους εἰς καταστήματα μετὰ 10 καὶ ἄνω ἀπασχολουμένους. Αἱ γενικαὶ ἐρευναι ἀπασχολήσεως δὲν δύνανται νὰ ἀντικαταστήσουν ταύτας, διότι παρέχουν λεπτομερεῖς πληροφορίας ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς δραστηριότητας εἰς ἐκεῖνον τὸν κλάδον τῆς οἰκονομίας ὃ ὁποῖος θὰ ἀπορροφήσῃ, ἢ ἐλπίζεται νὰ ἀπορροφήσῃ, ἀρκετὸν ἀπὸ τὸ διαθέσιμον δυναμικόν. Ἐρευναι ὅμως ἀπασχολήσεως ὡς αἱ διεξαχθεῖσαι κατὰ τὰ ἔτη 1960, 1962 καὶ 1963 θὰ καλύψουν ὅλους τοὺς κλάδους τῆς οἰκονομίας, κατ' οὐδένα δὲ τρόπον συνδέονται πρὸς τὸ μέγεθος τῶν καταστημάτων. Παρέχουν οὕτω πλαίσιον ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἶναι δυνατόν νὰ κριθοῦν καλύτερον αἱ ἐξελίξεις τῆς ἀπασχολήσεως εἰς τὴν βιομηχανίαν-βιοτεχνίαν. Τοῦτο ἐνέχει ἰδιαίτεραν σημασίαν ἐν ὄψει τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς μεταναστεύσεως, ἢ ὁποῖα φαίνεται νὰ προκαλῆ σημαντικὰς μεταβολὰς εἰς τὴν κατάστασιν τῆς ἐργασίας.

9.22 Αἱ ἐκτιμήσεις αἱ ληφθεῖσαι ἐκ τῶν διαδοχικῶν ἐρευνῶν ἀπασχολήσεως, ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀνεργῶν, φαίνεται νὰ εἶναι μᾶλλον συνεπεῖς, παρὰ τὰς ὑπαρχούσας ἐννοιολογικὰς δυσχερείας. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον καθιστᾷ δυσχερῆ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἐκτιμήσεων τούτων εἶναι ὅτι ἡ διάκρισις μεταξὺ «ἀνεργῶν» καὶ ἀτόμων «μὴ ἀνηκόντων εἰς τὸ ἐργατικὸν δυναμικόν» δὲν φαίνεται νὰ ἔχη πάντοτε σαφῆ ἔννοιαν.

9.23 Διὰ πολλοὺς, ὡς εἶναι αἱ «οἰκοκυραί» ἢ οἱ «σπουδασταί», ὑπάρχουν εὐλογοὶ λόγοι ἵνα μὴ ζητοῦν ἐργασίαν. Οὗτοι ἔχουν ἄλλας ἀπασχολήσεις, δὲν δύνανται νὰ εὐρίσκωνται μακρὰν τῶν οἰκιῶν των, ἢ

1. Βλ. ὑποσημείωσιν παραγράφου 7.2.

2. Τοῦτο σημαίνει καθαρὰν μετανάστευσιν πρὸς τὴν Ἑλλάδα 38.000 ἀτόμων, μὴ καταχωρηθέντων ὡς ἐλλήνων ὑπηκόων. Οἱ περισσότεροι ὅμως τούτων ἦσαν ἐπαναπατριζόμενοι Ἑλληνες ἐξ Αἰγύπτου, Ρουμανίας καὶ Τουρκίας.

οί γονεῖς των δὲν τοὺς ἐπιτρέπουν νὰ ἐργάζωνται ἐκτὸς τῆς οἰκίας κ.ο.κ. Δι' ἄλλους, ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον δὲν καταβάλλουν προσπάθειαν ἐξευρέσεως ἐργασίας εἶναι δυνατόν ὡσαύτως νὰ ἐξηγηθῇ: σκέπτονται ἐνδεχομένως (ἴσως βάσει προηγουμένης πείρας) ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἐργασίαι ἀνταποκρινόμεναι εἰς τὰς ἱκανότητάς των, ἢ ὅτι αἱ ὑπάρχουσαι ἐργασίαι εἶναι πολὺ ταπειναὶ ἢ πολὺ βαρεῖαι, ἢ ὅτι δὲν ἀμείβονται ἱκανοποιητικῶς. Δὲν ἐγένετο προσπάθεια διασαφηνίσεως τῶν λόγων τούτων, οἱ ὁποῖοι θεωροῦνται ἐνίοτε ὡς «ὑποκειμενικοί». Θὰ ἔπρεπε νὰ μελετήσῃ τις πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὴν συμπεριφορὰν τῶν ἀτόμων κατὰ τὴν μέθοδον τῶν κοινωνικῶν ἀνθρωπολόγων.

9.24 Τὰ προβλήματα ὁμοιάζουν πολὺ πρὸς τὰ τῆς «ὑποαπασχολήσεως». Αἱ διαθέσιμοι πληροφορίαι ἐπὶ τῶν ὥρων ἐργασίας (ἰδιαίτερος αἱ πληροφορίαι αἱ παρασχεθεῖσαι ὑπὸ τῶν ἐρευνῶν τῶν ἐτῶν 1962 καὶ 1963) φαίνεται νὰ ἀποτελοῦν μίαν βάσιν δι' ἐκτιμήσεις τῆς «ἐμφανούς» ὑποαπασχολήσεως. Ἐν τούτοις, ὠρισμένοι λόγοι διὰ τοὺς ὁποῖους οἱ ἐρευνώμενοι εἶχον ἐργασθῆ ὀλιγωτέρας τῶν κανονικῶν ὥρων πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀπολύτως «νόμιμοι»: οἰκιακά, σπουδαί, πρόσκαιρος ἀσθένεια, ἄδεια, κλπ. Αἱ μελλοντικαὶ ἐρευναι ἀπασχολήσεως πρέπει νὰ σχεδιάζωνται μὲ προοπτικὴν διαπιστώσεως τούτων, ὡς καὶ ἄλλων λόγων δι' ἐργασίαν ὀλιγωτέραν τῶν κανονικῶν ὥρων.

9.25 Τοῦτο βεβαίως σημαίνει ἀνάγκην προσδιορισμοῦ τῆς ἐννοίας «κανονικαί» ὥραι ἐργασίας καὶ καθορισμοῦ (αὐθαίρετως κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον) τῶν λόγων ἐργασίας ὀλιγωτέρων ὥρων οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ θεωροῦνται ὡς «νόμιμοι». Ἀκόμη καὶ ἐὰν ἡδύνατο ὁ στατιστικὸς νὰ πράξῃ τοῦτο κατὰ τρόπον γενικῶς ἀποδεκτόν, θὰ παρουσίαζεν ἐλαχίστης ἀξίας στατιστικὰς ὑποαπασχολήσεως, μὴ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τί σκέπτονται τὰ ἴδια τὰ ἄτομα περὶ τῆς καταστάσεώς των. Ἡ ἐρώτησις ἔχει δύο σκέλη: θὰ ἡδύνατο οἱ ἐργαζόμενοι ὀλιγότερον τῶν κανονικῶν ὥρων νὰ ἐργασθοῦν περισσότερον καὶ θέλουν ὄντως νὰ ἐργασθοῦν περισσότερον; Διὰ πολλοὺς, ἀναμφιβόλως, ἡ ἀπάντησις εἰς ἀμφότερα τὰ ἐρωτήματα εἶναι ΝΑΙ. Τότε, ὅμως, θὰ ἔπρεπε νὰ διαπιστώσῃ τις ποίας εὐκαιρίας εἶχον διὰ νὰ ἀναλάβουν πρόσθετον ἐργασίαν, ἢ πλήρους ὥραριου ἐργασίαν, καὶ ὑπὸ ποίας συνθήκας θὰ ἐδέχοντο τοιαύτην ἐργασίαν. Συνεπῶς, πρὶν ἢ ἀσχοληθῇ τις μὲ τὸ δυσχερέστερον πρόβλημα τῆς «ἀφανούς» ὑποαπασχολήσεως (βλ. παράγραφον 8.34), θὰ ἔπρεπε νὰ τύχουν ἀπαντήσεως πολλὰ ἐρωτήματα, ἀφορῶντα εἰς τὰς πραγματικὰς συνθήκας εἰς τὰς ὁποίας εὐρίσκονται αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἀπαντῶντες καὶ τὴν συμπεριφορὰν των ἔναντι τῆς ἐργασίας.¹

9.26 Ὑποστηρίζεται ἐνίοτε² ὅτι δὲν δύναται τις νὰ κάμῃ διάκρισιν μεταξὺ ἀνεργίας καὶ ὑποαπασχολήσεως, δεδομένου ὅτι πολλὰ ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἀτόμων. Εἶναι ἀληθές ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἐγνώρίζε τις περισσότερα διὰ νὰ ἐρμηνεύῃ πλήρως στατιστικὰς ὅπως αἱ ληφθεῖσαι διὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐρευνῶν ἀπασχολήσεως. Ἡ ἀπλή ὅμως προσέγγισις «συμπεριφορᾶς», ἡ ὁποία εἶναι χαρακτηριστικὴ τῶν

«ἐρευνῶν ἀπασχολήσεως» καὶ ἡ ὁποία υἰοθετήθη ἐν Ἑλλάδι, δὲν ἀντιστρατεύεται τὴν περαιτέρω διερεύνησιν. Ἄλλωστε, ἡ συμπεριφορὰ τῶν ἀνθρώπων, ἐκπεφρασμένη εὐθέως, ἔχει ὡς ἀκολουθίας: ἐὰν δὲν ἐργάζωνται εἰς δοθεῖσαν εὐκαιρίαν, ἀλλ' ἐμφανῶς ζητοῦν ἐργασίαν, εἶναι δυνατόν νὰ ὑπολογισθοῦν ὡς ἀνεργοί. Οὕτω, αἱ ἐρευναι ἀπασχολήσεως παρέχουν, πλεόν τῶν ἐμπεριστατωμένων στοιχείων ἀπασχολήσεως, καὶ ἐν μέτρον τῆς ἀνεργίας, τὸ ὁποῖον ἔχει ὄντως νόημα ὑπὸ τὰς παρούσας συνθήκας.

9.27 Οἱ προγραμματισταὶ πρέπει νὰ ἀποβλέπουν πρὸς τὸ μέλλον, διότι σκοπὸς των εἶναι νὰ ἐπιφέρουν τοιαύτας μεταβολὰς εἰς τὰς «ἐπικρατούσας συνθήκας», ὥστε νὰ προσπαθοῦν καὶ νὰ εἶναι ἱκανοὶ νὰ γίνουν χρήσιμοι ὅσον τὸ δυνατόν περισσότεροι ἄνθρωποι, ὑπηρετοῦντες οὕτω τὰ συμφέροντά των καὶ ἐξασφαλίζοντες καλυτέραν διαβίωσιν. Τὸ πλεόν ἐπεῖγον ἔργον διὰ τὴν προώθησιν τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως φαίνεται νὰ εἶναι ἡ ἐξασφάλισις εὐκαιριῶν ἐργασίας εἰς τὴν βιώσιμον βιομηχανίαν καὶ ἐμπόριον καὶ ἡ ἐκπαίδευσις (καὶ μετεκπαίδευσις) ἐργατῶν διὰ τὰς ἐργασίας ταύτας. Αἱ συνήθειαι ὅμως καὶ αἱ προτιμήσεις, αἱ κοινωνικαὶ προλήψεις καὶ τὰ παρόμοια, συνιστοῦν σοβαρὰ ἐμπόδια εἰς τοιαύτας μεταβολὰς. Ἰσως σκεφθῇ τις ὅτι ἐμπόδια τοῦ εἴδους τούτου εἶναι ὀλιγότερον σημαντικὰ ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ ὅ,τι εἰς πολὺ ὀλιγότερον ἀνεπτυγμέναν χώρας. Ὁρισμένα ὅμως ὑπάρχουν, ἀναμφιβόλως. Ἐξ ἄλλου, ἡ Ἑλλάς εἶναι περισσότερον τρωτὴ ἀπὸ ἄλλας χώρας ἐκ τῆς προσελκύσεως εὐκαιριῶν ἐργασίας προσφερομένων εἰς τὸ ἐξωτερικόν, δεδομένου ὅτι ἡ φυσικὴ αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς φαίνεται νὰ μειοῦται. Οὕτω τὸ πρόβλημα τοῦ πῶς νὰ κινητοποιηθοῦν οἱ διαθέσιμοι πόροι ἀνθρωπίνου δυναμικοῦ θὰ καταστῇ πιθανὸν ὀξύτερον κατὰ τὰς προσεχεῖς δεκαετίας.

9.28 Τοῦτο καθιστᾷ περισσότερον ἀναγκαίαν τὴν διερεύνησιν τῶν αἰτίων καὶ συνεπειῶν μιᾶς αὐξήσεως ὡς καὶ μιᾶς μειώσεως τῶν ἀνθρωπίνων πόρων: δημογραφικοὶ παράγοντες, συμμετοχὴ «ἐργατικοῦ δυναμικοῦ», ἀνεργία καὶ ὑποαπασχολήσις, ἡ συμπεριφορὰ καὶ αἱ ἀντιδράσεις τῶν ἀτόμων εἰς τὰς οικονομικὰς μεταβολὰς. Πάντα ταῦτα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναληφθοῦν ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐρευνῶν ἀπασχολήσεως· αἱ τελευταῖαι ὅμως παρέχουν κατάλληλον πλαίσιον ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἶναι δυνατόν νὰ ἀναλύωνται αἱ μεταβολαὶ καὶ πρὸς τὸ ὁποῖον εἶναι δυνατόν νὰ προσαρμόζεται πρόγραμμα βασικῶν διερευνήσεων (δημογραφικῶν, κοινωνικοοικονομικῶν καὶ ἀνθρωπολογικῶν), ἀκόμη καὶ ἐὰν διενεργοῦνται ἀνεξαρτήτως.

1. Ἀπόφαισις υἰοθετηθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἐνδεκάτης Διεθνούς Διασκεψέως τῶν Στατιστικῶν Ἐργασίας (Ὀκτώβριος 1966) καλεῖ τὰς χώρας νὰ συγκεντρῶνουν (ἐπ' εὐκαιρίᾳ διενεργείας ἐρευνῶν ἀπασχολήσεως ἢ συναφῶν) στοιχεῖα τὰ ὁποῖα θὰ ἐπέτρεπον τὴν ταξινόμησιν τῶν ὑποαπασχολουμένων κατὰ πρόσθετους ὥρας ἐργασίας, τὴν ὁποίαν ἡδύνατο καὶ ἦσαν πρόθυμοι νὰ ἀναλάβουν. Διὰ μελέτας τῆς «ἀφανούς» ὑποαπασχολήσεως, συνιστᾶται ὅπως τὰ στοιχεῖα τὰ ἀναφερόμενα εἰς εἰσοδηματικὰ ἐπίπεδα συγκεντροῦνται ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοιούτων ἐρευνῶν.

2. Βιβλιογρ. 26 καὶ 27.

ΠΙΝΑΞ 1

Κατανομή καθ' ηλικίαν ἀρρένων και θηλέων 10 ἐτῶν και ἄνω τὸ 1928 και τὸ 1961

Φῶλον και ἔτος ἀπογραφῆς	Σύνολον ('000)	Ἐξ ὧν ἐπὶ τοῖς ἑκατόν, εἰς τὴν ἡλικίαν ... ἐτῶν					
		10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60 και ἄνω
<i>Ἄρρενες</i>							
1928	2.366	27,8	21,8	15,2	13,3	10,5	11,4
1961	3.333	20,7	21,2	17,7	13,8	13,1	13,5
<i>Θήλειες</i>							
1928	2.449	26,1	22,7	16,4	13,4	9,7	11,7
1961	3.555	18,7	20,7	18,0	14,1	12,4	16,1

ΠΙΝΑΞ 2

Οἰκονομικῶς ἐνεργοὶ (συμπεριλαμβανομένων τῶν στρατευμένων και φυλακισμένων, ὡς και τῶν «μὴ ἐργαζομένων» γεωργῶν) ἐπὶ τοῖς ἑκατόν τοῦ συνόλου τῶν ἀρρένων και θηλέων εἰς διαφόρους ομάδας ἡλικιῶν τὸ 1928 και τὸ 1961

Φῶλον και ἔτος ἀπογραφῆς	Πᾶσαι (10-)	Ὅμαδες ἡλικιῶν (εἰς ἔτη)					
		10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60 και ἄνω
<i>Ἄρρενες</i>							
1928	83,4	58,8	94,3	96,6	97,1	95,8	83,6
1961	80,2	42,2	93,8	96,0	95,0	92,0	69,6
<i>Θήλειες</i>							
1928	31,6	35,3	35,2	31,4	31,7	28,1	18,7
1961	35,3	30,9	49,3	39,0	37,5	33,0	18,3

Π α ρ α τ ῆ ρ η σ ι ς: Αἱ ἀνωτέρω δεκαετείς ομάδες ἡλικιῶν εἶναι αἱ μόναι διὰ τὰς ὁποίας ὑπάρχουν στοιχεῖα διὰ τὸ 1928.

ΠΙΝΑΞ 3

Συνολικός αριθμός αρρένων και θηλέων ηλικίας 10 ετών και άνω (εις νοικοκυριά) και εκ τούτων οικονομικώς ενεργοί, κατά αστικές-άγροτικές περιοχές, 1960-1963

Φύλον. Έτος	Σύνολον Ελλάδος	Ηερσφέρεια Πρωτενούσης	Λοιπαι αστικαι περιοχαι	Ήμιστικαι και άγροτικαι περιοχαι
Σύνολον ατόμων 10 ετών και άνω				
<i>Άρρενες</i>				
1960	3.070	678	600	1.792
1961	3.400	709	661	1.730
1962	3.122	715	664	1.742
1963	3.440	738	669	1.733
<i>Θήλεις</i>				
1960	3.507	771	716	2.020
1961	3.536	834	745	1.956
1962	3.555	850	745	1.960
1963	3.577	871	752	1.954
% οικονομικώς ενεργοί, ως εξετιμήθησαν κατά τας δειγματοληπτικας έρευνας και την γενικην απογραφήν του 1961				
<i>Άρρενες</i>				
1960	76,6	73,4	72,5	79,2
1961	77,0	72,0	72,4	80,8
1962 ¹	78,5	73,2	73,5	82,1
1963 ¹	78,5	72,7	74,5	82,3
<i>Θήλεις</i>				
1960	34,7	24,7	21,3	43,2
1961	33,9	22,9	21,5	43,3
1962 ¹	44,1	24,7	24,7	59,9
1963 ¹	41,6	22,2	22,8	57,6
Οικονομικώς ενεργοί προκόψαντες εκ των άνωτέρω εκτιμήσεων ('000)				
<i>Άρρενες</i>				
1960	2.351	498	435	1.418
1961	2.387	510	479	1.398
1962 ¹	2.443	524	488	1.431
1963 ¹	2.462	537	498	1.427
<i>Θήλεις</i>				
1960	1.218	191	152	874
1961	1.198	191	160	847
1962 ¹	1.567	210	184	1.174
1963 ¹	1.489	193	171	1.124

1. Βλ. παράγραφον 7.11.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΠΙΝΑΚΟΣ 3

α) Ο συνολικός πληθυσμός, ηλικίας 10 ετών και άνω, των ιδιωτικών νοικοκυριών, κατά φύλον και πενταετείς ομάδες ηλικιών, εξετιμήθη βάσει υπολογισμών ομοίων προς τους χρησιμοποιούμενους διά τον υπολογισμόν του πληθυσμού εις τό μέσον του έτους. Οι υπολογισμοί ούτοι βασίζονται επί της γενικής απογραφής πληθυσμού του 1961 και των τρεχουσών στατιστικών γεννήσεων, θανάτων και μεταναστεύσεως. Αί προκύπτουσαι έκτιμήσεις αναφέρονται εις την 31ην Μαρτίου εκάστου έτους. Είναι ανεξάρτητοι των δειγματοληπτικών έρευνών. Η ύποδιαίρεσις κατά άστικές-άγροτικές περιοχάς είναι ή εφαρμοσθεΐσα κατά την άπογραφήν του 1961. Δεδομένου ότι δεν ύφίστανται τρέχουσαι στατιστικά έσωτερικής μεταναστεύσεως, προς τον σκοπόν επιτεύξεως έκτιμήσεων του πληθυσμού των διαφόρων περιοχών, πρέπει να ύποθέση τις ότι αί τάσεις αί άποκαλυπτόμεναι εις τό τεύχος «Έσωτερική Μετανάστευσις» (Αποτελέσματα απογραφής πληθυσμού και κατοικιών της 19 Μαρτίου 1961. Δειγματοληπτική έπεξεργασία. Τεύχος V) συνεχίσθησαν και κατά την περίοδον 1960-63.

β) Οι έστρατωνισμένοι άνδρες των ενόπλων δυνάμεων αποτελούν την σημαντικώτεραν των κατηγοριών των μη περιληφθεισών εις τας έκτιμήσεις του συνολικού πληθυσμού.

γ) Αί αναλογίαι των οικονομικώς ενεργών εις τας διαφόρους ομάδας φύλου-ηλικίας εξετιμήθησαν εκ των δειγματοληπτικών έρευνών. Έφαρμόζοντες τας αναλογίας ταύτας εις τους αριθμούς τους προσδιορισθέντας κατά τὰ αναφερθέντα εις την παράγραφον (α) και προσθέτοντες, λαμβάνομεν τους αριθμούς των οικονομικώς ενεργών. Εκ των έκτιμήσεων τούτων απέκλεισθησαν οι έστρατωνισμένοι άνδρες των ενόπλων δυνάμεων, ως και οι «μη εργαζόμενοι γεωργοί».

δ) Αί έκτιμήσεις των αναλογιών παρουσιάζουν γενικώς μεγαλυτέραν σταθερότητα από ό,τι αί των άπολύτων αριθμών των προκυπτόντων κατ' ευθείαν εκ του δείγματος. Τα τυπικά σφάλματα της αναλογίας των οικονομικώς ενεργών έχουν ως άκολουθως:

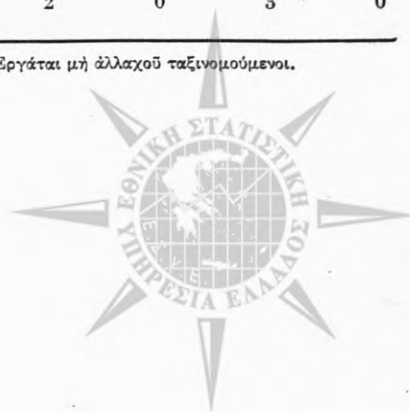
	Σύνολον 'Ελλάδος	Περιφέρεια Πρωτευούσης	Λοιπαι άστικαι περιοχαι	'Ημιστικαι και άγροτικαι περιοχαι
Άρρενες				
1960	±0,5	±1,2	±1,9	±0,7
1962 και 1963	±0,5	±0,8	±0,6	±0,7
Θήλειαι				
1960	±1,0	±1,4	±2,1	±1,4
1962 και 1963	±1,1	±0,7	±2,1	±1,8

Άρρενες και θήλειες (εις νοικοκυριά), οικονομικῶς ἐνεργοί, καὶ ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν κατανομή
τούτων εἰς διαφόρους ομάδας ἐπαγγελμάτων, 1961 καὶ 1963

Ἀστικά-ἀγροτικά περριοχαί. Ἐπαγγέλματα	Ἄρρενες		Θήλειες	
	1961	1963	1961	1963
Σύνολον Ἑλλάδος				
Σύνολον ἐνεργῶν ('000)	2.387	2.462	1.198	1.489
Ἐξ ὧν ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν:				
Ἀσκοῦντες τεχνικά, ἐλευθέρια καὶ διοικητικά ἐπαγγέλματα	5	5	4	3
Ἑπάλληλοι γραφείου, πωληταὶ	12	12	6	5
Γεωργοί, κτηνοτρόφοι, κλπ.	48	50	64	73
Τεχνίται καὶ ἐργάται ¹	22	22	13	11
Ἐκτελοῦντες μεταφορὰς	4	4	0	0
Παρέχοντες ὑπηρεσίας	6	6	7	6
Μὴ καθορισθέντος ἐπαγγέλματος	3	1	6	2
Περιφέρεια Πρωτευούσης				
Σύνολον ἐνεργῶν ('000)	510	537	191	193
Ἐξ ὧν ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν:				
Ἀσκοῦντες τεχνικά, ἐλευθέρια καὶ διοικητικά ἐπαγγέλματα	10	11	11	9
Ἑπάλληλοι γραφείου, πωληταὶ	24	24	21	26
Γεωργοί, κτηνοτρόφοι, κλπ.	2	2	0	1
Τεχνίται καὶ ἐργάται ¹	41	41	29	29
Ἐκτελοῦντες μεταφορὰς	8	9	0	1
Παρέχοντες ὑπηρεσίας	11	10	24	25
Μὴ καθορισθέντος ἐπαγγέλματος	5	3	15	9
Λοιπαὶ ἀστικά περριοχαί				
Σύνολον ἐνεργῶν ('000)	479	498	160	171
Ἐξ ὧν ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν:				
Ἀσκοῦντες τεχνικά, ἐλευθέρια καὶ διοικητικά ἐπαγγέλματα	6	6	8	6
Ἑπάλληλοι γραφείου, πωληταὶ	20	20	12	12
Γεωργοί, κτηνοτρόφοι, κλπ.	16	16	17	29
Τεχνίται καὶ ἐργάται ¹	38	40	32	33
Ἐκτελοῦντες μεταφορὰς	7	7	0	0
Παρέχοντες ὑπηρεσίας	10	10	17	14
Μὴ καθορισθέντος ἐπαγγέλματος	3	1	14	6
Ἡμιστικά καὶ ἀγροτικά περριοχαί				
Σύνολον ἐνεργῶν ('000)	1.398	1.427	847	1.124
Ἐξ ὧν ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν:				
Ἀσκοῦντες τεχνικά, ἐλευθέρια καὶ διοικητικά ἐπαγγέλματα	2	2	1	1
Ἑπάλληλοι γραφείου, πωληταὶ	5	4	1	1
Γεωργοί, κτηνοτρόφοι, κλπ.	76	80	87	92
Τεχνίται καὶ ἐργάται ¹	10	9	5	4
Ἐκτελοῦντες μεταφορὰς	2	2	0	0
Παρέχοντες ὑπηρεσίας	3	3	2	2
Μὴ καθορισθέντος ἐπαγγέλματος	2	0	3	0

1. Ὀρυχείων (μεταλλείων, λατομείων), βιοτεχνίας, βιομηχανίας. Ἐργάται μὴ ἀλλαγῆ ταξινομούμενοι.

α) Οί απόλυτοι αριθμοί είναι οί περιληφθέντες εις τόν πίνακα 3. Οὔτοι, ὡς και τὰ ποσοστά, βασίζονται ἐπὶ τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ 1961 και τῆς ἐρεύνης ἀπασχολήσεως 1963. Τὰ ποσοστά δίδονται ἀνευ δεκαδικῶν, δεδομένου ὅτι αἱ ἐκτιμήσεις εις πλείστας περιπτώσεις δὲν εἶναι ἀρκούντως ἀκριβεῖς διὰ νὰ ἀποκαλύψουν μεταβολὰς κάτω τοῦ ἐνὸς δεκαδικοῦ.

Ἐὰν θεωρήσωμεν τὸν βαθμὸν τοῦτον ἀκριβείας ὡς ἱκανοποιητικόν, δυνάμεθα τότε νὰ εἰπώμεν ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐρεύνης ἀπασχολήσεως τῆς διεξαχθείσης κατὰ τὸ 1963 συμπίπτουν ἐν τῷ συνόλῳ τῶν μετὰ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς γενικῆς ἀπογραφῆς. Αἱ μόναι ἀξιόλογοι διαφοραὶ αἱ ὅποια παρατηροῦνται εἶναι ἡ ἠδύξημένη συχνότης μετὰ τῶν ἀπασχολουμένων (κυρίως θηλέων) εις ἀγροτικά ἐπαγγέλματα, και ἀντίστοιχος αὔξησης μετὰ τῶν θηλέων τῶν ἀπασχολουμένων εις ἐργασίας γραφείου και εις τὸν τομέα τῶν πωλήσεων εις τὴν Περιφέρειαν Πρωτευούσης. Εἰδικώτερον ὅμως, ὅσον ἀφορᾷ εις τοὺς ἀπασχολουμένους εις τὴν γεωργίαν, ἡ τοιαύτη μεταβολὴ δὲν εἶναι πραγματικὴ, ἀλλὰ ἀπλῶς τὸ ἀποτελεσμα παροχῆς λεπτομερεστέρων πληροφοριῶν ἐκ μέρους τῶν ἐρευνημένων κατὰ τὴν ἐρευναν τῆς ἀπασχολήσεως, ὡς ἐξηγεῖται και εις τὸ κείμενον. Ἐπὶ πλέον δὲ ἐσημειώθη αὔξησης εις τὸν συνολικὸν ἀριθμὸν τῶν δηλωθέντων ἀπασχολουμένων. Ἡ αὔξησης, ἀνερχομένη εις 300.000 περίπου, ἡ ὅποια ἐσημειώθη εις τὸ σύνολον τῶν ἐνεργῶν θηλέων φαίνεται νὰ ἀποδίδεται μᾶλλον εις πληρεστέρας συνεντεύξεις ἐπιτυχηθείσας μετὰ τῶν θηλέων τῶν ἀπασχολουμένων εις τὴν γεωργίαν.

β) Ἡ περιλαμβανομένη εις τὸν πίνακα 4 ταξινόμησις εἶναι ἡ Διεθνῆς Ταξινόμησις Ἐπαγγελματῶν εις περιληπτικὴν μᾶλλον μορφήν. Εἰς τὸν κλάδον «ἐλευθέρια, τεχνικὰ και διοικητικὰ ἐπαγγέλματα» περιλαμβάνονται και οἱ ἀρχιτέκτονες, μηχανικοί, βιολόγοι, ἱατροί, διδάσκαλοι, ἱερεῖς, νομικοί, κλπ. και οἱ βοηθοὶ τούτων (ὅπως π.χ. νοσοκόμοι και μαῖται). Εἰς τὸν κλάδον «γεωργοί, ἀλιεῖς, κλπ.» περιλαμβάνονται και οἱ ἀπασχολούμενοι εις δασικὰς ἐργασίας. Εἰς τὸν κλάδον «μεταλλωρύχοι και βιομηχανικοὶ ἐργάται» περιλαμβάνονται και οἱ βιοτέχναι, ὡς και οἱ ἀνειδίκευτοι ἐργάται. Οἱ «ἀπασχολούμενοι εις μεταφορὰς» περιλαμβάνουν τοὺς ταχυδρομικοὺς, τοὺς ἀπασχολουμένους εις τὰς τηλεπικοινωνίας, κλπ. Οἱ «ἀπασχολούμενοι εις ὑπηρεσίας» περιλαμβάνουν τοὺς ἀσχολουμένους εις οἰκιακάς ἐργασίας, τοὺς σερβιτόρους, τοὺς κουρεῖς, κλπ., ὡς και τὰ σώματα ἀσφαλείας (μόνιμον προσωπικὸν ἐνόπλων δυνάμεων, κλπ.).

γ) Τὰ ἀναφερόμενα εις τὸ 1961 στοιχεῖα ἀφορῶν εις τὸ ἐπάγγελμα τὸ ὅποιον ἤσκουν οἱ ἐρωτώμενοι κατὰ τὴν προηγουμένην τῆς ἡμέρας τῆς ἀπογραφῆς ἐβδομάδα, ἢ, εις περίπτωσιν κατὰ τὴν ὅποιαν ἦσαν ἀνεργοί, εις τὸ σύνθετος ἐπάγγελμα τούτων. Τὰ ἀναφερόμενα εις τὸ 1963 στοιχεῖα ἀφορῶν εις τὸ σύνθετος ἐπάγγελμα τῶν ἐρωτωμένων. Τοῦτο δὲν ἐμφανίζει σημαντικὴν διαφορὰν. Μετὰ τῶν μὴ δηλωσάντων ἐπάγγελμα περιλαμβάνονται 41.400 ἄρρενες και 46.000 θήλειες διὰ τὸ 1961, ἐνῶ κατὰ τὸ 1963 25.000 ἄρρενες και 31.800 θήλειες ἐμφανίζονται ὡς ἀναζητοῦντες ἐργασίαν διὰ πρώτην φοράν.

ΠΙΝΑΞ 5

Συνολικόν «εργατικόν δυναμικόν» κατά τήν 3ην Ἀπριλίου 1960, 19ην Μαρτίου 1961, 8ην Ἀπριλίου 1962 καί 31ην Μαρτίου 1963, κατά ἀστικάς-ἀγροτικάς περιοχάς. Ὑπεροχή δηλωθέντων «οἰκονομικῶς ἐνεργῶν» ἔναντι τοῦ «εργατικοῦ δυναμικοῦ»

Ἔτη	Ἐργατικόν δυναμικόν				Σύνολον οἰκονομικῶς ἐνεργῶν ('000)	Ὑπεροχή ἐνεργῶν	
	Ἐργαζόμενοι τοῦλάχιστον 10 ὥρας ('000)	Ὅχι εἰς ἐργασίαν ('000)	Ἄνεργοι ('000)	Συνολικόν ἐργατικόν δυναμικόν ('000)		('000)	%
Ἀρρενες							
Σύνολον Ἑλλάδος							
1960	2.065	92	163	2.319	2.350	31	1,3
1961	2.178	60	125	2.363	2.387	24	1,0
1962	2.113	82	123	2.319	2.443	124	5,4
1963	2.060	64	151	2.275	2.462	187	8,2
Περιφέρεια Πρωτευούσης							
1960	434	12	45	491	498	7	1,4
1961	456	8	41	505	510	5	1,0
1962	448	15	52	514	524	10	1,9
1963	456	14	52	522	537	15	2,8
Λοιπαὶ ἀστικάι περιοχαὶ							
1960	357	8	61	426	434	8	1,9
1961	419	8	42	469	479	10	2,1
1962	406	15	41	462	488	26	5,6
1963	415	11	49	476	498	22	4,6
Ἡμιστικάι καὶ ἀγροτικάι περιοχαὶ							
1960	1.275	71	58	1.404	1.418	14	1,0
1961	1.304	44	41	1.389	1.398	9	0,6
1962	1.260	53	30	1.343	1.431	88	6,5
1963	1.189	40	49	1.278	1.427	149	11,7
Θήλειες							
Σύνολον Ἑλλάδος							
1960	1.006	24	105	1.136	1.218	82	7,2
1961	982	24	114	1.120	1.198	78	7,0
1962	1.071	55	103	1.229	1.567	338	27,5
1963	868	47	107	1.023	1.489	466	45,5
Περιφέρεια Πρωτευούσης							
1960	155	4	27	186	191	5	2,7
1961	153	2	32	187	191	4	2,0
1962	148	4	51	203	210	7	3,4
1963	155	5	28	188	193	5	2,7
Λοιπαὶ ἀστικάι περιοχαὶ							
1960	105	1	40	146	152	6	4,1
1961	107	2	40	149	160	11	7,4
1962	108	5	36	149	184	35	23,5
1963	102	3	40	145	171	26	17,9
Ἡμιστικάι καὶ ἀγροτικάι περιοχαὶ							
1960	746	19	38	803	874	71	8,8
1961	722	19	42	783	847	64	8,2
1962	815	46	15	876	1.174	298	34,0
1963	611	39	39	690	1.124	434	63,0

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΠΙΝΑΚΟΣ 5

α) Αι εκτιμήσεις τῶν ἀνέργων προέκυψαν διὰ τῆς ἐφαρμογῆς, εἰς τοὺς ἀριθμοὺς τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν (κατὰ φύλον καὶ πενταετείς ομάδας ἡλικιῶν εἰς ἑκάστον τῶν κυρίων στρωμάτων), τῶν ἐκτιμηθέντων ὡς περιεγράφη εἰς τὴν σημείωσιν τοῦ πίνακος 3, τοῦ ποσοστοῦ ἀνέργων τοῦ προκύψαντος ἐκ τοῦ δείγματος.

β) Αἱ ἐκτιμήσεις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπασχολουμένων, ἀλλὰ τῶν «ἐκτὸς ἐργασίας εὐρισκομένων», καὶ τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν, ἀλλὰ τῶν «μὴ ἀνήκοντων εἰς τὸ ἐργατικὸν δυναμικόν», προέκυψαν κατ' εὐθείαν ἐκ τῶν δειγμάτων, κειωρισμένως δι' ἑκάστον φύλον καὶ δι' ἑκάστον τῶν κυρίων στρωμάτων. Ἡ ταξινομησις τῶν ἐρευνηθέντων εἰς τοὺς «ἐκτὸς ἐργασίας» εὐρισκομένους καὶ τοὺς μὴ ἀνήκοντας εἰς τὸ «ἐργατικὸν δυναμικόν» ἐβασίσθη ἐπὶ τῶν λόγων διὰ τοὺς ὁποίους δὲν εἶχον ἐργασθῆ, ἢ εἶχον ἐργασθῆ ὀλιγωτέρας τῶν 10 ὥρῶν τὴν «τελευταίαν ἐβδομάδα», ὡς ἐξηγήθη εἰς τὰς παραγράφους 8.28 καὶ 8.30. Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν πληθυσμοῦ τοῦ 1961, οἱ ἀπογραφέντες δὲν ἠρωτήθησαν διατί δὲν εἶχον ἐργασθῆ, ἢ εἶχον ἐργασθῆ τόσον ὀλίγον. Πρὸς τὸν σκοπὸν ἐπιτεύξεως ἀντιστοίχων ἐκτιμήσεων διὰ τὸ 1961, ἐγένετο ἡ ὑπόθεσις ὅτι αἱ αὐταὶ συχνότητες τῶν διαφορῶν λόγων, αἱ ὁποῖαι προέκυψαν ἐκ τῆς δοκιμαστικῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1960, ἐνεφανίσθησαν καὶ τὸ 1961 (ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἄτομα τὰ ὁποῖα εἶχον ἐργασθῆ ὀλιγωτέρας τῶν 10 ὥρῶν ἢ οὐδὲν εἶχον ἐργασθῆ, καὶ δὲν ἐζήτουν ἐργασίαν), πλὴν τοῦ λόγου «κακοκαιρία», ὃ ὁποῖος ἦτο δυνατόν νὰ ἐξαλειφθῆ ἐξ ὀλοκλήρου.

γ) Αἱ ἐκτιμήσεις αἱ προκύψασαι ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν δειγμάτων, αἱ ἀφορώσαι εἰς τὸν ἀριθμὸν ἀτόμων τὰ ὁποῖα εἶχον ἐργασθῆ τοῦλάχιστον 10 ὥρας τὴν «τελευταίαν ἐβδομάδα», προσηρμόσθησαν, ὥστε νὰ δίδουν τὸ σύνολον τῶν «οἰκονομικῶς ἐνεργῶν», ὅταν προστίθενται οἱ ἀνεργοὶ τὰ «ἐκτὸς ἐργασίας» ἄτομα καὶ τὰ ἄτομα τὰ μὴ ἀνήκοντα εἰς τὸ «ἐργατικὸν δυναμικόν» (αἱ διαφοραὶ ἀνῆλθον εἰς ἓν ἢ δύο τοῖς ἑκατὸν μόνον καὶ συνεπῶς ἦτο δυνατόν νὰ θεωρηθοῦν ὡς στατιστικῶς μὴ σημαντικαί).

δ) Διὰ τὰς διακυμάνσεις τῆς δειγματοληψίας τὰς ἀφορώσας εἰς τοὺς ἐκτιμηθέντας ἀριθμοὺς ἀνέργων, βλέπε παράγραφον 8.20. Δεδομένου ὅτι ἀρχικῶς ἡ πινακοποίησις τοῦ ὕλικου δὲν εἶχε σχεδιασθῆ κατὰ τρόπον κατάλληλον, δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ὑπολογισθοῦν αἱ θεωρητικαὶ διακυμάνσεις τῆς δειγματοληψίας τοῦ συνολικοῦ «ἐργατικοῦ δυναμικοῦ». Δύναται τις νὰ υποθέσῃ ὅτι αἱ διακυμάνσεις αὐταὶ θὰ ἦσαν κατὰ τι μεγαλύτεραι ἀπὸ τὰς ἀφορώσας εἰς τὸ σύνολον τῶν «οἰκονομικῶς ἐνεργῶν» (βλέπε σημείωσιν πίνακος 3). Οὕτω, συντελεστής μεταβλητικότητος τῆς τάξεως τοῦ 1% φαίνεται πιθανὸς διὰ τὸ ἄρρεν «ἐργατικὸν δυναμικόν» καὶ τῆς τάξεως 3% διὰ τὸ θῆλυ «ἐργατικὸν δυναμικόν».

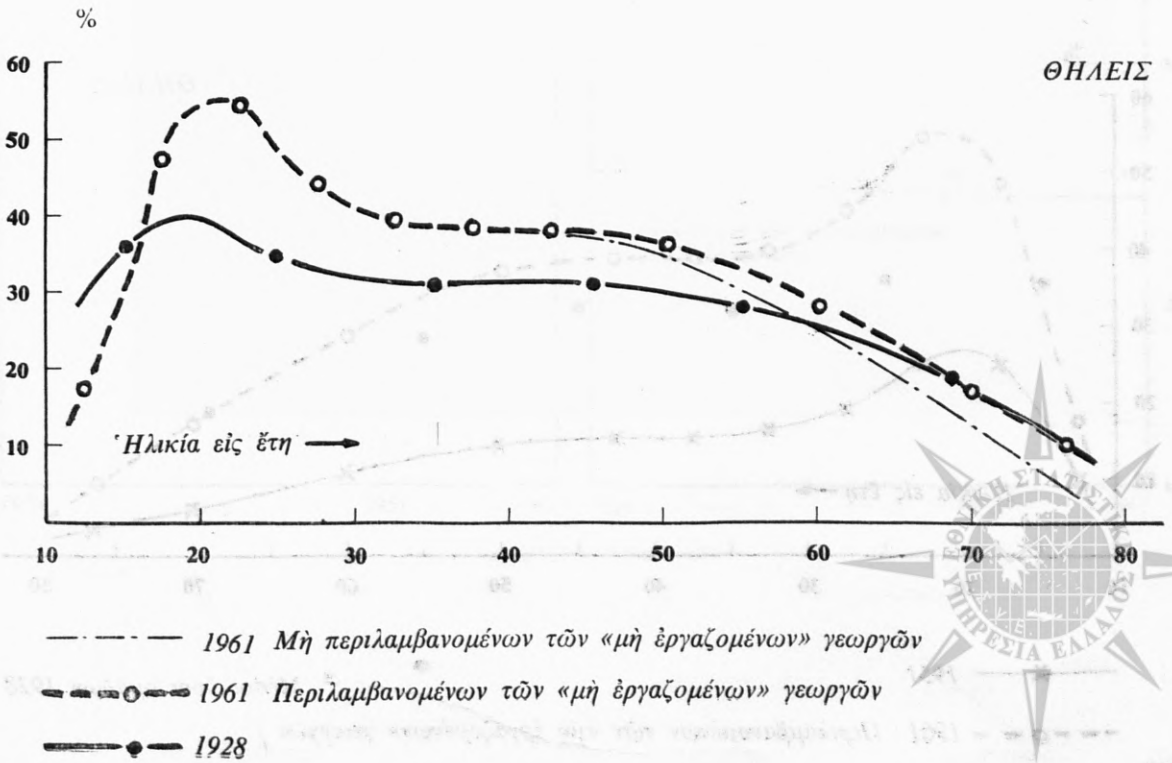
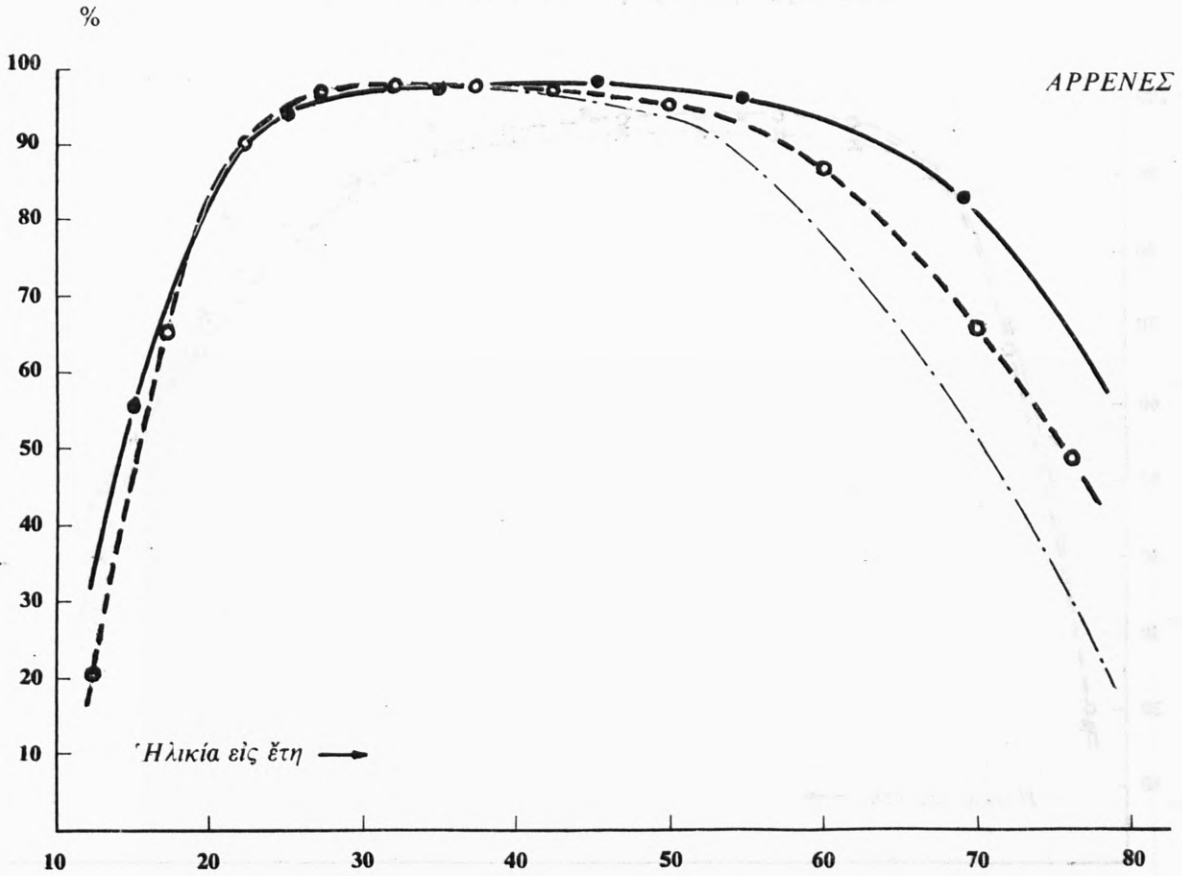

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ»
ΜΕΣΑΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
ΜΑΘΗΜΑ: ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΜΑΘΗΤΩΝ ΕΚΤΗΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ
ΤΑΞΗ: Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
ΤΕΤΡΑΧΡΟΝΙΟ: Α' ΕΞΕΤΑΣΗ
ΕΞΕΤΑΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΜΑΘΗΤΩΝ ΕΚΤΗΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ»
ΜΕΣΑΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
ΜΑΘΗΜΑ: ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΜΑΘΗΤΩΝ ΕΚΤΗΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ
ΤΑΞΗ: Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
ΤΕΤΡΑΧΡΟΝΙΟ: Α' ΕΞΕΤΑΣΗ
ΕΞΕΤΑΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΜΑΘΗΤΩΝ ΕΚΤΗΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ

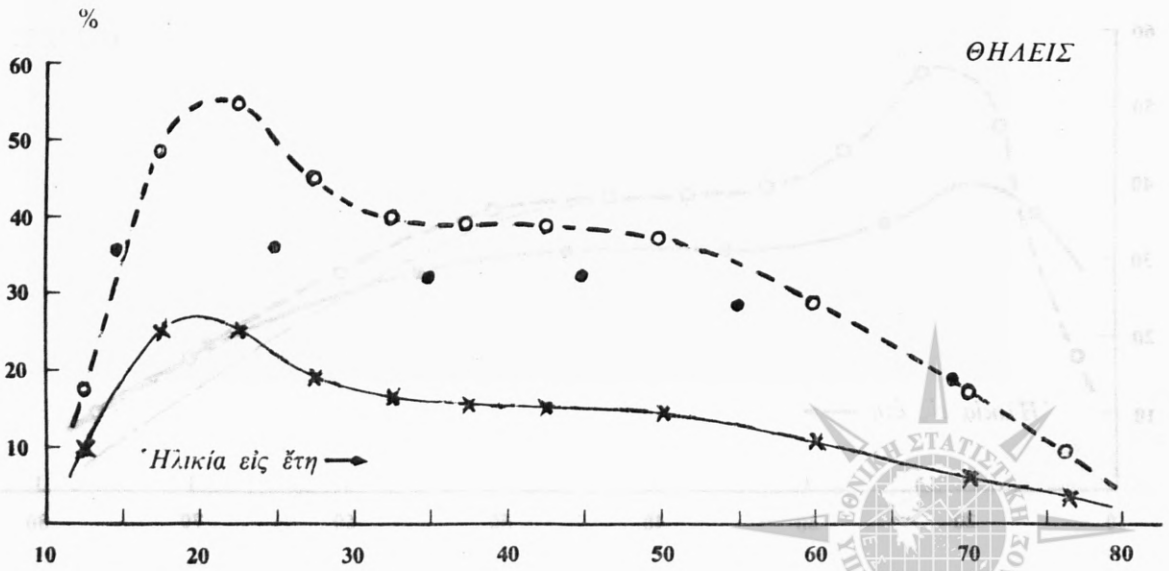
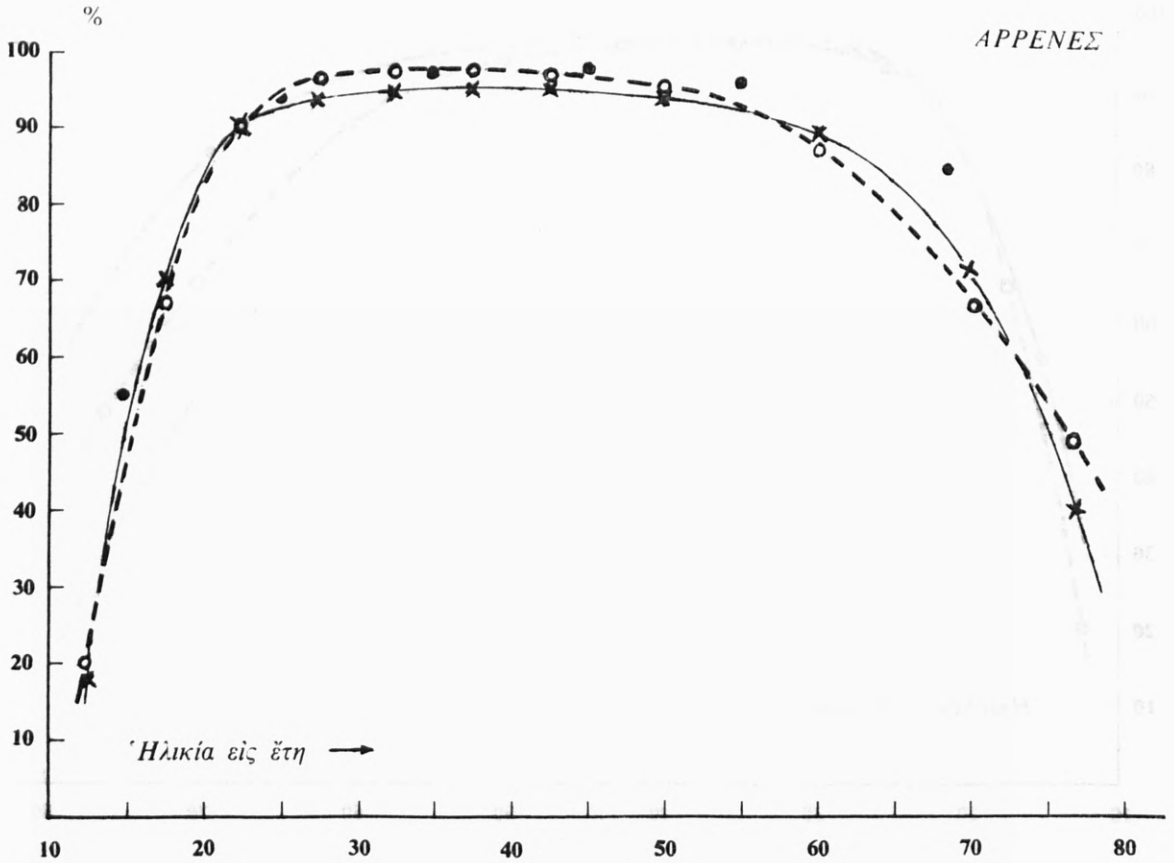
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1

Άναλογία οικονομικώς ενεργών εις τὸν συνολικὸν πληθυσμὸν
ἐκάστης ὁμάδος ἡλικιῶν: 1928 καὶ 1961

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2

Ἀναλογία οικονομικῶς ἐνεργῶν εἰς τὸν συνολικὸν πληθυσμὸν
ἐκάστης ὁμάδος ἡλικιῶν: 1951 καὶ 1961

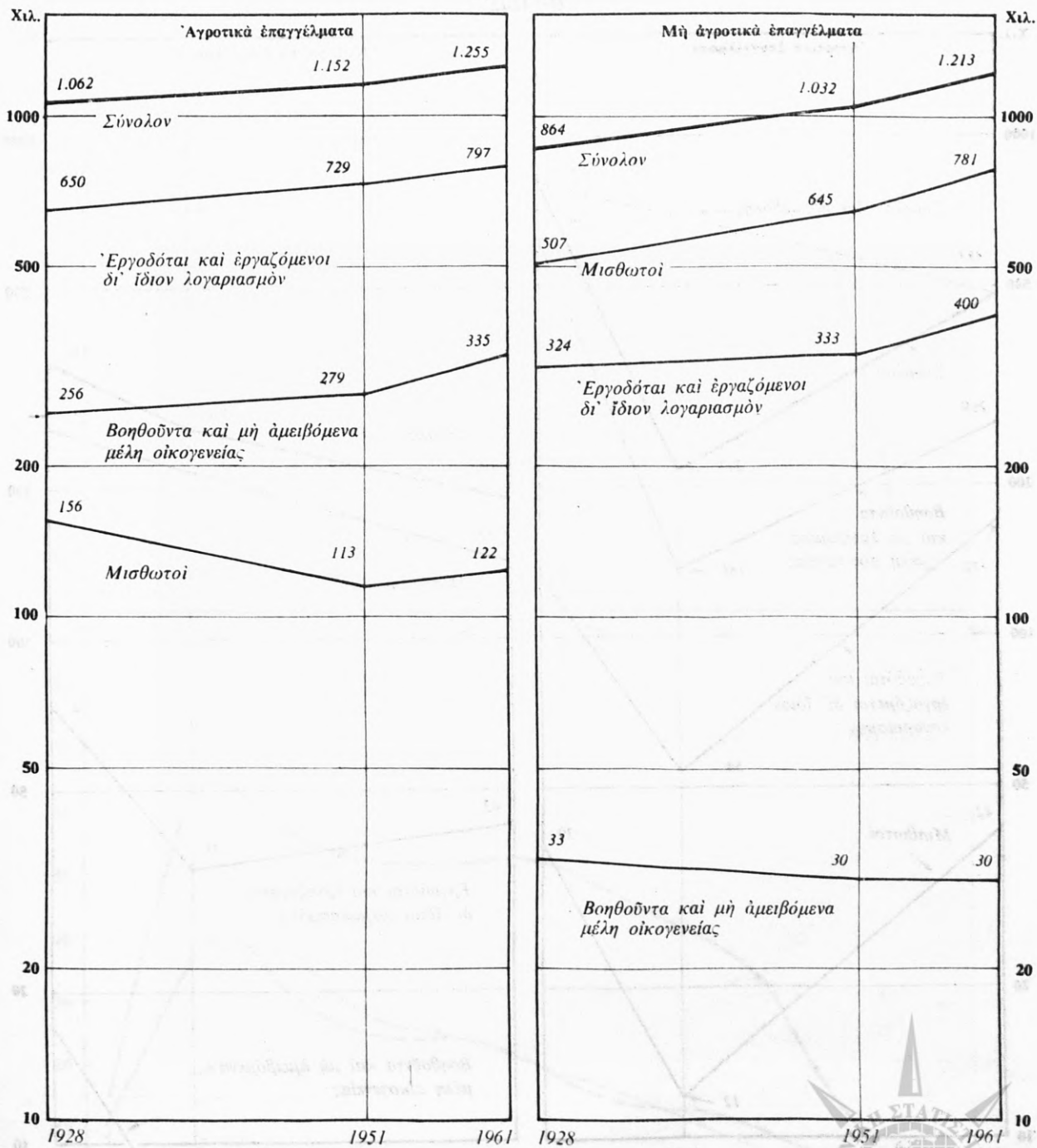
— x — 1951

- - - o - - - 1961 (Περιλαμβανομένων τῶν «μὴ ἐργαζομένων» γεωργῶν)

• Μέσοι ὄροι ὁμάδων 1928

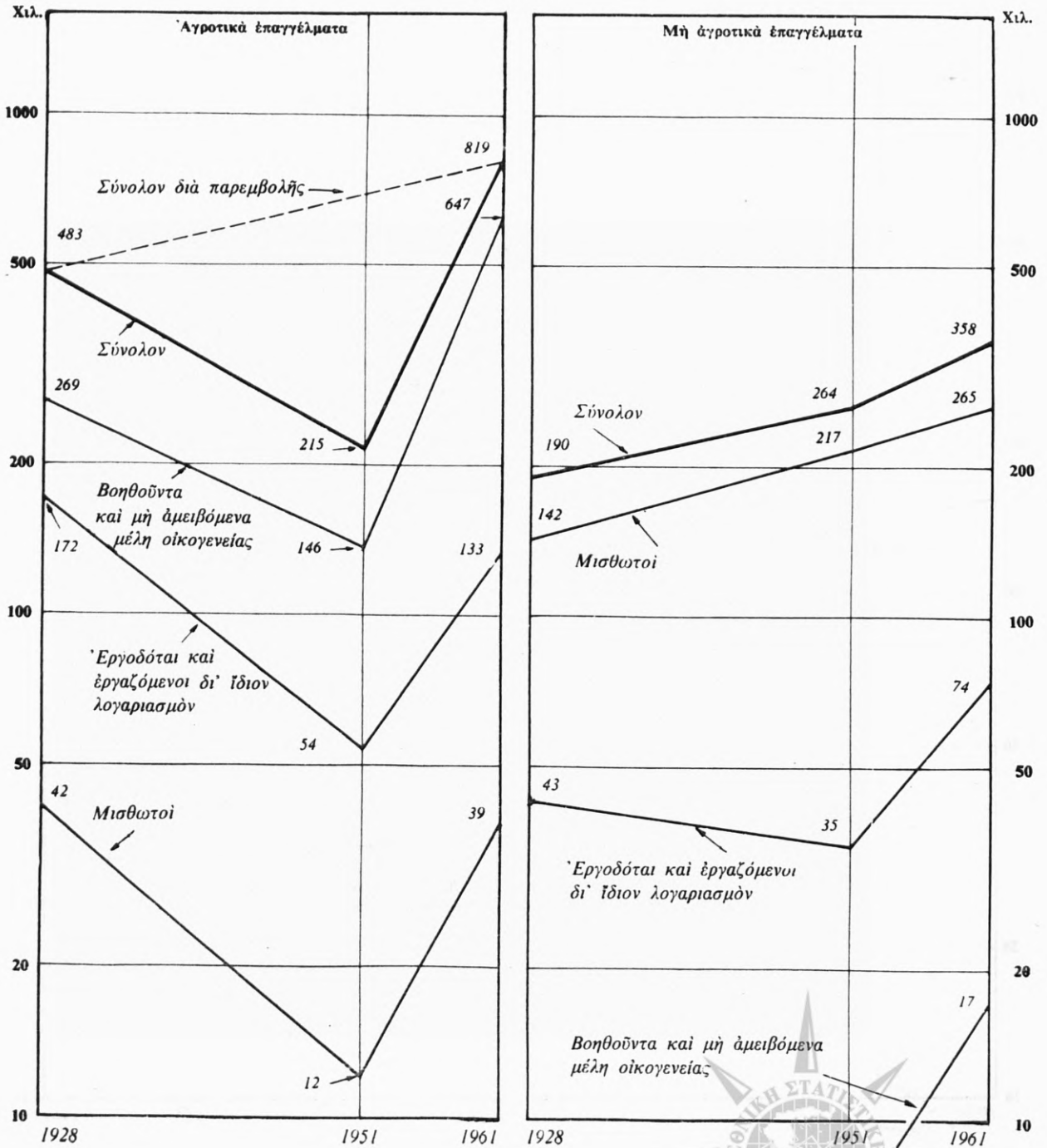
Οικονομικώς ενεργοί εις αγροτικά και μη αγροτικά επαγγέλματα
κατά θέσιν εις τὸ ἐπάγγελμα: Ἀπογραφαι 1928, 1951 και 1961

ΑΡΡΕΝΕΣ

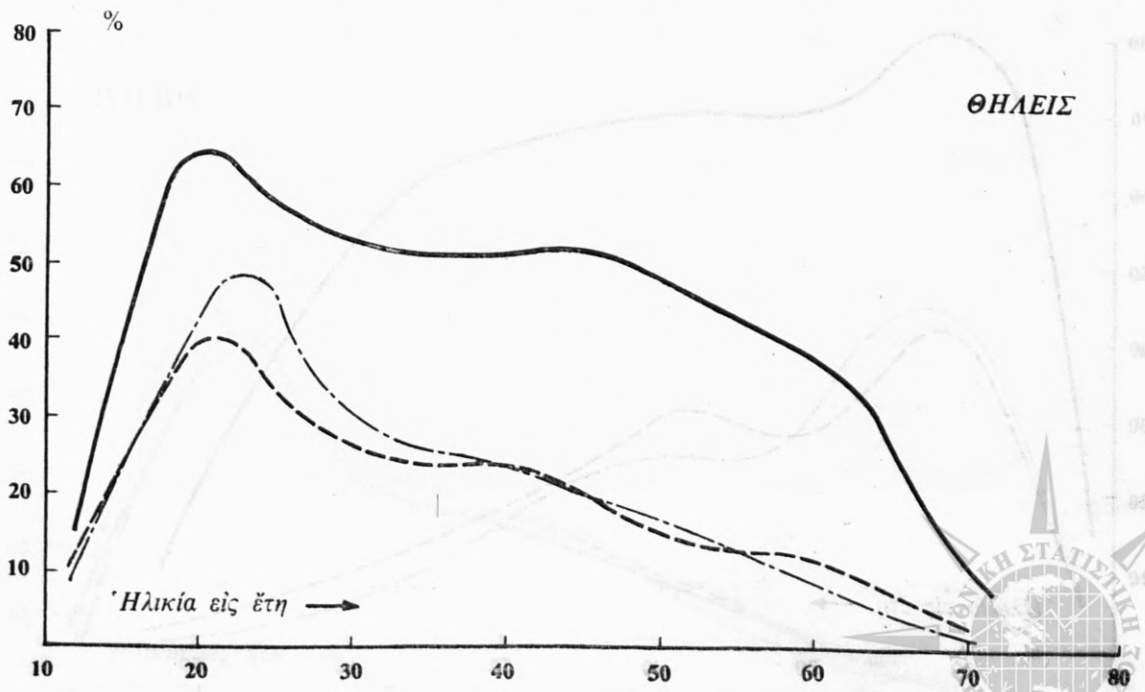
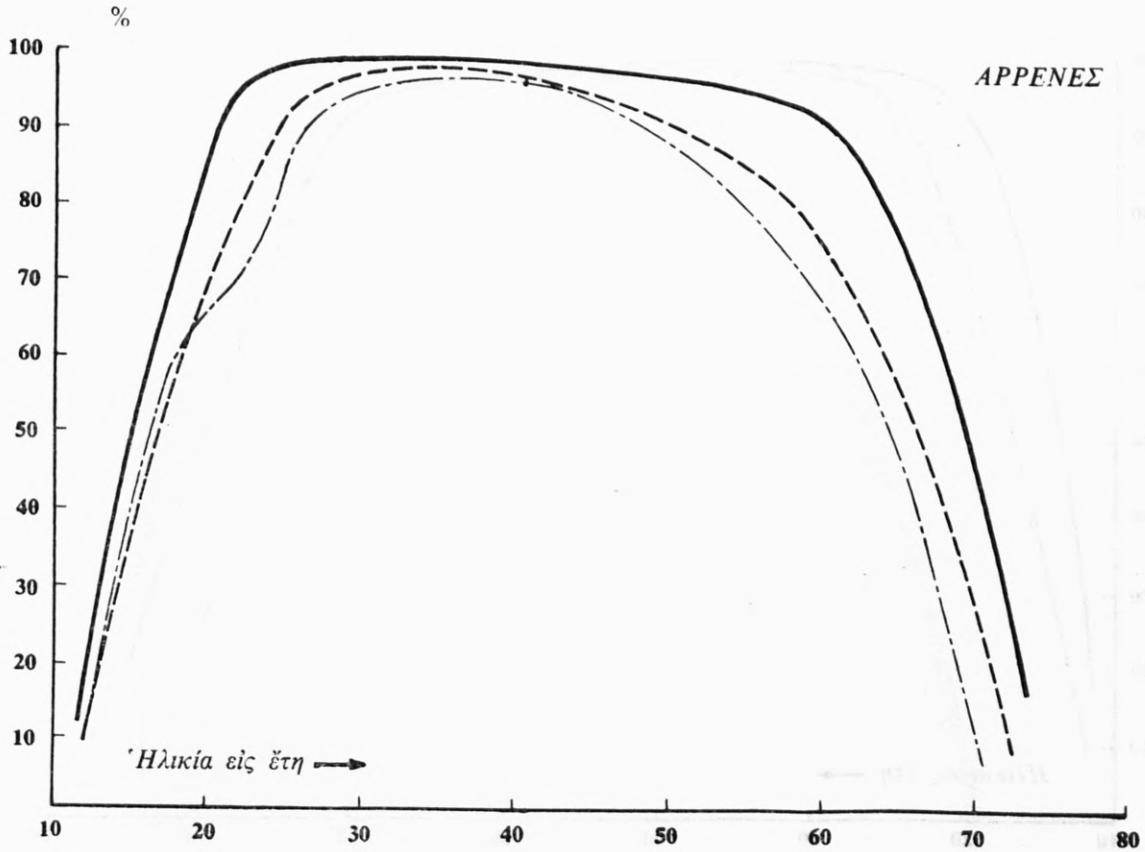

Οικονομικώς ενεργοί εις άγροτικά και μη άγροτικά επαγγέλματα
κατά θέσιν εις τὸ ἐπάγγελμα: Ἀπογραφαι 1928, 1951 καὶ 1961

ΘΗΛΕΙΣ

Ἀναλογία οικονομικῶς ἐνεργῶν εἰς τὸν συνολικὸν πληθυσμὸν
(μὴ περιλαμβάνοντα τὰς ἐνόπλους δυνάμεις)
ἐκάστης ὁμάδος ἡλικιῶν: 1961

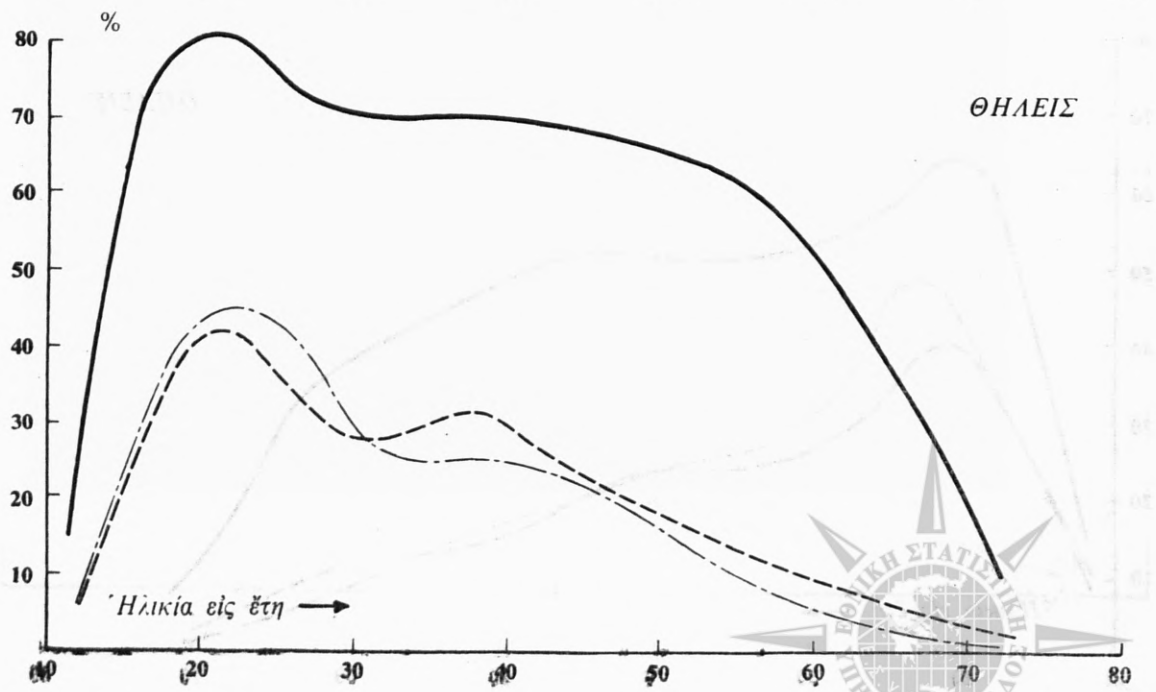
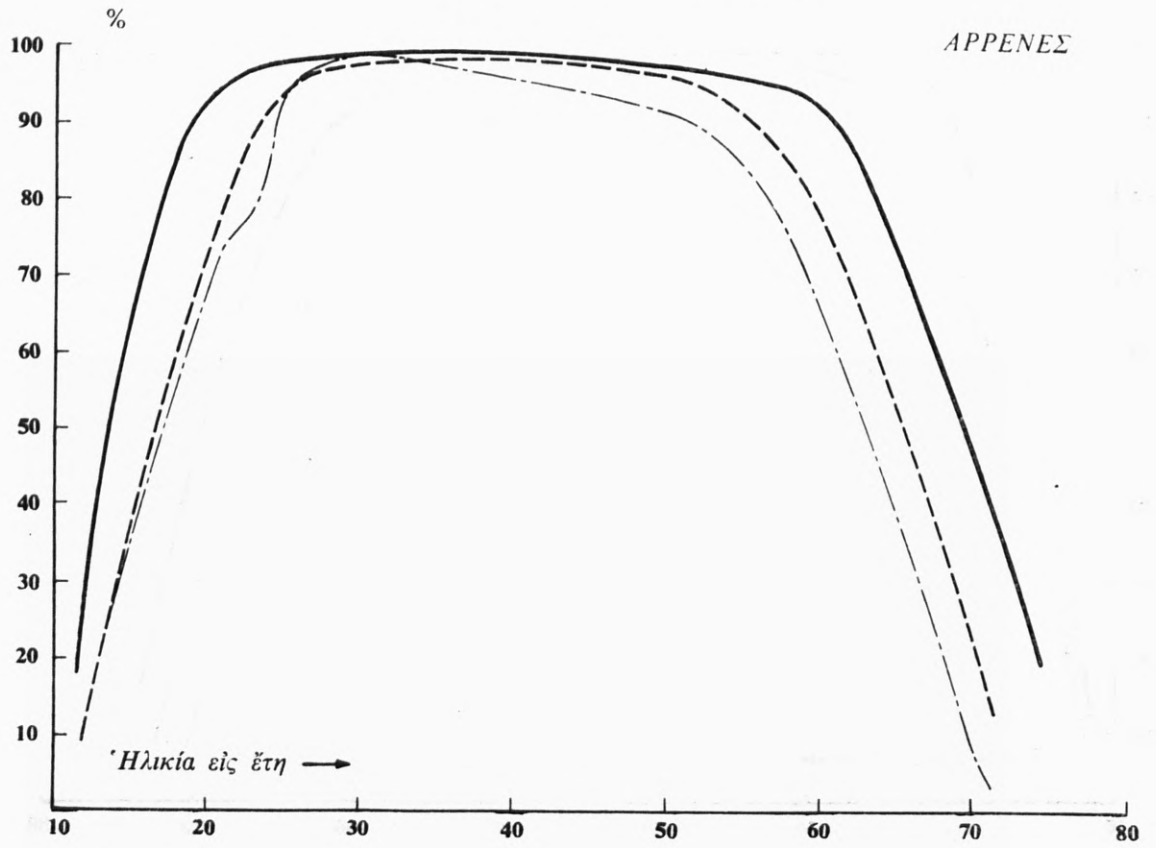

- Περιφέρεια Πρωτευούσης
- - - - - Λοιπαὶ ἀστικαὶ περιοχαὶ
- Ἡμαστικαὶ καὶ ἀγροτικαὶ περιοχαὶ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4β

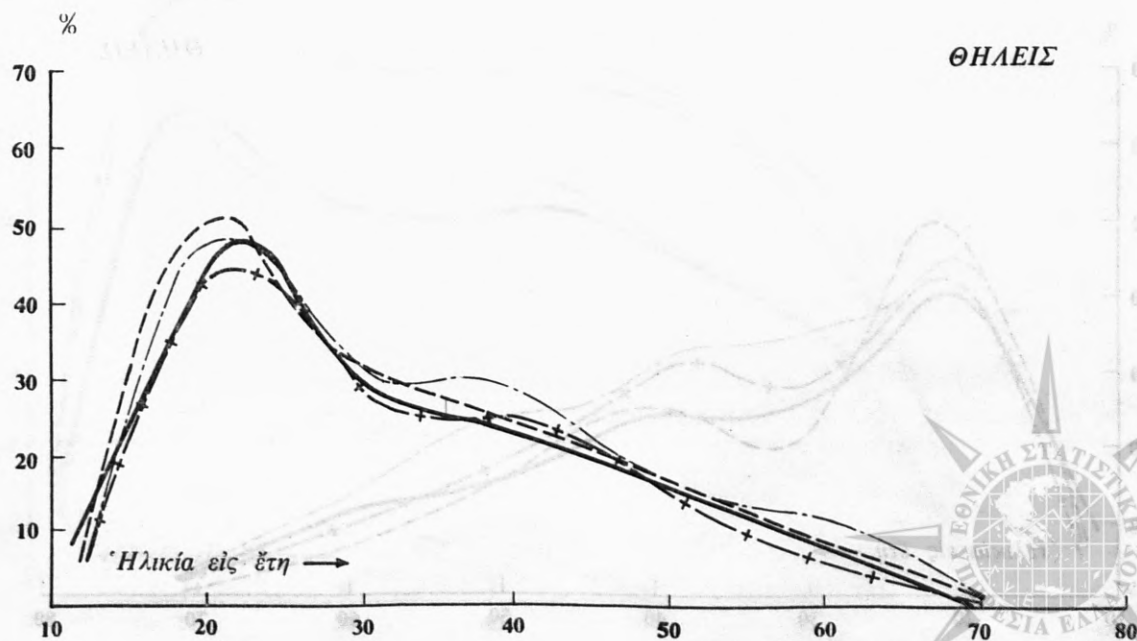
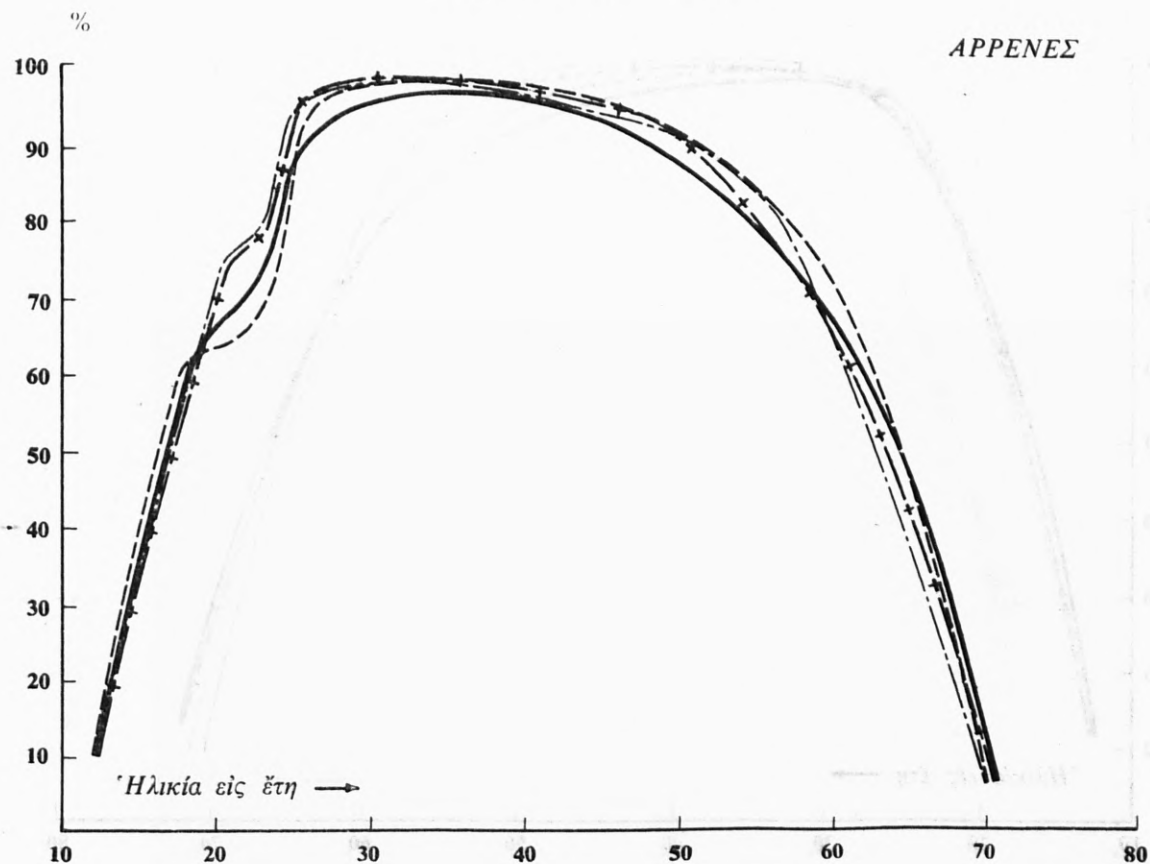
Ἀναλογία οικονομικῶς ἐνεργῶν εἰς τὸν συνολικὸν πληθυσμὸν
(μὴ περιλαμβάνοντα τὰς ἐνόπλους δυνάμεις)
ἐκάστης ὁμάδος ἡλικιῶν: 1963

- — — — — Περιφέρεια Πρωτευούσης
- - - - - Λοιπὰ ἄστικά περὶχωρα
- Ἡμιστικά και ἀγροτικά περὶχωρα

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5α

Ἀναλογία οικονομικῶς ἐνεργῶν εἰς τὸν συνολικὸν πληθυσμὸν
(μὴ περιλαμβάνοντα τὰς ἐνόπλους δυνάμεις) ἐκάστης ὁμάδος ἡλικιῶν
Περιφέρεια Πρωτευούσης

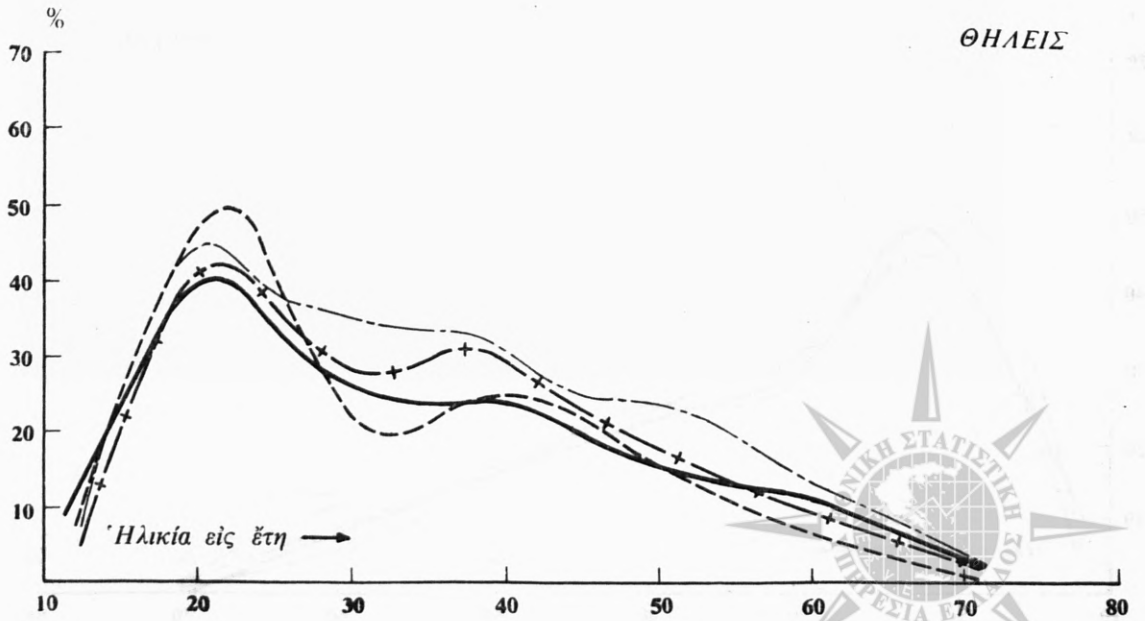
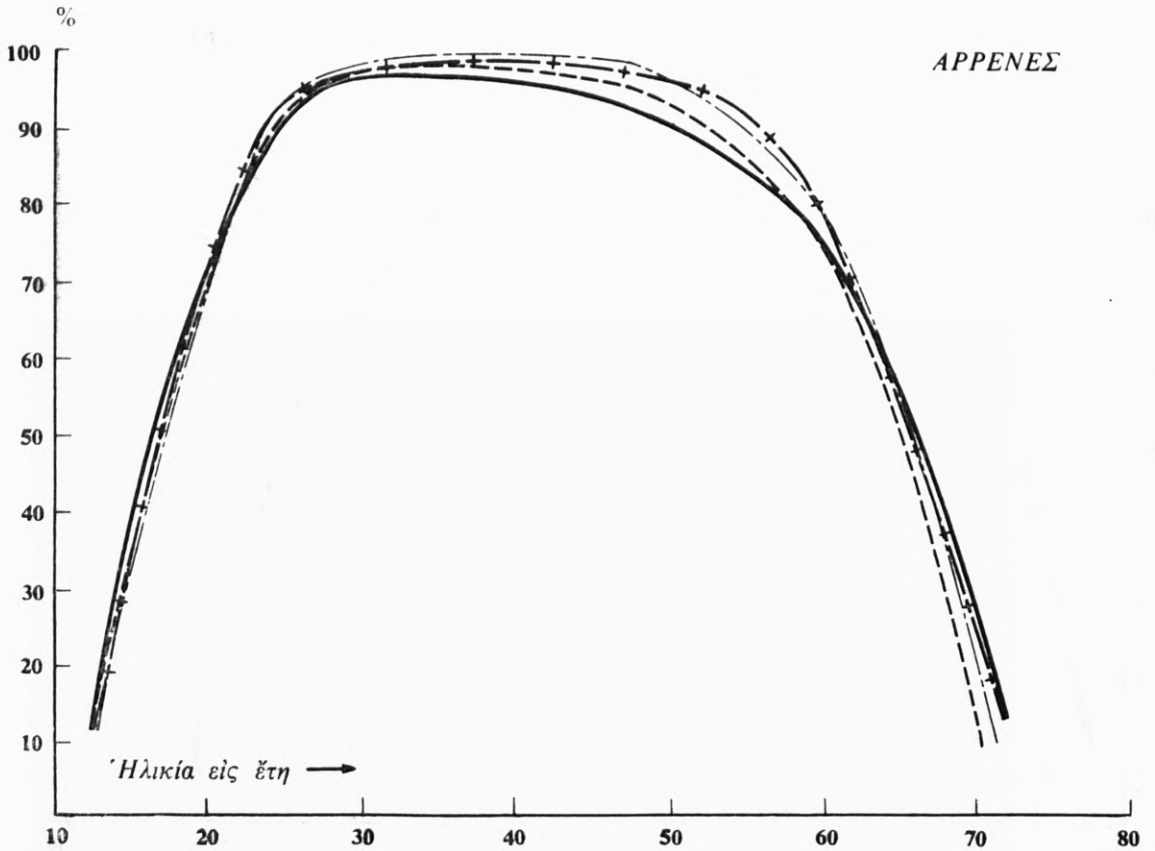

----- 1960 Δοκιμαστικὴ ἀπογραφή
————— 1961 Γενικὴ ἀπογραφή

..... 1962 Ἔρευνα ἀπασχολήσεως
- + - + - 1963 Ἔρευνα ἀπασχολήσεως

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5β

Ἀναλογία οικονομικῶς ἐνεργῶν εἰς τὸν συνολικὸν πληθυσμὸν
(μὴ περιλαμβάνοντα τὰς ἐνόπλους δυνάμεις) ἐκάστης ὁμάδος ἡλικιῶν
Λοιπαὶ ἀστικάι περιοχαὶ

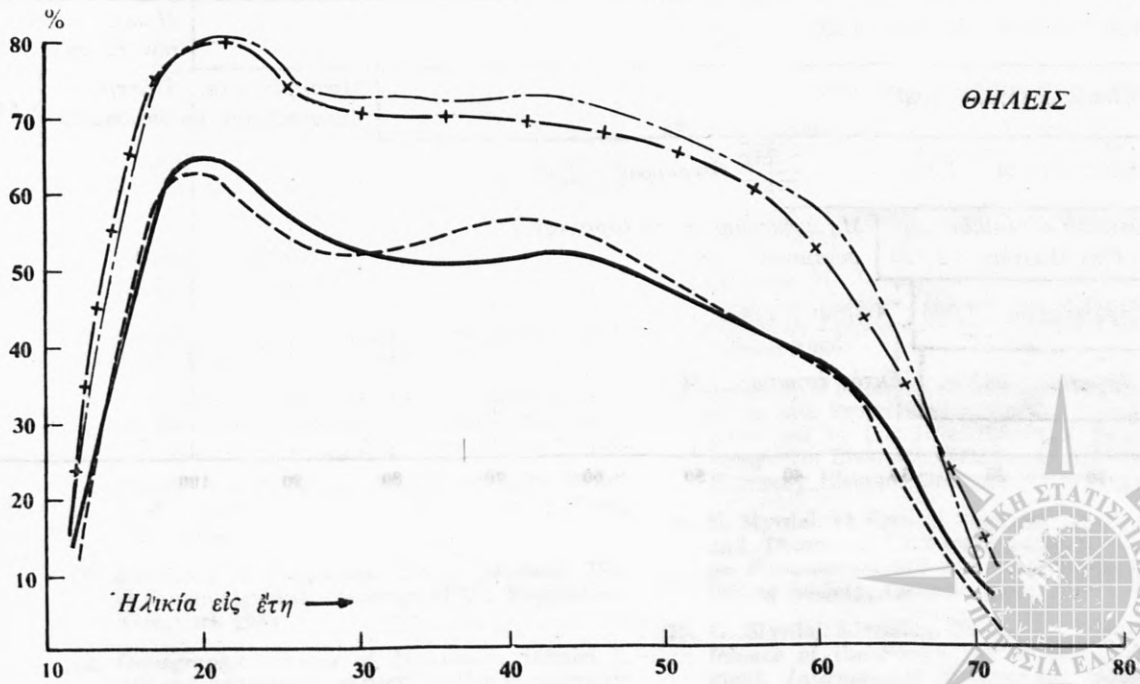
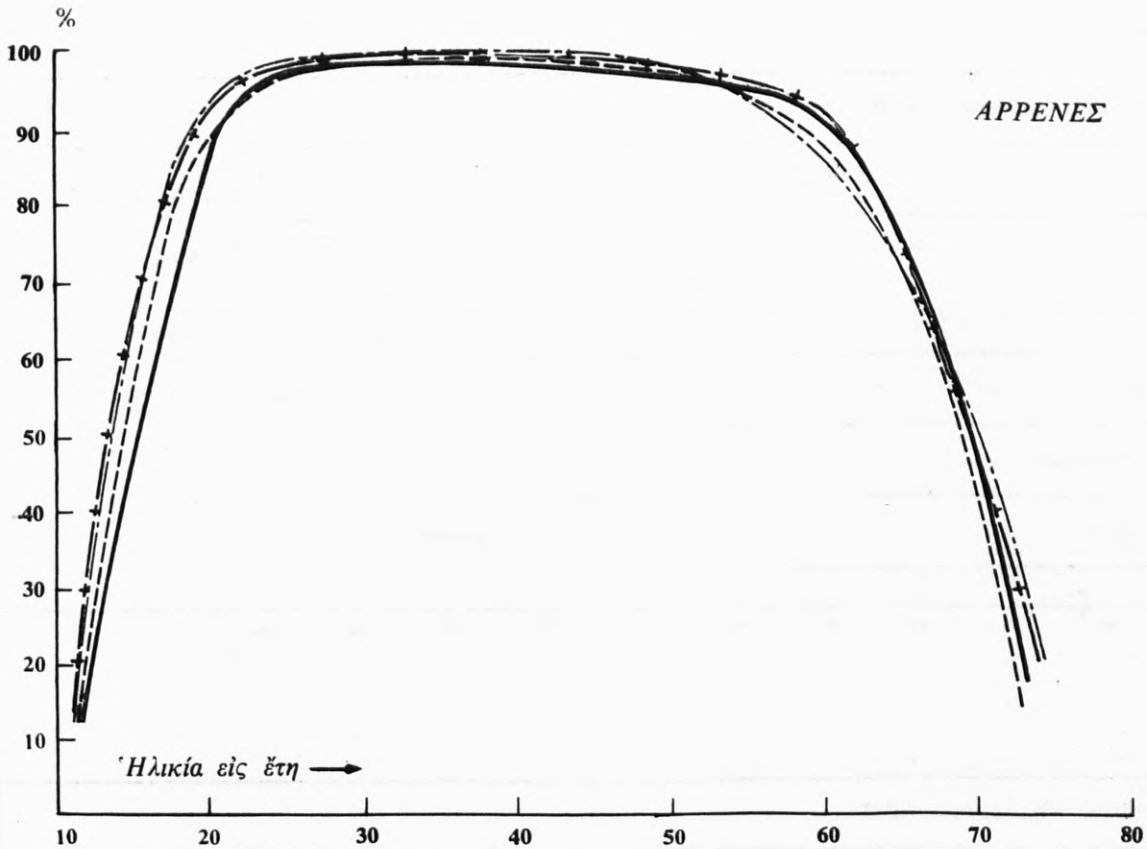

----- 1960 Δοκιμαστικὴ ἀπογραφὴ
———— 1961 Γενικὴ ἀπογραφὴ

----- 1962 Ἐρευνὰ ἀπασχολήσεως
- + - + 1963 Ἐρευνὰ ἀπασχολήσεως

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5γ

Ἀναλογία οικονομικῶς ἐνεργῶν εἰς τὸν συνολικὸν πληθυσμὸν
(μὴ περιλαμβάνοντα τὰς ἐνόπλους δυνάμεις) ἐκάστης ὁμάδος ἡλικιῶν
Ἡμιστικάι καὶ ἀγροτικάι περιοχαὶ

----- 1960 Δοκιμαστικὴ ἀπογραφὴ
———— 1961 Γενικὴ ἀπογραφὴ

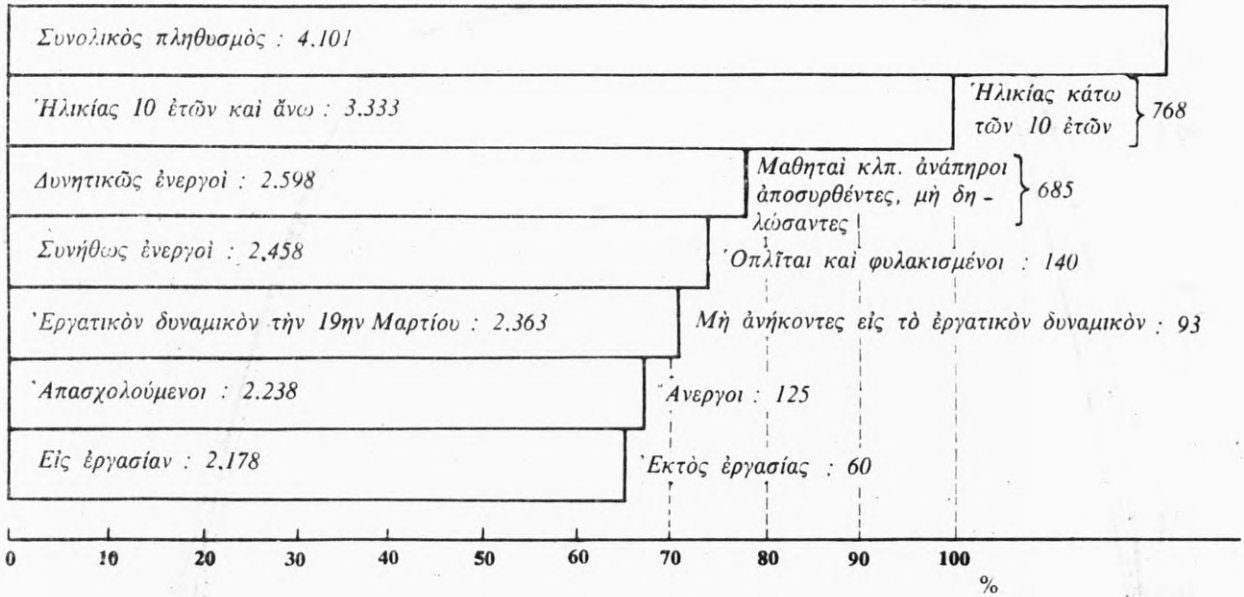
— · — · — 1962 Ἔρευνα ἀπασχολήσεως
— + — + — 1963 Ἔρευνα ἀπασχολήσεως

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6

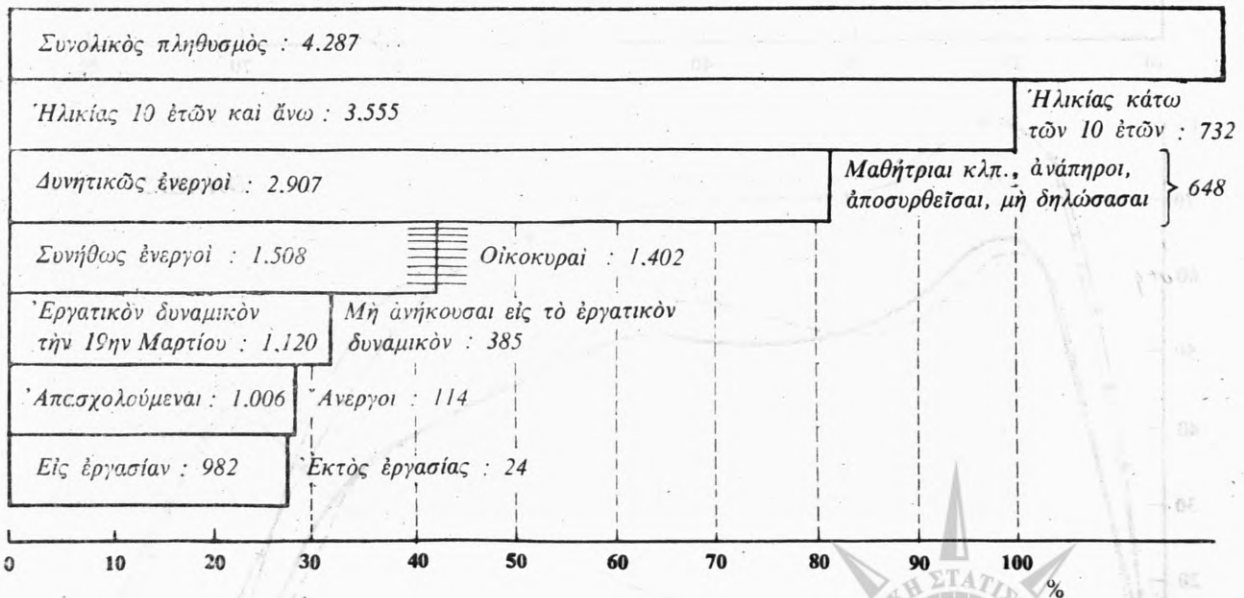
Συνολικός πληθυσμός και πολιτικόν εργατικόν δυναμικόν:
19 Μαρτίου 1961

Απόλυτοι αριθμοί εις χιλιάδας

ΑΡΡΕΝΕΣ

ΣΤΡΑΙΕΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

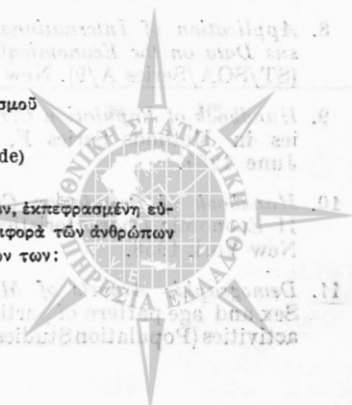
- Γενική Στατιστική 'Υπηρεσία τής 'Ελλάδος*
Statistique Générale de la Grèce
1. Στατιστικά 'Αποτελέσματα τής 'Απογραφής του Πληθυσμού τής 'Ελλάδος τής 15-16 Μαΐου 1928. III 'Επαγγέλματα. Τεύχος Πρώτον, 'Αθήναι 1937. Τεύχος Δεύτερον, 'Αθήναι 1932. *Résultats Statistiques du Recensement de la Population de la Grèce du 15-16 mai 1928. III Professions. Premier fascicule, Athènes 1937. Deuxième fascicule, Athènes 1932.*
 - 'Εθνική Στατιστική 'Υπηρεσία τής 'Ελλάδος
National Statistical Service of Greece
 2. 'Αποτελέσματα τής 'Απογραφής του Πληθυσμού τής 7ης 'Απριλίου 1951. Τόμοι II-III, 'Αθήναι 1958. *Résultats du Recensement de la Population effectuée le 7 avril 1951. Volumes II-III, Athènes 1958*
 3. 'Αποτελέσματα τής 'Απογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών τής 19ης Μαρτίου 1961. Δειγματοληπτική 'Επεξεργασία. Τεύχη I-VI, 'Αθήναι 1962-1963. *Results of the Population and Housing Censuses of 19 March 1961. Sample elaboration. Volumes I-VI, Athens 1962-1963.*
 4. Προκαταρκτική 'Εκθεση επί των 'Αποτελεσμάτων τής Δοκιμαστικής 'Απογραφής Πληθυσμού τής 3ης 'Απριλίου 1960. 'Αθήναι 1963.
 - 5α. 'Ελληνικοί Πίνακες 'Επιβιώσεως. 'Αθήναι 1964. *Life Tables of Greece. Athens 1964.*
 - 5β. Δημογραφικά Ροπαί και Μελλοντικά Προεκτάσεις του Πληθυσμού τής 'Ελλάδος 1960-1985. 'Αθήναι 1966. *Demographic Trends and Population Projections of Greece 1960-1985. Athens 1966.*
- Κοινωνία των 'Εθνών*
League of Nations
6. *Studies and Reports on Statistical Methods No. 1. Statistics of the gainfully occupied population. Definitions and classifications recommended by the Committee of Statistical Experts. Geneva 1938.*
 - 'Ηνωμένα 'Εθνη
United Nations
 7. *Population Census Handbook* (Provisional Edition). Lake Success, October 1949.
 8. *Application of International Standards to Census Data on the Economically Active Population* (ST/SOA/Series A/9). New York, January 1952.
 9. *Handbook of Population Census Methods*. (Studies in Methods Series F, No. 5.) New York, June 1954.
 10. *Handbook of Population Census Methods. Vol. II Economic Characteristics of the Population*. New York 1958.
 11. *Demographic Aspects of Manpower. Report I. Sex and age pattern of participation in economic activities* (Population Studies 33). New York 1962.
 12. *Principles and Recommendations for a Population Census: Draft Recommendations for the 1970 Censuses. Report by the Secretary General. Population Commission E/CN. 9/200. New York, 9 March 1965.*
 13. Group of Rapporteurs on Dependency Statistics and Economic Classifications. Conference of European Statisticians (WG. 6/GR. 3/6). Geneva, 28 February 1966.
 - Διεθνές Γραφείον 'Εργασίας*
International Labour Office
 14. *Eighth International Conference of Labour Statisticians* (Geneva, November-December 1954). Geneva 1955.
 15. *Ninth International Conference of Labour Statisticians* (Geneva, April-May 1957). Geneva 1957.
 16. *Measurement of Underemployment. Concepts and Methods*. Report prepared for the Eleventh International Conference of Labour Statisticians (Geneva, 18-28 October 1966). Geneva 1966.
 - *
 17. Office Statistique des Communautés Européennes: «Une enquête par sondage sur les forces de travail dans les pays de la CEE en 1960». *Informations Statistiques 1963, No. 2 bis.*
 18. U.S.A.: President's Committee to appraise employment and unemployment Statistics. *Measuring Employment and Unemployment*. Washington D.C. 1962.
 19. Sweden: Statistiska Centralbyran. «The Control Study made in Connection with the 1960 Census of Population». *Statistical Reports B 1964: 16.*
 20. Κλαυδίου Β. Μπανταλούκα. 'Η Χρονία 'Υποαπασχόλησις του έν 'Ελλάδι 'Εργατικού Δυναμικού. 'Αθήναι 1956.
 21. Claude Vimont. *La Population Active*. Paris 1960.
 22. A. Pepelasis and Pan. A. Yotopoulos. *Surplus Labour in Greek Agriculture 1953-1960*. Athens 1962.
 23. Kenneth Thomson. *Farm Fragmentation in Greece*. Athens 1963.
 24. Σώζοντος Μ. Χατζόγλου. *Οί Συντελεσται Συμμετοχής τών 'Ομάδων 'Ηλικιών του 'Ελληνικού Πληθυσμού εις Σχηματισμόν του 'Εργατικού Δυναμικού*. 'Αθήναι 1966.
 25. James N. Ypsilantis. «World and Regional Estimates and Projections of Labour Force». Paper presented to the Inter-Regional Seminar on Long-term Economic Projections for the World Economy. Elsinore, Denmark, 14-27 August 1966.
 26. G. Myrdal. «A Critical Appraisal of the Concept and Theory of Underemployment». In *Essays on Econometrics and Planning*. Statistical Publishing Society, Calcutta 1965.
 27. G. Myrdal addressing the Seventh World Conference of the Society for Economic Development. *International Development Review*, June 1965, Vol. VIII, nr. 2.

12. ...
 13. ...
 14. ...
 15. ...
 16. ...
 17. ...
 18. ...
 19. ...
 20. ...
 21. ...
 22. ...
 23. ...
 24. ...
 25. ...
 26. ...
 27. ...
 28. ...
 29. ...
 30. ...
 31. ...
 32. ...
 33. ...
 34. ...
 35. ...
 36. ...
 37. ...
 38. ...
 39. ...
 40. ...
 41. ...
 42. ...
 43. ...
 44. ...
 45. ...
 46. ...
 47. ...
 48. ...
 49. ...
 50. ...
 51. ...
 52. ...
 53. ...
 54. ...
 55. ...
 56. ...
 57. ...
 58. ...
 59. ...
 60. ...
 61. ...
 62. ...
 63. ...
 64. ...
 65. ...
 66. ...
 67. ...
 68. ...
 69. ...
 70. ...
 71. ...
 72. ...
 73. ...
 74. ...
 75. ...
 76. ...
 77. ...
 78. ...
 79. ...
 80. ...
 81. ...
 82. ...
 83. ...
 84. ...
 85. ...
 86. ...
 87. ...
 88. ...
 89. ...
 90. ...
 91. ...
 92. ...
 93. ...
 94. ...
 95. ...
 96. ...
 97. ...
 98. ...
 99. ...
 100. ...

1. ...
 2. ...
 3. ...
 4. ...
 5. ...
 6. ...
 7. ...
 8. ...
 9. ...
 10. ...
 11. ...
 12. ...
 13. ...
 14. ...
 15. ...
 16. ...
 17. ...
 18. ...
 19. ...
 20. ...
 21. ...
 22. ...
 23. ...
 24. ...
 25. ...
 26. ...
 27. ...
 28. ...
 29. ...
 30. ...
 31. ...
 32. ...
 33. ...
 34. ...
 35. ...
 36. ...
 37. ...
 38. ...
 39. ...
 40. ...
 41. ...
 42. ...
 43. ...
 44. ...
 45. ...
 46. ...
 47. ...
 48. ...
 49. ...
 50. ...
 51. ...
 52. ...
 53. ...
 54. ...
 55. ...
 56. ...
 57. ...
 58. ...
 59. ...
 60. ...
 61. ...
 62. ...
 63. ...
 64. ...
 65. ...
 66. ...
 67. ...
 68. ...
 69. ...
 70. ...
 71. ...
 72. ...
 73. ...
 74. ...
 75. ...
 76. ...
 77. ...
 78. ...
 79. ...
 80. ...
 81. ...
 82. ...
 83. ...
 84. ...
 85. ...
 86. ...
 87. ...
 88. ...
 89. ...
 90. ...
 91. ...
 92. ...
 93. ...
 94. ...
 95. ...
 96. ...
 97. ...
 98. ...
 99. ...
 100. ...

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

- σελις 21 παράγραφος 7.4 (2ος στίχος)
 αντί: εργατικού δυναμικού να γραφή: εργαζομένου πληθυσμού
- σελις 34 παράγραφος 9.26 (3ος στίχος)
 αντί: της συμπεριφοράς να γραφή: της διαθέσεως (attitude)
- σελις 34 παράγραφος 9.26 (11ος στίχος)
 αντί της φράσεως: "Αλλωστε, η συμπεριφορά των ανθρώπων, εκπεφρασμένη εθ-
 θώς, έχει ως άκοιούθως: να γραφή: "Αλλωστε, η συμπεριφορά των ανθρώπων
 αποτελεί, κατά κανόνα, ειλικρινή έκδηλωση των διαθέσεών των:

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗΣ
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ

Μεταβολές
της Κοινωνίας και
Μεταποικιακές
Αλλαγές
στη Γεωγραφία

ΑΘΗΝΑ 1967

